

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

**ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI İLE İLGİLİ YASAL
DÜZENLEMELERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra ÖZMEN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞENTÜRK DIZMAN

İstanbul – 2021

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI : Būşra ŐZMEN
SOYADI:

TEZİN DİLİ : Tūrkçe

TEZİN ADI : Çocuk İhmal ve İstismarı ile İlgili Yasal Dūzenlemelerin Sosyolojik Analizi

ENSTİTÜ : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ANABİLİM DALI : Sosyoloji

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİN TARİHİ : 10.02.2021

SAYFA SAYISI : 113

TEZ DANIŞMANI : Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞENTÜRK DIZMAN

DİZİN TERİMLERİ : Çocuk, çocuk ihmali ve çocuk istismarı

TÜRKÇE ÖZET : Çocuk istismar ve ihmali, aileleri ve toplumları özellikle de çocukları oldukça etkileyen, üzerinde önemle durulması gereken sosyal bir sorundur. Toplumların temeli çocuklardır. Gelecekte sağlıklı toplumların var olması da ancak sağlıklı yetişen çocuklara bağlıdır. Yapılan araştırmalar çocukların maruz kaldıkları istismar ve ihmal nedeniyle fiziksel, davranışsal, duygusal ve psikolojik olarak birçok sorunla karşılaştıklarını göstermektedir. Yaşamış oldukları bu sorunlar, ayrıca yetişkinlik döneminde psikolojik ve davranışsal bozukluklar göstermelerine neden olmaktadır. Bu nedenle çocuklukta maruz kalınan istismar ve ihmal olaylarının hem bugünün çocuğu hem de geleceğin yetişkini üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali, her ne kadar geçmişten gelen bir sorun olsa da toplumun bilgi düzeyinin artması ve insanların bu konuya ilişkin bilinç seviyesinin yükselmesiyle her geçen gün daha fazla su üstüne çıkan bir sorun haline gelmiştir. Bu konuya ilişkin kitap ve dergiler yazılmış, medya yayınları oluşturulmuştur. Aynı zamanda seminer ve konferanslar düzenlenerek konunun daha rahat bir biçimde ifadesi sağlanmıştır. Özellikle de “ayıp” olarak vasıflandırılan çocuğun cinsel istismarı konusunda günümüzde hem çocuğun kendisi ve ailesinin psikolojisi düşünülerek psikolojik yardım alma yoluna gidilmekte hem de ilgili konu adli makamlara taşınarak çocuğun mağdur olma hakkı bilinç sahibi ailelerimiz ile birlikte aranmaktadır.

İstismar ve ihmal kavramları, sık olarak birbirine karıştırılmakla beraber bu kavramlar çeşitli davranışları içermektedir. Çocuk istismarı duygusal, fiziksel, cinsel ve ekonomik; çocuk ihmali ise fiziksel, duygusal ve eğitimsel olarak sınıflara ayrılmaktadır. Çocuk istismarı, ebeveyn veya bakıcı gibi bir yetişkinin çocuklara uyguladığı, toplumsal normlar ve uzman kişiler tarafından uygunsuz ya da zarar verici olarak nitelendirilen, çocuk gelişiminde engel teşkil eden veya gelişimini kısıtlayan fiillerin hepsi olarak tanımlanmaktadır. İhmal ise çocukların fiziksel veya psikolojik gereksinimlerinin devamlı olarak karşılanmaması halinde, bu durumun çocuğun gelişiminde ya da sağlığında önemli problemler ortaya çıkarması olarak tanımlanır. İhmal, ebeveynin veya bakıcının çocuğu fiziksel tehlikeden korumak için ona uygun yemek, kalacak yer, kılık-kıyafet olanakları sağlayamaması ya da gereken sağlık imkânlarından mahrum bırakması biçiminde şeklinde ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra ihmal, çocuğun temel duygusal gereksinimlerine de ilgi göstermemeyi içermektedir.

Çocuk ihmali ve istismarı konusunda son zamanlarda toplumda bir duyarlılık artışı görülmektedir. Bu konudaki duyarlılık artışı, temelde çocuk ihmali ve özellikle istismarının artmasına değil, çocuklar üzerinde yetişkinlerin sorumluluğunun artmasına bağlanabilir. Çocuk araştırmalarının gelişimi, çocuk sorunlarının azalmasına henüz katkı sağlayamasa da kamuoyunda çocuk sorunlarına yönelik ilginin artmasını sağlayabilmiştir. Her ne kadar hukukî olarak çocuk ihmal ve istismarına yönelik yasalar çıkarılarak caydırıcı nitelikte cezalar uygulansa da sorunun çözüme kavuşmadığı ve artmaya devam ettiği görülmektedir. Bu durum, sosyolojik olarak incelenmeye değerdir. Nitekim bu tez de, Türkiye'deki çocuk ihmal ve istismarına yönelik yasal düzenlemelerin sosyolojik analizi yapılmak üzere hazırlanmıştır.

DAĞITIM LİSTESİ

1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Büşra ÖZMEN

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

**ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI İLE İLGİLİ YASAL
DÜZENLEMELERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Büşra ÖZMEN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞENTÜRK DIZMAN

İstanbul – 2021

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Büşra ÖZMEN

.../.../2021

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Büşra ÖZMEN' in “Çocuk İhmal ve İstismarı ile İlgili Yasal Düzenlemelerin Sosyolojik Analizi” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji anabilim dalı, Sosyoloji bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

İmza

Prof. Dr. Ümit AKCA

Üye

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞENTÜRK DIZMAN

(Danışman)

Üye

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Özlem DERİN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2021

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Çocuk istismar ve ihmali, aileleri ve toplumları özellikle de çocukları oldukça etkileyen, üzerinde önemle durulması gereken sosyal bir sorundur. Toplumların temeli çocuklardır. Gelecekte sağlıklı toplumların var olması da ancak sağlıklı yetişen çocuklara bağlıdır. Yapılan araştırmalar çocukların maruz kaldıkları istismar ve ihmal nedeniyle fiziksel, davranışsal, duygusal ve psikolojik olarak birçok sorunla karşılaştıklarını göstermektedir. Yaşamış oldukları bu sorunlar, ayrıca yetişkinlik döneminde psikolojik ve davranışsal bozukluklar göstermelerine neden olmaktadır. Bu nedenle çocuklukta maruz kalınan istismar ve ihmal olaylarının hem bugünün çocuğu hem de geleceğin yetişkini üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali, her ne kadar geçmişten gelen bir sorun olsa da toplumun bilgi düzeyinin artması ve insanların bu konuya ilişkin bilinç seviyesinin yükselmesiyle her geçen gün daha fazla su üstüne çıkan bir sorun haline gelmiştir. Bu konuya ilişkin kitap ve dergiler yazılmış, medya yayınları oluşturulmuştur. Aynı zamanda seminer ve konferanslar düzenlenerek konunun daha rahat bir biçimde ifadesi sağlanmıştır. Özellikle de “norm dışı” olarak vasıflandırılan çocuğun cinsel istismarı konusunda günümüzde hem çocuğun kendisi ve ailesinin psikolojisi düşünülerek psikolojik yardım alma yoluna gidilmekte hem de ilgili konu adli makamlara taşınarak çocuğun mağdur olma hakkı bilinç sahibi aileler ile birlikte aranmaktadır.

İstismar ve ihmal kavramları, sık olarak birbirine karıştırılmakla beraber bu kavramlar çeşitli davranışları içermektedir. Çocuk istismarı duygusal, fiziksel, cinsel ve ekonomik; çocuk ihmali ise fiziksel, duygusal ve eğitimsel olarak sınıflara ayrılmaktadır. Çocuk istismarı, ebeveyn veya bakıcı gibi bir yetişkinin çocuklara uyguladığı, toplumsal normlar ve uzman kişiler tarafından uygunsuz ya da zarar verici olarak nitelendirilen, çocuk gelişiminde engel teşkil eden veya gelişimini kısıtlayan fiillerin hepsi olarak tanımlanmaktadır. İhmal ise çocukların fiziksel veya psikolojik gereksinimlerinin devamlı olarak karşılanmaması halinde, bu durumun çocuğun gelişiminde ya da sağlığında önemli problemler ortaya çıkarması olarak tanımlanır. İhmal, ebeveynin veya bakıcının çocuğu fiziksel tehlikeden korumak için ona uygun yemek, kalacak yer, kılık-kıyafet olanakları sağlayamaması ya da gereken sağlık

imkanlarından mahrum bırakması biçiminde şeklinde ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra ihmal, çocuğun temel duygusal gereksinimlerine de ilgi göstermemeyi içermektedir.

Çocuk ihmali ve istismarı konusunda son zamanlarda toplumda bir duyarlılık artışı görülmektedir. Bu konudaki duyarlılık artışı, temelde çocuk ihmali ve özellikle istismarının artışına değil, çocuklar üzerinde yetişkinlerin sorumluluğunun artmasına bağlanabilir. Çocuk araştırmalarının gelişimi, çocuk sorunlarının azalmasına henüz katkı sağlayamasa da kamuoyunda çocuk sorunlarına yönelik ilginin artmasını sağlayabilmiştir. Her ne kadar hukukî olarak çocuk ihmal ve istismarına yönelik yasalar çıkarılarak caydırıcı nitelikte cezalar uygulansa da sorunun çözüme kavuşmadığı ve artmaya devam ettiği görülmektedir. Bu durum, sosyolojik olarak incelenmeye değerdir. Nitekim bu tez de, Türkiye'deki çocuk ihmal ve istismarına yönelik yasal düzenlemelerin sosyolojik analizi yapılmak üzere hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocuk ihmali ve çocuk istismarı

SUMMARY

Child abuse and neglect is a social problem that affects families and societies, especially children, and needs to be addressed. Children are the foundation of societies. The existence of healthy societies in the future depends only on children who grow up healthy. Studies show that children encounter many physical, behavioral, emotional and psychological problems due to abuse and neglect. These problems they have experienced also cause them to show psychological and behavioral disorders in adulthood. For this reason, childhood abuse and neglect may have negative effects on both today's child and future adults.

Despite the fact that child abuse and neglect is a problem from the past, it has become a problem that rises more and more every day with the increase in the knowledge level of the society and the increase in the awareness level of people on this issue. In addition, books and journals on this subject have been written and media publications have been created. At the same time, by organizing seminars and conferences, the subject was expressed more comfortably. In particular, regarding the sexual abuse of the child, who is qualified as “shame”, psychological help is sought by considering the psychology of the child and his / her family, and the relevant issue is carried to the judicial authorities and the right to be a victim is sought with our families.

Although the concepts of abuse and neglect are often confused with each other, these concepts include various behaviors. Child abuse is emotional, physical, sexual and economic; Child neglect is divided into physical, emotional and educational classes. Child abuse is defined as all the acts that an adult, such as a parent or caregiver, imposes on children, which are considered inappropriate or harmful by social norms and experts, that inhibit child development or restrict its development. On the other hand, neglect is defined as the fact that if the physical or psychological needs of the children are not met continuously, this situation creates important problems in the development or health of the child. Negligence is expressed as the failure of the parent or caregiver to provide suitable food, accommodation, clothing and clothing opportunities to protect the child from physical danger or deprive him of the necessary health facilities. In addition, neglect includes not showing interest in the basic emotional needs of the child.

Recently, there has been an increase in sensitivity in the society regarding child neglect and abuse. The increased sensitivity to this issue can mainly be attributed to the increased responsibility of adults on children, not to the increase in child neglect and especially abuse. Although the development of child research has not yet contributed to the reduction of child problems, it has led to an increase in public interest in children's problems. Although, legally, laws on child neglect and abuse are enacted and deterrent penalties are imposed, it is seen that the problem has not been resolved and continues to increase. This situation is worth studying sociologically. Indeed, this thesis is intended to be done sociological analysis of legislation relating to child abuse and neglect in Turkey.

Keywords: Child, child neglect and child abuse

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İ
SUMMARY	İİİ
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	Vİİİ
TABLOLAR LİSTESİ.....	İX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
ÖNSÖZ.....	Xİ
TEŞEKKÜR	Xİİ
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Araştırmanın Amacı.....	6
1.2. Araştırmanın Önemi.....	6
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.4. Araştırmanın Yöntemi	7

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL/KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocuk Kavramı	9
2.1.1. Antik Yunan ve Orta Çağ'da Çocuk.....	10
2.1.2. Dört Büyük Din Çerçevesinde Çocuk	12
2.1.3. Orta Çağ Sonrasından Günümüze Çocuk	14
2.1.4. Türklerde Çocuğun Tarihi	15
2.2. Çocuk İstismarının Tarihsel Süreci.....	17
2.2.1. Çocuk İstismarı	20
2.2.1.1. Cinsel İstismar	26

2.2.1.2. Duygusal İstismar	29
2.2.1.3. Fiziksel İstismar.....	33
2.2.1.4. Ekonomik İstismar.....	37
2.3. Çocuk İşçiliği	39
2.4. Çocuk İhmali.....	42
2.4.1. Duygusal İhmal.....	44
2.4.2. Fiziksel İhmal	44
2.4.3. Eğitimsel İhmal.....	46
2.5. Çocuk İhmal ve İstismarının Nedenleri/Risk Faktörleri Ve Olası Sonuçlar	47
2.5.1. İç Stres Faktörleri	47
2.5.2. Dış Stres Faktörleri.....	48
2.5.3. Risk Faktörleri	50
2.5.3.1. Toplumsal Risk Faktörleri	50
2.5.3.2. Ailesel Risk Faktörleri.....	51
2.5.3.3. Çocuğa İlişkin Risk Faktörleri.....	52
2.6. Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması.....	54
2.6.1. Birincil Korunma	54
2.6.2. İkincil Korunma.....	55
2.6.3. Üçüncül Korunma.....	56
2.7. Olası Sonuçlar	56
2.8. Çocuk İhmal ve İstismarının Önlenmesi.....	58
2.9. İhmal ve İstismar Yaşayan Çocukların Ergenlik Döneminde Yaşadığı Sorunlar	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Çocuk Hakları ve Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Yeri	61
3.1.1. Yaşama Hakları.....	61
3.1.2. Gelişme Hakları	62
3.1.3. Korunma Hakları	62

3.1.4. Katılma Hakları.....	62
3.2. Çocuk İhmal ve İstismarının Türk Hukukundaki Yeri	66
3.2.1. Çocuk İhmal ve İstismarının Bildirim Yükümlülüğü	67
3.3. Çocuk İhmal ve İstismarının Önlenmesi İle İlgili Yapılanlar ve Yapılacakla	69
3.3.1. Çocuk İhmal ve İstismarı ve Sosyal Hizmet Kurumları	70
3.3.1.1. Çocuk İzlem Merkezleri	71
3.3.1.2. Çocuk Koruma Merkezleri	72
3.3.2. SOSYAL HİZMETLER	74
3.4. Ailenin Fonksiyonelliği	78
3.5. Adli Görüşme Odaları (Ago)	81
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	86

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
AÇSHB	:	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AGO	:	Adli Görüşme Odaları
BM	:	Birleşmiş Milletler
BSRM	:	Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri
CMK	:	Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇHS	:	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇİM	:	Çocuk İzlem Merkezi
ÇKM	:	Çocuk Koruma Merkezi
ÇSGB	:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EGM	:	Emniyet Genel Müdürlüğü
IPEC	:	International Programme on the Elimination of Child Labour (Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı)
İK	:	İş Kanunu
KBRM	:	Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri
SEGBİS	:	Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi
SHÇEK	:	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TMK	:	Türk Medeni Kanunu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	:	United Nations International Children's Emergency Fund) Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	:	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çocuk İstismarına Yol Açan Risk Faktörleri.....	49
Tablo 2. Çocuk İstismarının Olası Sonuçları	58

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ekolojik Model.....	48
------------------------------	----

ÖNSÖZ

Çocuklar, sahip oldukları özelliklerden kaynaklı olarak korunmaya en çok ihtiyacı olan gruptur. İnsan ve toplum bilimleri alanında çocuklar ve çocukluk sosyolojisine dair çalışmalar 1950 gibi geç bir tarihten sonra ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çocuklara dair bazı önemli sorunların gündeme gelmesi gecikmiştir. Bu sorunlardan biri de çocuk ihmal ve istismarıdır. Çocuk ihmal ve istismarı gerek dünyada gerekse Türkiye’de çözülemeyen en önemli sorunlardan biri olarak kabul edilmektedir. Çocuğa yönelik ihmal ve istismar konusundaki çalışmaların insan ve toplum bilimleri alanında önemli bir artış gösterdiği görülmektedir. Aynı zamanda çocuğun yüksek yararının korunması için özellikle son yıllarda pek çok yasal ve uluslararası düzenlemeler yapılarak çocuklara yönelik korumanın güçlendirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak buna karşın çok sayıda ihmal ve istismar olayı günümüzde hâlâ yaşanmaya devam etmektedir.

Bu tez çalışmasında Türkiye’de çocuk ihmal ve istismarı alanında yapılan yasal düzenlemelerin ve konuyla ilgili yapılmış çalışmaların sosyolojik açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konunun ana hatları belirtilmiştir. İkinci bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeve üzerinde durularak çocuk, tarihte çocuk, çocuk ihmal ve istismar kavramlarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise çocuk hakları, Türkiye’de çocuk ihmal ve istismarı, konu ile ilgili sosyal hizmet çalışmaları ve ailenin fonksiyonelliği ele alınmıştır.

Büşra ÖZMEN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleőtirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaőan, kendisine ne zaman danıősam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenin fazlasını sunan, her problem yaőadıęımda yanına çekinmeden gidebildiğim ya da arayabildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen ve gelecekteki çalışma yaőamımda da bana verdiği değerli bilgilerden yararlanacağımı düőündüęüm kıymetli ve danışman hoca statusn hakkıyla yerine getiren Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞENTÜRK DIZMAN'a, saygıdeğer jüri yelerim Prof. Dr. Ümit AKÇA ve Dr. Öğr. Üyesi Özlem DERİN' e, eğitimime destek olan canım aileme, çalıőmamı hazırladığım bu yoğun dönemde bana destek olarak baőaracaęıma dair inancını hep hissettiren biricik eőim Hasan Ulaő ÖZMEN'e ve tüm sevdiklerime yardımlarından dolayı sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Büşra ÖZMEN

GİRİŞ

Çocuklar kırılgan, buldukları ortamlardan etkilenebilen ve gereksinimlerinin karşılanması için başka kişilere ihtiyaç duyan varlıklardır. Dolayısıyla toplumun yapı taşını oluşturan çocukları yetiştirirken gelişimlerine yönelik birçok önlem almak gerekmektedir. Kişilik gelişimlerinin genellikle çocukluk döneminde başladığını göz önünde bulunduracak olursak, çocukluk döneminde yaşanan her türlü olumsuz durum çocuğun sadece bugününü değil aynı zamanda yarınını da olumsuz etkileyerek geleceğin yetişkinlerinin de problemliliğine yol açacaktır.

Sağlıklı toplumların geleceğinin, çocukların fiziksel, psikolojik ve ahlaki olarak sağlıklarının korunarak eğitilmeleri sayesinde şekilleneceğini söylemek mümkündür(Kocaer, 2006, s. 5). Çocukların bilinçli, nitelikli ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetiştirilmeleri, geçmişten günümüze tüm toplumlar açısından önemli görülmüştür. Çocuklar için geliştirilecek çeşitli politika ve uygulamalara göre, her çocuk bağımsız bir şahıs olarak görülerek sosyal ve ekonomik haklardan mümkün olduğunca yararlanması sağlanmalı, daha da önemlisi temel haklarından ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmamalıdır(Kocaer, s. 6).

İhmal ve istismar, insanlık tarihi boyunca toplumsal bir sorun olmuştur. İnsanlık tarihinin her döneminde çocuk, kötü davranışlara maruz bırakılmıştır; günümüzde de çocuğa değer verilmemekte, ne yazık ki çocuklar hâlâ sorunlar yaşamaya devam etmektedir. Elde edilen veriler, çoğunlukla gizli tutulan istismar ve ihmalin sadece görünür bölümünü oluşturmakta ve halen gerçekleşen pek çok vakanın gizlendiğini ortaya koymaktadır(Karaçor, 2019, s.1).

Çocuk ihmali ve istismarı; sosyal normlarca kabul görmeyen ve uzman kişiler tarafından uygun bulunmayan ve zararlı olarak kabul edilen, çocuğun gelişimine engel olan veya onu sınırlayan ebeveynler, bakıcılar ya da herhangi bir yetişkin tarafından çocuğa yönelik eylemler ve eylemsizlikler olarak tanımlanmaktadır. Bu eylem ve/veya eylemsizliklerin sonucu olarak çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur. İhmal ve istismarın bu farklı şekilleri yalnız aileleri değil, toplumu, sosyal kuruluşları,

yasal sistemleri, eğitim sistemini ve iş alanlarını da etkileyen bir halk sorunudur(Yamaner, 2015, s. 1).

Çocuk ihmali genel olarak ailelerin, ilgili kurumların ya da devletin çocuğa yönelik en temel yükümlülüklerini yerine getirmemesi biçiminde de tanımlanabilir. Bir bütün olarak toplum, kurumlar ve bireyler tarafından geliştirilen ihmal davranışı, çocukların eşit hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılması, onların en üst düzeyde gelişimlerini engelleyici davranışlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çocuğun beslenme ve bakım ihtiyaçlarının gerektiği kadar karşılanmaması, gerektiği zamanlarda tıbbi müdahalelerin yapılmaması, ebeveyn olarak çocuğa yönelik danışmanlık görevinin yeteri kadar yerine getirilmemesi ve çocuğun tek başına bırakılması ihmal davranışına örnek olarak gösterilebilir ve nitelik itibariyle pasif bir eylem içerir. Aktif bir olgu olarak nitelendirilen istismar ise ebeveyn, bakıcı veya farklı bir kişinin çocuğa zarar vermesi neticesinde meydana gelmektedir. Çocuk istismarı, kasıtlı olarak çocuğa fiziksel olarak zararda bulunma, çocuğun iyi beslenememesine neden olma, çocuğu çıkar ve cinsel istismar amaçlı kullanma, daha da ileri seviyede çocuğun normal seyreden fiziki ve psikolojik gelişimini kısıtlamaya yönelik her türlü eylemde bulunmayı içermektedir(Yamaner, s. 1).

Ahioğlu'nun (2004, s. 278-285) 1995-2000 yılları arasındaki bilimsel inceleme ve yayınlarda çocuk istismarı hususunun inceleniş biçimi (sıklığı, istismarı çeşidi ve çalışılan topluluk) ve mahkeme hükümlerine yansıyan çocuk istismarı olaylarını karşılaştırdığı inceleme neticeleri, araştırmalar ile mahkemeye yansıyan olaylar arasında herhangi bir benzerlik görülmediği tespit edilmiştir. İnceleme yapılan dönemde, bu konuya ilişkin literatürde oldukça az sayıda yayının olmasının aksine (15 derginin içinde 21 inceleme) probleme çoğunlukla mahkeme hükümlerinde (*Yargıtay Kararları Dergisi*'nde 67 karar) rastlanmıştır. Oral, Can, Kaplan, Polat, Çetin, Miral, Hancı, Erşahin, Tepeli, Bulguç ve Tıraş'ın (2001, aktaran Ahioğlu, 2004, s. 284) 18 aylık bir süre zarfında İzmir'deki beş hastaneye başvuruda bulunan veya getirilen çocukların gözlendiği incelemede, bu çocukların %32'sine çocuk istismarı tanısı konulduğu saptanmıştır. Çocuklarda teşhis edilen olguların %85'inde duygusal, %66'sında fiziksel ve %38'inde cinsel istismara uğradıkları belirlenmiştir. Araştırmacılar, çocuk istismarı konusunun tıbbi bir problem olarak oldukça önemli bir vaka olduğunu belirtmişlerdir. Konuya ilişkin çok sayıda araştırma sonucu olmasının

yanı sıra problemin büyüklüğü yazılı ve görsel basına yansıyan kadarıyla bile vahim durumdadır.

Çocukların ihmal ve istismarı konusunda ortaya çıkan çok sayıda olay göstermektedir ki iç hukuk ve uluslararası düzenlemelere karşın, bu hakların mevcut hayatta uygulanabilirliğini artırmak ve gereken önlemleri almak için daha çok çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Ülkeler, onaylamış oldukları “*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*”nde de kabul ettikleri üzere, çocuk haklarının ülke seviyesinde uygulanması için gereken bütün önlemleri sağlamak ve adli yapılarını bu haklar ile uygun bir duruma getirmekle yükümlüdürler.

Çocuk hakları, yasalar tarafından eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı koruma gibi dünyadaki tüm çocukların haklarını tanımlamak için kullanılan evrensel bir kavramdır. Sosyoloji, çocuğun hakları bağlamında çocuğun statüsünü iyileştirmeye yönelik tedbirler belirler. Çocuk hakları perspektifi, çocukların yaşamlarını, toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduklarını ve algıladıklarını ayrıca onlar için neyin önemli olduğunu daha iyi algılamamızı gerektirir(Freeman, 1998, s. 433-444).

Türkiye'de çocuk hakları, uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükler ve AB entegrasyon süreci doğrultusunda şekillenmiştir. Türkiye'nin hukukî düzenlemeler noktasında, diğer birçok ülkeye göre daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu düzenlemelerin mevzuat düzeyinde kalması ve ülke içi uygulamalarda etkisinin zayıflığı dikkat çekmektedir.

Literatürde çocuğa yönelik ihmal ve istismarla ilgili kabul gören en yaygın yaklaşım ekolojik modeldir. Bu model açısından şiddet; aile, yakın çevre, toplum ve kültür ile ilgilidir ve merkezden başlayıp çevreye doğru yayılan çemberler ile tasvir edilir. Aynı zamanda bu model, çocuk haklarının topluma öğretilmesi amacıyla da bir prototip oluşturabilir. Zira çocuk hakları, çocuğa erken yaşlardan itibaren benimsetilmeye çalışılır; aile, okul çalışanları, öğretmenler ve idari kadro bu konuda bilinçli olur, çocuğun yakın çevresi ve toplumun farkındalık düzeyi yüksek tutulur ise bir kültür olarak toplumumuza yerleşebilir ve sürekli olabilir(Asuma ve İmdat, 2018, s. 29).

Kuşkusuz, çocuklar sosyalleşme sürecinin başında oldukları için değişen ve gelişen toplumlarda yol göstermeye muhtaçtırlar. Toplumun kalitesini belirlemede aktif rol oynayan çocukların toplumsal anlamda her türlü faaliyetlere katılımı sağlanmalı, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra tüm temel ihtiyaçları da karşılamalıdır. Bu gerekliliğe dayanarak, çocukların yukarıda belirtilen ihtiyaçlarının karşılanma ve korunma hakları vardır. Bunun uluslararası hukukta tanımlandığı ve garanti altına alındığı sözleşme, “*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*”dir. Bu sözleşmeye göre; erken reşit olma dışında 18 yaşın altındaki tüm insanlar çocuktur(Asuma ve İmdat, s. 29).

Çocukların sosyal ve kültürel değerlerindeki değişiklikler, çocuklarla ilgili ulusal ve uluslararası sorunların çözümünde oldukça önemli bir yere sahiptir. Ayrıca sosyal, ekonomik ve kültürel yapılardaki değişiklikler de bu sorunların çözüm süreçlerinde rol oynamaktadır. En önemli temenni, aileden dine, ekonomiden eğitime, sağlıktan hukuka kadar tüm sosyal sistemlerin çocuklar hakkında ortak bir görüşe sahip olması ile birlikte çocukların toplumda birey ve özne olarak yetiştirilmesi ve bunu yaparken her çeşit istismar ve ihmalden uzakta tutulabilmesidir(Güçlü, 2016, s. 20-21).

Çocuğa yönelik ihmal ve istismarının önlenmesi adına yapılan çalışmalar, olay gerçekleşikten sonraki çocuğun tedavisi ve suçluların cezalandırılması aşamalarından çok daha önemlidir. “*Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*” başta olmak üzere birçok kurum ve kuruluş bir araya gelerek çocuk ihmal ve istismarı konusunda önleyici sosyal politikalar oluşturmakta, ihmal ve istismar yaşanması durumunda ise yapılabilecek işlemler hakkında birçok çalışma yürütmektedir. Bununla birlikte ülkemizde ihmal ve istismara uğramış çocukların ve ailelerinin psikolojik durumlarını dikkate alan ve bu doğrultuda hukukî süreçte yapılan çalışma ve gelişmeler giderek artmaktadır.

Çeşitli toplumlarda ve ülkemizde çocukları sosyal birçok sorun beklemekte olup çocuk hakları ile çocuk haklarının korunması ve şartlarının iyileştirilmesine dair sosyal çalışmalar bu bağlamda sürekli olarak güncellenmelidir. Bu noktada çocukluk

sosyolojisi kapsamında sosyologlara da önemli görevler düşmektedir. Hukuk ile iş birliği böyle durumlarda oldukça etkili olabilmektedir.

Bu tez kapsamında, Türkiye’de çocuk ihmal ve istismarı alanında yapılan yasal düzenlemelerin ve konuyla ilgili yapılmış çalışmaların sosyolojik açıdan incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ağırlıklı olarak çocuk ihmal ve istismarına ilişkin yazılmış olan dokümanlardan faydalanılacaktır. Konunun daha net anlaşılabilmesi için, öncelikle kuramsal ve kavramsal çerçeve üzerinde durulmuştur. Daha sonra çocuk ihmal ve istismarına ilişkin teoriler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise çocuk hakları, Türkiye’de çocuk ihmal ve istismarı, sosyal hizmet çalışmaları ve ailenin fonksiyonelliği ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasında, Türkiye'deki çocuk istismar ve ihmali ile ilgili yasal düzenlemelerin sosyolojik olarak incelemesi amaçlanmıştır. Bu konuda daha önceden yapılmış çalışmalardan hareketle aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1-) Ülkemizde yapılan yasal düzenlemeler toplum üzerinde etkili olmaktadır mıdır?

2-) Ülkemizde yapılan yasal düzenleme ve sosyal çalışmalar yetersiz kalmakta mıdır?

3-) Yetersiz kalmakta ise bunun nedeni yasal düzenlemelerin kendisinden mi yoksa uygulanış biçiminden mi kaynaklanmaktadır?

4-) Çocuk ihmal ve istismarı konusunda hukuka yardımcı olabilecek sosyal çalışmalar ne durumdadır?

Bu tez çalışmasının yukarıdaki sorulara cevap niteliği taşıması ve hukuk ile sosyolojinin birlikte çalışabileceğini göstermesi açısından bir başlangıç çalışması niteliğinde olması hedeflenmektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çocuğa yönelik istismar ve ihmalin günümüzde oldukça önemli bir problem olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda konuya ilişkin ülkemizde farklı hizmetler ve ihmal ve/veya istismara uğramış çocuklar adına yasalar bulunmaktadır. *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi(ÇHS)*'nin 19., 34. ve 39. maddeleri çocuk istismarı, ihmali ve önlenmesiyle ilgilidir. Sözleşme'nin 19'uncu maddesine göre çocuğun yetiştirilmesinden sorumlu olanlar, bu haklarını çocuklara zarar verecek şekilde kullanamazlar. Devlet çocuğu anne-babanın ya da çocuğun bakımından sorumlu başka kişilerin her türlü kötü muamelesinden korumak, çocuğun istismarını önlemek ve bu tür davranışlara maruz kalan çocukların tedavisini amaçlayan sosyal programlar hazırlamakla yükümlüdür(Aral ve Gürsoy, 2001, s. 36-39). Sözleşmenin 39'uncu maddesi, silahlı çatışma mağduru olan çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması veya buna yeniden kavuşmaları ve toplumla bütünleşebilmelerini sağlamaları için taraf devletlerin uygun önlemler almaları gerektiğini vurgulamaktadır.

ÇHS'nin 34'üncü maddesi ise cinsel istismarla ilgili olup bu maddede fuhuş ve pornografi dahil, çocuğu cinsel istismar ve sömürüden korumak konu edilmektedir. Çocuk istismar ve ihmali konusunda düzenlenen yasaların; ihmal ve/veya istismara uğramış olan çocukların korunmasında çok önemli olduğu açıktır(Aral ve Gürsoy, s. 36-39). Günümüzde her ne kadar ihmal ve/veya istismara uğramış olan çocukların haklarını korumak amacıyla yasal düzenlemeler yapılmış olsa bile bu düzenlemelerin yeterli olmadığını söylemek mümkündür. Bu tez çalışması toplumu önemli ölçüde etkileyen çocuk ihmal ve istismarı alanında hukukî anlamda yapılan çalışmaların geliştirilmesinde yol göstermek açısından önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan çalışmada diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi zaman ve verilerden kaynaklanan birtakım sınırlandırmalar bulunmaktadır. Çalışmada öncelikle çocuk, çocuk ihmal ve istismarı kavramları açıklanmış, daha sonra çocuk hakları ile çocuk ihmal ve istismarının Türkiye'deki durumunu aktarabilmek adına çalışma bölümlendirilmiştir. Sosyolojik anlamda devlet, aile, sosyal hizmetler adına yapılan çalışmalardan bahsedilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Çocuk ihmal ve istismarı oldukça genel ve kapsamlı bir konu olduğundan bu çalışmada, Türkiye ile sınırlandırılarak ele alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak literatür/doküman taraması tekniği yapılacaktır. Nitel araştırma, gözlem, mülakat ve literatür incelemesi gibi veri toplama araçlarının kullanıldığı, olayların ve olguların gerçeğe uyumlu olarak ortaya konduğu araştırma yöntemidir. Nitel araştırmanın güçlü tarafı, üzerinde çalışılan örneklem veya çalışma kümesine ait ayrıntılarıyla ve detaylı bir değerlendirme olanağı sunmasıdır(Baltacı, 2019, s. 368-388).

Literatür taraması, mevcut kaynaklar içerisinde belirli bir konunun detaylı biçimde araştırılması ya da konuya ilişkin dataların sistematik bir şekilde toplanması sürecidir("Literatür taraması", 2020). Bu bağlamda doküman incelenmesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin

analizini kapsamaktadır. Bu tezde Türkiye’de çocuk ihmal ve istismarına yönelik yasal düzenlemelerin sosyolojik olarak incelemesinin yapılması amaçlandığından çalışmaya paralel olarak bu yöntem tercih edilmiştir.

Literatür taraması Google Akademik, Ulakbim, Dergipark, Ulusal Tez Merkezleri veri tabanları başta olmak üzere birçok üniversitenin sanal kütüphanesi ve makaleler üzerinden yapılmıştır. Tarama “çocuk ihmal”, “çocuk istismarı”, “çocuk hakları”, “çocuk hukuku” ve “çocuk politikaları” olmak üzere beş anahtar sözcük kullanılarak erişime açık olarak elde edilen çalışmalar çerçevesinde 11 Mart – 30 Mayıs 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL/KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocuk Kavramı

Çocuk kavramı, kanunlarımızda yer alan maddelere göre tanımlanacak olunursa; 5395 Sayılı *Çocuk Koruma Kanunu*'na göre; “*Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi*” ifade ederken, “*korunma ihtiyacı olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu*”(“Çocuk Koruma Kanunu”, 2005) ifade eder.

5237 Sayılı *Türk Ceza Kanunu*’nda çocuk; “*henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi*” ifade eder. Dolayısıyla Türkiye’deki hukuk düzenine göre, 18 yaşını doldurmamış kişiler, çocukların sahip olduğu haklardan yararlanırlar(Çakmut, 2016, s. 36).

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre, “*Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.*”(Çakmut, s. 36)

İnsan gelişimi, döllenmeden başlayarak hayatın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Gelişim dönemlerindeki yaşlar, çeşitli kaynaklara göre farklılık göstermektedir. Genel olarak doğumdan sonraki ilk 2 yıl bebeklik, 3-6 yaş ilk çocukluk, ilkokul yıllarını kapsayan 7-11 yaş ikinci çocukluk, 12-18 yaş ergenlik dönemi olarak kabul edilir. Dolayısıyla pedagojik açıdan da çocuk kavramının, çeşitli dönemleri olan ve on sekiz yaşına kadar devam eden bir süreci kapsadığı söylenebilir(“Çocuk Gelişim Dönemleri”, 2020).

Literatürde, çocuk kavramının farklı disiplinler kapsamında farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu kavram; sosyoloji, pedagoji, psikoloji, hukuk, felsefe, biyoloji, hatta dinlere göre farklı şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca zamana ve topluma göre de farklılık gösterdiği bir gerçektir. Çocuk kavramı özellikle 19. yüzyıl Sanayi

Devrimi sonrası çocuğun ekonomik açıdan bir birey olarak değerlendirilmesiyle önemini arttırmıştır.

Farklı disiplinlere göre, çocuk tanımına yönelik ortak noktalar görülebilmektedir. Psikoloji de çocukluk; doğumdan ergenliğe kadarki dönemi kapsar. Ergenlikten sonra gelişim psikolojisi “genç insan” kavramını kullanır. Tıp biliminde de çocukluk gelişime bağlıdır. Her iki bilimde de ergenliğin başlaması ile birlikte çocukluk sona erer ve gençlik çağına girilir. Hukuk alanında belli bir yaşın altındakiler çocuk kabul edilir. Ancak hukukun farklı alanlarında çocuğun ruhsal, ahlaki ve bedensel bütünlüğünü korumak için 18 yaşın altında da yaş sınırları belirlenmiştir(Toydemir, 2019, s. 10-11).

Tarihten günümüze çocuk kavramı değişmiştir. Birçok alanda çocuk açısından olumlu gelişmeler olsa da çocuğa yönelik sorunların daha karmaşık hale geldiği görülmektedir.

2.1.1. Antik Yunan ve Orta Çağ’da Çocuk

Avrupa'da çocukluk tanımının dönüşümünü görebilmek için ilk olarak Antik Yunan'a baktığımızda, çocuğun tek başına bir birey kabul edilmeyip babasıyla bir olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu anlayış çerçevesinde babanın çocuklar üzerinde üstün hâkimiyeti söz konusudur, devlet müdahalesi de oldukça sınırlıdır(Akyüz, 2018, s. 22). Çocuğun önemi, iyi bir yurttaş yetiştirme düşüncesine dayanmaktadır. Bu nedenle çocukların müzik, spor, politika vb. kültürel birikime sahip olmalarına özen gösterilmiştir(Öztürk, 2017, s. 258).

Roma toplumunda da benzer şekilde çocuklar, pater familias(aile babası)'ın sınırsız hâkimiyetine tabi kabul edilmiştir. Hatta aile babasının çocuk üzerindeki hakları arasında çocuğu satmak, kiralamak, yeni doğan çocuğu öldürmek de vardır. Krallık ve Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bu sınırsız hâkimiyet devam ederken Krallık Cumhuriyet Dönemi'nde devletin hâkimiyeti artmış ve çocukların aileyle olan ilişkisinde devlet müdahalesi hissedilmeye başlamıştır. Öyle ki Justinianus Dönemi'nde ailenin en önemli görevi çocuğun eğitilmesi olarak görülmüştür. Satma, terk etme gibi fiiller yasaklanmıştır(Akyüz, 2018, s. 24). Çocuk ve aile, güç ve itibar unsuru olarak görülmüş, önemli kabul edilmiştir. Roma'nın kuruluşunu anlatan

efsanede Romulus ve Remus adındaki iki çocuğun rolü vurgulanmakta ve Roma'nın kuruluşunda bir neslin etkisine dikkat çekilerek aile ve çocuğun önemi ortaya konmaktadır. Roma toplumunda üç çocuk sahibi olmak, idari göreve gelmeksizin toplumda avantaj sağlarken(Öztürk, 2017, s. 257), en az üç çocuk sahibi bir kadının da vesayet altında olmaktan kurtulabileceği görülmektedir(Tahiroğlu ve Erdoğmuş, 2014, s. 189). Roma toplumunun çocuğa bakışının özellikle güç ve statü ile ilişkilendirildiği söylenebilir.

Eski Türk toplumlarında hem İslamiyet'ten önce hem de İslamiyet'ten sonra çocuğun gelişimine ve eğitimine önem verilmiş ve çocuk değerli görülmüştür. Ancak Batı ülkeleri için aynı şey söz konusu değildir. Örneğin Orta Çağ Avrupa'sında çocuklar ne yazık ki birçok kısıtlama ve zorluklarla yaşamak zorunda kalmıştır.

Orta Çağ'da olumsuz bir çocuk algısı mevcuttu. İlk günahla doğan çocuklar, kilisenin mücbir etkisi ile katı ve disiplinli bir zorlama ile yetiştirilmeye çalışılmıştır. Erkek ile kız çocukları arasında ayırım yapılmış, kızlar hane halkınca ev işlerine yönlendirilirken erkekler de dini ve askeri işlerin yanı sıra tarlalarla el sanatlarına yönlendirilip hayata adım atmaları sağlanmıştır(Karaçor, 2019, s. 9).

Orta Çağ'da çocuklar, ekonomi ve üreme gibi en önemli faaliyetlere katkı sağlayamadıklarından bir yük olarak kabul edilmişlerdir. Bu nedenle Orta Çağ Avrupa'sında çocuk ölümleri yaygın ve normal görülmüştür. Çocukluk üzerine araştırmalarda, "Century of Childhood" (Çocukluğun Yüz Yılı) adlı önemli çalışması ile önde gelen isimlerden olan Philippe Aries, Orta Çağ'da çocukluk kavramı olmadığını iddia etmektedir. Bu dönemde çocuk, geleneksel çocuk anlayışı özellikleri göstermekte ve küçük yetişkin olarak kabul edilmektedir. Çocuklar, yetişkinden ayrı bir grup olarak kabul edilmeksizin bebekken dahi onların hayatını yaşamış, onlar gibi yiyip içmiş ve onlar gibi giyinmiştir. Doğum ve ölüm oranları da yüksek olduğundan duyarsızlaşma söz konusudur, ebeveynler altı yaşından küçük çocuğu bir aile üyesi olarak kabul etmemektedir. Çocuklar, 5-7 yaşlarında aktif olarak yetişkin olarak kabul edilmiştir(Öztürk, 2017, s. 259-261). Bu durum Orta Çağ'daki resimlere ve heykellere de yansımış, çocuklar yetişkin yüzüyle daha küçük boyutlarda sembolize edilmişlerdir.

2.1.2. Dört Büyük Din Çerçevesinde Çocuk

Farklı toplumlar, çocuklara karşı farklı görüş açıları ile uygulamaları barındırmaktadır. Bu uygulamalarda toplumun oluşturmuş olduğu kurallar, toplumun yapısı ve devamlılığını getirme, örfler, adetler, yetişkinlerin düşünceleri ve buna benzer daha birçok değişkenin etkisi vardır. Bunlara ek olarak dini inanışlar da çocuğa yönelik algı ve yetiştirme tarzında oldukça etki sahibidir.

Dinler gerek oluşum şekilleri gerekse ortaya çıkış biçimleri bakımından oldukça farklı bir yapıya sahiptirler. Dinler toplumsal yapıyla birlikte aile yapılarının da etkilenmesine neden olmuştur. Örnek verecek olursak; Zebur'a göre çocuklar, *“insanın sahip olduğu ve Allah'ın birer armağanı ve nimeti olarak”* kabul edilirken Tevrat'ta *“on emirden biri anne ve babaya boyun eğmeyi” emrederdi* ve İbraniler için *“babaya başkaldırmak ya da babanın sözünden çıkmak taşlanarak öldürülmeye neden olmak”* demektir(Karaçor, 2019, s. 10).

Öte yandan aile Yahudiler için çok önemli bir kurum olarak görülmektedir. Özellikle çocuğun olmaması demek, çoraklıkla, yıkıklıkla, neredeyse ölmekle eşit görülmüştür. Yahudiler için Tanah'ın emri icabı çocuk sahibi olmak, evliliğin en temel amacı kabul edilmekte, bilhassa ailenin neslini devam ettirdiğine olan inançla erkek çocuğa sahip olmak daha önemli görülmekteydi(Carlebach ve Baskin, 2007, s. 174-175). Yahudiliğe göre bir erkeğin neslini devam ettirmek için bir erkek çocuk sahibi olabilmesi adına çok sayıda kadın ile evlenebilmesi olmak üzere hemen her çeşitli yola başvurması beklenebilmekteydi. Çünkü Yahudi geleneğine göre Tanah'taki üreme emrinin kadına değil, erkeklere düşen bir yükümlülük olduğuna dair mevcut bir inanç vardı. Çocuk sahibi olmak bir erkek için o kadar mühimdi ki evlenip de çocuğu olmadan hayatını kaybeden bir erkeğin neslini sürdürmek adına, ölen adamın eşi ile kardeşinin, *“yenge-kayınbirader evliliği”* gerçekleştirmesi ve ölen adam adına çocuk yapmaları istenirdi. 10 yıl kadar süreyle çocuk dünyaya getirmeyen kadının boşanabileceği ve çok kadınla evlenebilme konusu da çocuk sahibi olmanın Yahudiler için öneminin bir diğer işaretidir. Üremenin erkeğe ait bir buyruk/yükümlülük olduğu anlaşıldığı için erkeklerin doğum kontrol yöntemlerini kullanması kabul görmemektedir. Sağlık açısından bir tehlike olmadığı takdirde çocuk aldırma da asla onaylanmazdı. Buna göre Yahudilikte Tanrı tarafından seçilmiş olma, seçilmiş milletin üremesi ve taahhüt edilen topraklara hâkim olma anlayışı daima ön plandaydı.

Tanrı'nın “çoğalın” emri de bir Yahudi için yerine getirilmesi gereken vazifelerden en önemlisi olarak kabul edilirdi(Çinpolat, 2017, s. 150).

Çocukların Hıristiyanlıkta günahkâr olarak doğduklarının kabul edildiği bilinen bir gerçektir. Buna dayanarak Hıristiyanların Hz. Adem'in yasak elmayı yediği inancına sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki Aziz Augustin'in insanlığın atası kabul edilen Hz. Adem'in yasak elmayı yediği için cennetten kovulmasını, Pavlus'un ise her yeni doğan bebeğin Adem'in yediği yasak meyvenin suçu ile doğduğunu söylemesi bunu göstermektedir. Günahtan kurtulmanın asıl yolu çocukların vaftiz edilmesiydi. Aynı zamanda Hıristiyanlıkta, çocuklarda doğuştan gelen kötülüğü sonlandırmak amacıyla çocukların ebeveynleri tarafından dövülmeleri gerekmektedir. Bu durumdan kurtulmaları adına çocukların ebeveynleri tarafından eğitilmeleri fikri ortaya çıkmış, Püritenler bu konuyu önemseyerek ebeveynler için çocuk yetiştirme noktasında yol gösterici olmak amacıyla ders kitapları yazmışlardır(Karaçor, 2019, s. 10-11).

İslam öncesi Arap Yarımadası'nda kimi ana-babalar dünyaya gelmiş bazı çocuklarının hayatına çeşitli sebeplerle son vermişlerdir. Ekonomik nedenler, namus koruma düşüncesi, uğursuzluk, bedensel sakatlıklar ve kurban etme gibi nedenlerden dolayı çoğunlukla kız çocukları öldürülmekteydi(Yıldırım, 2003, s. 79).

İslamiyet, Arap Yarımadası'nda doğmuş ve burada birçok uygulama ile ciddi bir mücadele içinde olmuştur. Belki de bunların içinde en önemlisi, öldürülen ve istismara uğramış olan çocukların koşullarını farklılaştırmaya dair sürdürülen mücadelelerdir. Kur'an-ı Kerim'deki ayetlere bakıldığında, bu konuya dair:

“Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler...” (Kur'an: En'âm; 140),

“Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!” (Nahl; 59) gibi pek çok çocukları öldürmeye karşı yanlış bir tutum sergilendiğini gösteren ayetler görülmektedir. Bu bağlamda Peygamberimizin emirlerinin bu yanlış tutuma karşı bir dönüm noktası olduğu söylenebilir(Karaçor, 2019, s. 11).

2.1.3. Orta Çağ Sonrasından Günümüze Çocuk

Avrupa'da çocuk ve çocukluk algısı, ülkelerde farklı zamanlarda değişim göstermeye başlamış, toplumlar gelişmelere paralel olarak çocuklara görevler ve anlamlar yüklemeye başlamıştır.

Bu bağlamda J. J. Rousseau ve J. Locke'ın fikirleri Orta Çağ döneminden farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. John Locke'n çocuk zihinlerini "Tabula Rasa" yani boş bir levha olarak tanımlaması ile devletin, öğretmenlerin ve ailelerin bu levhaları şekillendirmesi gerektiği fikri, çocukluk anlayışının değişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Benzer şekilde, bu dönemde Rousseau'nun kendi kaderini tayin etme, benlik saygısı, kendini ifade etme, karşılaştıkları sorunları çözme, davranışlarını kontrol etme, barışçıl çocukları doğasına uygun yetiştirme ve çocuklar hakkında görüş önerme gibi başlıklar altında çocukluk sorunlarını ele alması Avrupa'da farklı bir çocukluk algısı yaratmanın önünü açmıştır. Locke ve Rousseau gibi diğer bilim insanlarının da bu konuya dair dile getirdikleri fikirler, o dönemde çocuklara değer vererek onları önemli gören bir mantık geliştirilmesine zemin hazırlamış, ortaya atılan fikirler zaman içerisinde birbirlerini etkileyerek çocuklara karşı daha yapıcı perspektiflerin şekillendirilmesine neden olmuştur(Eren, 2019, s. 28-29).

Rönesans'la birlikte hümanizm akımının da etkisiyle insanın değerli bir varlık olduğu anlayışı doğrultusunda çocukluk da önem arz eden bir kavram haline gelmiştir(Güçlü, 2016, s. 5). Orta Çağ'ın çocukluk anlayışının değişmesi, Hristiyanlıkla da bağlantılıdır. Hristiyanlığın merhamet, yardımseverlik gibi öğretileri doğrultusunda korunmasız olan çocuklara yaklaşımı değişmiş, Kilise kimsesiz çocuklara sahip çıkmaya başlamıştır. Ancak amaç, kilisenin öğretilerini çocuklara aktarmak olduğundan, bu durum zamanla himaye amacından çok, Kilise'nin çocuk üzerindeki hâkimiyetine yol açmıştır(Yörükoğlu, 1989, s. 23).

Öte yandan Sanayi Devrimi ve Burjuvazi'nin de çocukluk tanımına etkisinden söz edilebilir. Nitekim, çocukları önemseyen, seven ve koruyan burjuva aileler toplum tarafından çocukların eğitimini uygunsuz bir şekilde etkilediği için eleştirilmiştir. Burjuvazinin yeni çocuk anlayışı, babanın çocuk ile ilişkisinden çok anne çocuk ilişkisini ön plana çıkarmıştır. Çocuk eğitiminde toplumsal kuralların öğretilmesi, ayıp kabul edilen davranışlar hakkında çocukların bilgilendirilmesi ve

yönlendirilmesi, çocuklara ayrı isimler ve odalar verilmesi, çocuğa uygun kıyafetler seçilmesi vb. burjuvazinin modern anlamda çocukluk kavramına yönelik katkıları olarak sayılabilir. Sanayi Devrimi'nin beraberinde getirdiği iş bölümü, mülkiyet, şehirleşme vb. gelişmelerin çocukluğa yeni kattığı anlamların yanı sıra, çocuk sosyolojisi ve pedagojinin, eğitimin öneminin fark edilmesinin de yeni çocukluk tanımına katkılarından söz etmek mümkündür(Öztürk, 2017, s. 256-264).

Genel anlamda 19. ve 20. yüzyılda Batı'da çocuk algısında bir dönüşümün başladığını söylemek mümkündür. Çocukların masum ve önemli varlıklar olduğuna dair inancın yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların ihtiyaçlarından ziyade iyi bir insan olarak yetiştirilmeleri temel gaye haline gelmiştir. 21. yüzyıl ile çocuk saygı duyulan bir birey konumuna gelerek çocuk merkezli bir anlayışa ulaşılmıştır.

2.1.4. Türklerde Çocuğun Tarihi

Türk toplumlarında çocuk, her zaman önemsenmiş ve değerli kabul edilmiştir. İslamiyet'in çocuğa bakışı da Türklerin çocuk tanımına yön vermiştir. Ancak çocukluğun kendine has özelliklerinin ve çocukluk döneminin psikolojik ve zihinsel gelişim bakımından ayrı tutulması gerekliliğinin fark edilmesi, yine Batı ile ilişkiler sonucunda mümkün olmuştur. Özellikle eğitimde yapılan reformlar Türk toplumunda çocuğun önem kazanmasını sağlamıştır(Konuk, 2019, s. 22).

Eski Türklerde çocukluk incelemelerinin sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıkların en önemlisi çocukların arkalarında oldukça az iz bırakmalarındadır. Ayrıca Türk toplumunda çocukluğu inceleme noktasında verilerin azlığı da dikkat çekmektedir. Ancak edebi eserlerde çocukluktan bahsediliş şekillerine göre bir kanıya varmak mümkündür. Destanlardan yola çıkarak, İslamiyet öncesi Türk toplumlarında çocuğun hem soyun devamı hem de Batı'daki gibi güç, itibar kaynağı olarak kabul edildiği görülmektedir(Konuk, 2019, s. 22).

Öte yandan eski Türklerde çocuk, ailenin devamlılığı için bir koşul olarak görüldüğünden oldukça önemlidir. Çocuksuz aileler evlat edinmişlerdir ve ailenin çocuk üzerindeki en önemli görevi çocuğun iyi terbiye ile yetiştirilmesidir(Akyüz, 2018, s. 24). Türk kültürüne yönelik önemli bilgiler veren Dede Korkut Hikayeleri'nde de çocuğun ve çocuk yetiştirmenin Türkler için önemli olduğu görülmektedir. Orta

Asya Türkleri göçebe bir hayat sürmekteydi ve çocuğa at binmeyi öğretmek, eğitimin bir parçasını oluşturmaktaydı. Ancak göçebe hayat içerisinde de çocuğun güvenliğine, sevgi ve ilgi ile büyümesine dikkat edildiği görülmektedir. İslam dininin kabulünden sonra İslamiyet'in çocuklara yönelik hükümleri de çocuğun korunup gözetilmesi gereğine dikkat çekmiştir(Kurt, 2016, s. 104).

İslamiyet'in kabulünden sonra çocuğun kendine has özellikleri daha ön plana çıkmıştır. İslamiyet'e göre çocuklar, fiziksel ve ruhsal olarak yetişkin görevlerini yerine getirebildiklerinde çocukluk sona erer. İslam hukuku, çocukların hassas yapıda oldukları kabulüyle topluma çocukları korumaya yönelik ödevler yükler(Gil'adi, 2001, s. 109).

Farabi ve İbni Sina gibi düşünürlerin çocukların bireysel özelliklerine ve ruhsal yapılarındaki farklılığa dikkat çekmeleri; Gazali'nin çocuk için oyunun önemini vurgulaması, çocuğun ilgi ve sevgiye ihtiyacı olduğuna değinmesi; Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'de çocuğun eğitime geniş bir yer vermesi Türk toplumunda, çocuğun farklılığının anlaşılmasına ve eğitimde yeniliğe gidilmesine ışık tutmuştur(Sağlam ve Aral, 2016, s. 49).

Türklerin çocukluk algısında, Tanzimat'ın son dönemlerine kadar geleneksel çocukluk anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Tanzimat Dönemi'yle birlikte ağırlık kazanan Batılılaşma düşüncesi, çocukluk algısında da değişime yol açmıştır. Bu dönemde, eğitimdeki yetersizlik gerilemenin en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edildiğinden eğitimde yeniliğe gidilmiş, çocuğun oyun oynama, yaramazlık yapma gibi doğasının gereği olan özelliklerine vurgu yapan Talimatname yayınlanmıştır. Talimatname, geleneksel eğitim anlayışındaki değişikliğe ve çocuklara yönelik farkındalığa dair ilk belge olarak kabul edilmektedir(Akyüz, 2018, s. 27). Tanzimat'ın getirdiği bir diğer önemli gelişme de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgilidir. Kimsesiz çocuklar önceden "besleme" olarak ailelerin yanına verilir, vakıflar aracılığı ile çocukların korunmasına çalışılırdı. Bu konuda bir kurumsallaşma söz konusu değildi. Ancak 1851 Eytam Nizamnamesi ile korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve gözetimi, devletin üstlenmesi gereken bir sorumluluk haline gelmiştir(Özta, 2009, s. 30).

19. yüzyıldaki yayınlardan yeni bir çocukluk anlayışının benimsendiği görülmektedir. Çocuklar, yetişkinden bağımsız birer varlık olarak kendi biyolojik ve psikolojik ihtiyaçları çerçevesinde ele alınmaya başlanmış ve çocuk sosyolojisi, çocuk kültürü ön plana çıkmıştır. Bu değişimde, Batılılaşma politikasının da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu yeni anlayış, çocuk haklarının kabulünün de bir parçasıdır(Konuk, 2019, s. 23).

Türk toplumunda çocukluk kavramının bugünkü halini almasında modernleşmenin önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Batılılaşma politikası, çocukluk kavramını da yeniden tanımlamayı gerekli kılmıştır. Türk toplumunda çocuğa değer verildiği ve çocuğa sevgi gösterildiği, çocuğun korunmasına önem verildiği görülmekle birlikte çocuk haklarına ve çocuğun bir birey olarak kabulüne dair gelişmelerde Batılılaşmanın etkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

2.2. Çocuk İstismarının Tarihsel Süreci

Tarih boyunca çocukların fiziksel, cinsel, sözel, ekonomik ve bunlar gibi birçok istismar ve çeşitlerine maruz kaldıkları bilenen bir gerçektir. İslamiyet'ten önce kız çocukları diri diri toprağa gömülerek öldürülmekteydi veya diğer topluluklarda ve ülkelerde çocuklara yönelik farklı istismarlar uygulanabilmekteydi.

Bu istismarlardan biri ensestir. Tarihi boyunca enseste izin verdiği bilinen toplum çok az denecek sayıdadır. Mısır Firavunlarını ve ailelerini incelediğimizde, erkek kardeşlerin ablasıyla evliliğine müsaade edildiğini, ancak buna rağmen diğer ensest çeşitlerinin yasaklı olduğunu söylememiz mümkündür. Firavunlar yarı Tanrı olarak kabul edildiğinden, bu yasağın evrenselliği sarsmadığı görüşü hakimdir. Tarih kitaplarında, Roma İmparatorluğu döneminde Kral Guarthigirmus'un kızıyla izdivacı sonucu bir oğlu olduğu belirtilmiştir. Bazı ensest olayları tarihte kabul edilebilir bir durum iken günümüzde kabul edilemez bir istismar çeşididir(Aydın, 2019, s. 9).

Tarihte çocuk istismarı kapsamında incelenebilecek örneklerden biri de Yunan Mitolojisinde yer alan Zeus'un kardeşi Hera ile evlenmek için babası Uranus'u öldürmesinin hikâyesidir. Ayrıca, Tevrat'ta Kabil ile Habil kendi kız kardeşleri ile evlenmişlerdir. Eski çağda özellikle totemlerin ana soyuna dayalı toplumsal

yapılarında çocuk anneye ait kabul edilir. Baba ile çocuklar arasında kan bağı bulunmamaktadır. Bu nedenle baba kız arasında cinsel ilişkinin ya da evliliğin, totem tabusunu veya egzogami kuralını bozmadığı düşünülmektedir. Sadece kavimde adam kızı ile yaşadığı için kınanır veya onay görmez(Tuğrul, 2013, s. 22). Bazı topluluklarda ensest ilişkilerin varlığının tarihte normal karşılanması söz konusu olsa da aslında babanın kızı ile yaşaması gibi olumsuz durumların onay görememesi ensestin aynı zamanda kabul edilmeyen ve tepkiyle karşılanan bir durum olduğunu da gösterir.

Tarih boyunca çocukların, erişkinlerin batıl inançlarına kurban edildikleri bilinmektedir. Örneğin, insanların yeni bir köprü veya bina inşa ettiklerinde, çocukları “kuruluş kurbanı” olarak inşaatın içine gömdükleri veya yeni bir işe başladıklarında ya da savaşa giderlerken “Tanrılarını hoşnut etmek için” çocuklarını kurban olarak katlettikleri belgelerle sabittir(Topçu, 2009b, s. 93). Kartaca’da (Tunus) bulunan “Tophet” isimli bir mezarlıkta İ.Ö. 400 ve 200 yılları arasında bırakılmış mezar kapları ortaya çıkarılmıştır. Bu kapların çoğunda ebeveynleri tarafından kurban edilmiş çocukların kemiklerinin bulunduğu ve bunların bazısının da ölü doğmuş bebeklere ait olduğu görülmüştür. Bunun olası nedeni olarak, çocuğun canlı doğmadığı durumda Tanrılarını memnun etmek için büyük çocuğun öldürülerek kurban verilmesi gösterilmiştir(Topçu, 2009b, s. 93). Çocukların yanlış inançlarla öldürülmesi geleneği, çocuk istismarının ne kadar ciddi düzeyde olduğunu göstermektedir. Tarihte çocukların istismara uğrayıp öldürülmesi durumu var iken, günümüzde de ne yazık ki çocukların istismara uğraması ve öldürülmesi durumu söz konusu olabilmektedir.

Çocukları Tanrılara feda etme geleneği, tarihin çeşitli toplumlarında yaygın olarak görülür. Çocukların öldürülmesine çeşitli örnekler verilebilir, bunlar çocuk istismarı için en ağır biçim olarak kabul edilebilir. Mısır Firavunu’nun dünyaya yeni gelen bütün erkek çocukların öldürülmesini emretmesi, bunun tipik bir örneğidir. Bu en ağır biçiminden başka, çocuk istismarına dair farklı fiiller de mevcuttur. Örneğin çocukların bazı uzuvlarının kesilerek sakat bırakılmaları eski zamanlarda görülen çocuk istismarına yönelik tutumlardan bir diğeridir. Tarihte bunlar ve benzerleri gibi çocukların fiziksel, cinsel, psikolojik-duygusal her türlü istismara ve ihmale uğraması normal bir durum gibi karşılandığı söylenebilir. Günümüzde ise çocuk istismarı kapsamında değerlendirilebilecek durumlar asla normalleştirilmemekte ve suç olarak kabul edilip yargılama süreci başlatılmaktadır(Aydın, 2019, s. 10).

Antik Yunan'da babaların çocuklarını öldürme hakkına sahip olduğu, ırka ait özellikleri korumak adına engelli bebeklerin öldürüldüğü bilinmektedir. Bunun belirgin bir örneği; Sparta'da fiziksel kusurlu çocukların halk tarafından açık bir şekilde öldürülmesine izin verilmesidir. Avustralya'daki bir kabilede halkın yaygın görülmeyen durumlardan korkmasının sonucu olarak, doğal olmadıkları gerekçesiyle ikiz bebekler öldürülmüştür. Ayrıca Hindistan ve Çin'de kız çocukları kurak geçen yaz aylarında veya zor ekonomik koşulların olduğu dönemlerde öldürülmüşlerdir(Zengin, 2014, s. 16). Yanlış inançlar, bilgisizlik gibi çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen çocuk ölümleri, çocuk istismarında en doruk seviye olarak nitelendirilebilir. Çocukların gelenek ya da yanlış inanç gibi gerekçelerle, nedeni ne olursa olsun öldürülmesi kabul edilemez bir durumdur.

Çocuk istismarı çok geniş perspektifte incelenmesi zorunlu olan bir konudur. Çocuk istismarının insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak istismar kavramının konuşulmaya başlanması ve konuya ilişkin sistemli faaliyetlerin yapılması ancak son yüzyıl içinde görülmüştür. Çocuk istismarı konusu, ilk kez 1960'larda konuşulmaya başlamıştır. ABD'de, İngiltere'de sonra da bütün Avrupa'da bu konu 1970'li yıllarda ayrıntılı bir şekilde işlenmeye başlamış ve toplumda da konuşulur hale gelmiştir(Polat, 2007, s. 24). Eskiden beri söz konusu olan ancak toplumların bilinç düzeyinin artmasıyla beraber daha çok gün yüzüne çıkan ve konuşulmaya başlanan çocuk istismarı, giderek daha da önemli bir konu haline gelmekte, sempozyumlar, seminerler, yazılan yazılar veya medya aracılığıyla da tüm dünyadaki önemini her geçen gün arttırmaktadır.

Yaklaşık 50 yıl önce olağan görülen bir hareketin günümüzde normal karşılanmaması çocuk istismarı açısından oldukça önemli bir boyutu oluşturur. Örneğin; İngiltere'de 19. yüzyılın başında dövme, okullarda kemerle vurma şeklinde uygulanan ve yönetmeliğe bağlı bir cezalandırma yöntemi iken günümüzde hafif bir şekilde vurmak bile derhal vuran kişi hakkında tahkikat açılmasına yol açmaktadır(Aydın, 2019, s. 11).

Çocuk istismarında kültürel görüşlerdeki değişimlerin başlangıcı Amerika'daki "Çocuk Refahı Hareketleri"ne kadar dayanmaktadır. 1828 yılında, New

York'ta ilk olarak çocuk suçlular için bir ev kurulmuş, aynı zamanda bu ev ihmal ve istismara maruz kalmış çocukları barındırma amaçlı da kullanılmıştır(Polat, 2001, s. 15). 1871'de çocuklara uygulanan adaletsiz davranışları engellemek için New York'ta farklı bir birlik kurulmuştur. Bunun örnekleri Amerika ve İngiltere'de sürdürülmüştür. Bebek ölümlerinin önlenmesine yönelik ilk adım Beyaz Saray'da 1909'da atılmıştır(Polat, s. 23). Toplumların çocuk istismarı konusunda bilinçlenmeye başlaması ile çocuk istismarına yönelik önlemler alınmaya başlanmıştır.

2.2.1. Çocuk İstismarı

Dünya Sağlık Örgütü 1999 yılında çocuk istismarı veya çocuğa karşı kötü muameleyi; "Sorumluluk, güven ve yetenek ile ilgili genel durumunda çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine ve değerine zarar verebilen, fiziksel ve/veya emosyonel kötü davranışı, cinsel istismarı, ihmali, her türlü ticari çıkar için çocuğun kullanılmasını içeren davranışlar" olarak tanımlamıştır(Koçak ve Büyükgönenç, 2011, s. 91).

Çocuklara kötü davranış terimi çağdaş tıp literatüründe ilk defa 1946'da kullanılmıştır. 1962 yılında çocuk istismarını tanımlamaya yönelik olarak Kempe, Silverman, Steele, Droegmemueller ve Silver tarafından "*Hırpalanmış Çocuk Sendromu*" (*battered child syndrome*) kavramı ortaya atılmıştır(Şimşek, 2010, s. 1). Kötü muamele terimi, ihmal ve istismarın ikisini birden kapsamaktadır. Kötü muamelenin türleri; fiziksel, cinsel ve duygusal istismar ve ihmaldir. Dolayısıyla kötü muamele hepsinin bir bütünü olarak açıklanabilmektedir(Şimşek, s. 1).

İhmal ve istismarı birbirinden ayıran en önemli husus istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır. Çocuk ihmal ve istismarı, çocuğun normal fiziki ve zihni gelişimini kısıtlayan duygusal, fiziksel ve cinsel ihmal ve istismarı kapsamaktadır(Aslan, Çelik, Sönmez, Çalışkan, ve Sünbül, 2012, s. 25-26). Fakat bunları birbirlerinden ayırmak epey güçtür.

İstismar, çocuğun doğduğu an itibariyle ev, okul, sokak ve oyun alanları gibi bulunduğu her yerde çeşitli sebeplerle karşı karşıya kalabileceği ciddi bir sosyal problemdir(Özmen, 2004, s. 27-39). İnsanlığın tarihi süresince tüm kültürlerde

çocuğun büyümesine ve gelişimine kötü bir şekilde etki eden her türlü davranış olarak tanımlanabilen çocuk istismarına rastlanmaktadır. 1998 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün açıklamasına göre 900.000'in üstünde çocuk kötü davranışlara uğramıştır bu çocukların yarısı ihmal kurbanı iken çeyreği de fiziksel istismara hedef olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü, 2002'de yaklaşık olarak 53.000 çocuğun öldürülmüş olduğunu ileri sürmektedir. Tahminlere göre yaklaşık olarak 150 milyon kız çocuk ile 73 milyon erkek çocuğun cinsel şiddete uğradığı söylenmektedir. *Uluslararası Çalışma Örgütü* 2004 yılı içerisinde yaklaşık 218 milyon çocuğun çalıştırıldığını, bu çocukların 126 milyonunun ise tehlikeli işlerde çalıştığını tahmin etmektedir(Şimşek, Ulukol ve Bingöler, 2004, s. 47-52).

Çok geniş anlamda çocuk istismarı, belirli bir zaman aralığı içinde bir çocuğa bir yetişkin tarafından bulunulan kültürde kabul görmeyen bir davranış uygulanmasıdır. Başka bir deyişle çocuğun büyümesini ve gelişmesini kötü bir şekilde etkileyen bütün davranışlar, çocuk istismarı anlamına gelir(Polat, 2007, s. 27). 0-18 yaş grubunda olan bir çocuk, kendisine bakma sorumluluğunda olan kişi veya kişilerce zarar verici, kaza olmayan ve önlenmesi mümkün olan bir davranışa uğrarsa bu durum çocuk istismarıdır. Bu durumun çocuğun psikolojik, fiziksel ve toplumsal gelişimini engelleyen, gerçekleştiği toplumun kültürel yapısına aykırı ve konuyu bilen bir profesyonelin nazarında istismar olarak nitelendirilen bir davranış olması gerekir. Kültürlere göre şekillenebilen çocuk istismarı çeşitleri vardır. Örneğin, ülkemizde amcalar, teyzeler küçük çocukların başlarını okşar, kucaklarına alıp severler ve toplumumuzda bu durum normal kabul edilir. Ancak bazı başka toplumlarda ve ülkelerde bu davranış çocuk istismarı niteliğinde sayılıp kabul edilmeyebilir(Aydın, 2019, s. 7-8).

Türkiye'de son yıllarda çocuk haklarının iyileştirilmesi için yapılan çalışmalar artmış olup öncelikli olarak ele alınan konulardan biri istismar ve ihmaldir. Genellikle aile ortamında çocuğun bakımını sağlamakla yükümlü kişilerin ihmal ve istismarından bahsedilirken ihmal ve istismar yalnızca bu kişilerle sınırlı değildir; çocuklar ve ergenler okul ortamında, iş yerinde, mahalle ortamında ve bunun gibi pek çok alanda istismara maruz kalabilmektedirler(Ögel, 2007, s. 167-185).

Dünya Sağlık Örgütü'nce, "çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini olumsuz yönde etkileyen, bir yetişkin, toplum veya ülkesi tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar" çocuk istismarı olarak kabul edilmektedir(Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu [UNICEF], 2010, s. 7).

Çocuk istismarı çeşitli nedenleri ve dramatik sonuçları olan, tıbbi, hukukî, gelişimsel ve psiko-sosyal kapsamlı ciddi bir sorundur. En genel anlamıyla "çocuk ihmali ve istismarı" 18 yaşın altındaki çocukların gelişiminin fiziksel, psikolojik ve cinsel olarak her yönden, onlardan sorumlu kişi veya kurumlar tarafından olumsuz bir şekilde etkilenmesine sebep olmak olarak tanımlanmaktadır. Bazı profesyoneller çocuk istismarını, çocukların uğradığı hasarların bir çeşidi olarak belirtmektedirler. Bir olayın çocuk istismarı olarak ele alınabilmesi için, insanların gözünde zararlı olarak görülmesi, çocuğa hasar verecek etkiye sahip olması ve önlenmesinin mümkün olması gerekmektedir(Aydın, 2019, s. 8).

Bir davranışın çocuk istismarı olarak nitelendirilebilmesi için çocuk üzerinde fiziksel, cinsel, psikolojik olarak etki bırakması gerekir. Sözel istismara maruz kalan bir çocuğun psikolojik olarak uğradığı zarar çok fazla olabilmektedir. Sözel istismar mağduru çocuk, sözcüklerinin anlamını yaşı gereği bilmediğinden o an umursamayabilir, ancak çocuk büyüdükçe istismarla ilgili kelimeler ya da davranış aklına gelebilir ve çocuk, istismara uğradığını fark edip travma anını tekrar yaşıyor gibi zarar görebilir.

Literatürde, çocuk istismarı kavramının açıklanmasında birçok araştırma modelinin mevcut olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çocuk istismarı kavramının açıklanmasında en sistematik ve ayrıntılı tanımlamalar psikiyatrik model, sosyolojik model, sosyal öğrenme modeli, sosyal psikolojik model, sosyal etkileşimsel model ve ekolojik model tarafından getirilmiştir.

İstismarı açıklamaya dair ilk kuramlardan biri olan psikiyatrik modele göre; bu durumdan sorumlu tutulan kişilerin genellikle ebeveynler olmasından kaynaklı anne-babaların özelliklerinin incelenmesinin üzerinde durulmuştur. Bu modeli ele alan araştırmalar, çocuk ihmal ve istismarını gerçekleştiren kişilerin klinik tanı almaları gerektiğini, bu durumun bir hastalık olduğunu belirtmiştir. İstismarda bulunan

ebeveynin anormal ya da hasta olduğu kabul edilmiştir ve anne-baba, şizofren, manik-depresif bozukluk ve psikotik bozukluklar gibi geleneksel psikiyatrik sınıflamalara sokulmak istenmiştir(Şimşek, 2010, s. 13).

“Walker, Bonner ve Kaufman (1988) geliştirdikleri Psikodinamik teoride, anne-babanın bireysel psikopatolojisi ile istismar arasındaki ilişki üzerinde durmaktadırlar. Çocuklarına istismarda bulunan anne-babalar, benlik saygıları düşük ve duyguları yetersiz olma, olgunlaşmama, narsistik eğilimler gösterme, empati kuramama, öfke kontrolü olmama, depresiflik, egosantrik (ben merkezci) olma, sağlık sorunları bulunma, çocuklarına yönelik gerçeğe uygun olmayan ümitlere sahip olma, anne-babalık görevini stresli bulma, çiftler arasında anlaşmazlığın bulunduğu, kendi çocukluk döneminde istismar olayıyla karşılaşma gibi durumların içindedirler.”(Turan ve Traş, 2016, s. 50) Ayrıca Polat (2001); çocuğuna kötü davranan ana-babanın hem kendilerine hem de başka insanlara karşı güvenlerinin olmadığını ve başkalarına karşı saygı ve sevgilerinin düşük olduğunu iddia etmektedir(Polat, 2001, s. 30).

Sosyolojik yaklaşımlar, 1960’lı yıllarda ön planda olan psikiyatrik yaklaşımların zamanla etkisini yitirmeye başlamasıyla birlikte, 1970’lerde baskın hale gelmiştir. Bu yaklaşımlar çocuk ihmal ve istismarını, sosyal yapı, sosyal tutum ve kaynak dağılımı bakımından ele almaktadır. Sosyolojik yaklaşımlarda, çocuk istismarı ve ihmalinin nedeni olarak yoksulluk, sosyoekonomik statü, sosyal statü, yalıtılmışlık ve toplumda şiddetin kabulü gibi çeşitli sosyal faktörlerin önemine vurgu yapılmaktadır(Hutchison, 1990, s. 60-78).

Sosyolojik modelde, psikiyatrik modelden farklı olarak istismar nedenleri arasında sosyal değerler, örgütler, kültürler ve aile müessesesi incelenmiştir. Kültürlerarası çalışmalar, aile içi şiddetin hem kitle iletişim araçlarında hem de insan ilişkilerinde onaylanan şiddet oranında çocuk yetiştirme yöntemlerinden ve fiziksel cezalardan etkilendiğini göstermiştir. Çocuk istismarı genellikle standartların altında yaşayan, gelir düzeyi düşük olan ve çocuk sayısı fazla ailelerde görülür. Ancak çocuk istismarı orta ve yüksek ekonomik düzeylere sahip ailelerde de görülebilmektedir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ailelerde aile içinde anlaşmazlıkların olması veya yeni bir bebeğin aileye katılması istismar ihtimalini etkileyen çevresel etkenlerdir(Turan ve Traş, 2016, s. 51).

Sosyolojik modeller, kişilerin toplumla olan ilişkilerinde stresin üzerinde durarak sosyal desteğin önemini vurgulamaktadırlar. Anne-babaların toplumsal ilişkilerden izole olması durumunda stres düzeylerinin artacağından ve istismara başvurabileceklerinden bahsedilmektedir. Ayrıca bu modelde, ekonomik faktörlerin yanı sıra iş veya gelir kaybı ile çalıştığı işten memnun olmamak gibi durumların da stres kaynağı olabileceği ve buna bağlı olarak istismarı ortaya çıkarabileceği vurgulanmaktadır. Bu modeller, çocuk ihmali ve istismarının önlenmesi için izole olma durumunu ve stresi azaltabilecek destek sistemlerinin kullanımını önermektedir. Bu modele göre çevre, tek yönlü nedensellik içinde istismarı etkilemektedir(Erol, 2007, s. 18).

Öte yandan sosyal öğrenme kuramının günümüzdeki en önemli temsilcilerinden olan Albert Bandura(1986), çocukların başkalarının davranışlarını gözlemleyerek, onları taklit ederek ve onları model alarak öğrenme sürecini yaşadıklarını belirtmektedir.

İstismar probleminin en göze çarpan özelliklerinden biri, kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Sosyal öğrenme kuramı, çocuklarına ihmal ve istismar davranışında bulunan ana-babaların, bu olumsuz davranışları kendi ana-babalarından görüp örnek aldığını ve çocuklarına yönelik gerçekçi olmayan beklentiler içerisine girdiklerini söylemektedir. Bu duruma “kuşaklar hipotezi” adı verilmektedir(Şimşek, 2010, s. 15).

Çocuklar kendilerine istismarda bulunan anne-babalarını örnek alırlar ve onlar da şiddet içeren tavırlar sergilerler. Gelles(1985) ve Cornell'e(1990) göre, çocuklarına yönelik istismarda bulunan anne-babalar onu kendi iyiliği için cezalandırdıklarını öne sürerek bu vaziyeti mazur görmekteirler. Gelles ve Cornell yapmış oldukları çalışmalarda anne-babaların kendi çocukluk dönemlerinde gördükleri cezaları ve yöntemleri kullanarak çocuklarını istismar etmiş olduklarını belirlemişlerdir(Bekçi, 2006, s. 14-15).

Browne ve Herbert(1997), eşler arasındaki şiddete tanık olan çocukların davranışsal ve psikiyatrik bozukluklar sergilediğini ve bu çocukların, evde ve okulda saldırgan davranışlar sergilediklerini ve bu davranış şekillerini de yetişkinliğe taşıdıklarını belirtmişlerdir.

Sosyal öğrenme teorisinin ana hipotezi açısından çocuk istismarı kavramı, çevresel belirleyici ve karşılıklı bireysel etkileşimlerin neden olduğu davranışlardır. İnsanlar, kendileri ve başkaları ile çatıştıklarında davranışlarının problem oluşturduğunu anlarlar. Bu teoriye göre, bireyin kişiliğinden ziyade problemleri olan davranışları belirlenmelidir(Şimşek, 2010, s. 15).

Sosyal psikolojik model ise, insan davranışının değerlendirilmesinde çevre ve birey arasındaki etkileşime dikkat çeker. Bu teori, bireysel ve çevresel teoriler arasında uzlaşmayı önerir(Siyez, 2003, s. 15). Sosyal psikolojik modelin savunucularından biri olan Gelles, istismarın sebeplerini akıl hastalığı, stres ve depresyon gibi “psiko-patolojik durumlar” ile toplumsallaşma deneyimleri, şiddet ve saldırganlık gibi “toplumsal durumlar” olarak ikiye ayırmaktadır(Şimşek, 2010, s. 16).

Bu modele göre, istismara uğrayan çocukların fiziki özellikleri, karakter özellikleri ve tavırları önemlidir. Kötü muameleye maruz kalan çocukların, kötü muameleye maruz kalmayan çocuklara oranla daha fazla ebeveyn karşı olumsuz tutum ve tavır içinde oldukları öne sürülmektedir; ancak bu olumsuz tutum ve davranışların, kötü muamelenin bir sonucu mu yoksa bir sebebi mi olduğuna netlik getirilememiştir(Şimşek, s. 16).

Sosyal etkileşimsel modelde, istismar hareketinin yalnızca ebeveyn ait faktörlerin bir neticesi olmadığı, anne-babaların çocukları ile aralarında bulunan iletişimle de ilişkili olduğuna dikkat çekilmektedir. Çocuk ihmal ve istismar vakaları incelenirken ebeveyn ile çocukları arasındaki ilişki yeterli derecede bir açıklıkla belirtilmelidir(Şimşek, s. 16). Bu kuram, çocuk istismarını yukarıda bahsi geçen diğer kuramları içine alarak açıklamaktadır. Ayrıca kuramda, çocuk istismarının yalnızca bir modelle açıklanmasının zorluklarından bahsedilmektedir(Erol, 2007, s. 17-18).

Ekolojik modelde, çeşitli ekolojik düzeylerde istismara sebep olabilecek sistemlere odaklanılmıştır. İstismar açıklanırken istismarın ailenin getirdiği bireysel etkilerden (ontogenetik gelişim), aileden (mikro sistem), sosyal çevreden (ekzosistem) ve kültürden (makro sistem) kaynaklanabileceği ileri sürülmüş; aynı zamanda

istismara sebep olabilecek etkenlerin hep birlikte incelenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur(Bal, 2010, s. 26). Bu teoride Belsky, çocuk istismarının amacının bireylere ve aile içine yerleşen bireysel, aile, toplum ve kültürde işleyen çoklu belirleyiciler ile bu belirleyicilerin diğer bir belirleyicinin içinde ekolojik anlamda gömülü olduğunu ve çocuk ihmal ve istismarı konusundaki faaliyetlerde tanımlanmış olan teorik uyuşmazlıkların aslında mevcuttan daha görünür olduğunu söylemektedir(Belsky, 1980, s. 320-332).

Ekolojik modele göre, kişilerin kendi gelişimlerinin yanı sıra gelişimlerinin meydana geldiği bağlam ele alınır. Bu kuram bağlamında çocuk ihmal ve istismarının, çocuğun yakın ev ve çevresi, ailesinin içinde bulunduğu iş ve sosyal çevresi ile anne-babasının kendi bireysel gelişimleriyle birlikte ele alınarak detaylı bir biçimde tanımlanabileceği söylenebilir(Belsky, s. 320-332). Bu modelde, çocuk istismarının birbiriyle etkileşen risk faktörleri içinde gözlemlendiği düzeylerden bahsedilmektedir. Bu düzeyler, toplumsal ve kurumsal düzey, bireysel ve ailesel düzey, çocukla ilgili faktörlerin ele alındığı düzey olmak üzere üçe ayrılmaktadır(Belsky, s. 320-332).

Özetle, çocuk ihmal ve istismarını açıklamaya yönelik kuramlara bakıldığında, psikiyatrik kuramın “ana-babanın”, sosyolojik kuramın da “çevrenin” istismarı tek yönlü bir nedensellik ile incelediği ortaya çıkmaktadır. Ekolojik modele göre ise, çocuklara yönelik istismarın belirli risk faktörlerinin etkileşimleri ile ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır(Öztürk, 2007, s. 46).

Kaynaklara göre çeşitlilik göstermekle beraber çocuk istismarı; fiziksel, duygusal, ekonomik, cinsel istismar ve ihmal olmak olarak 5 maddede incelenmektedir:

2.2.1.1. Cinsel İstismar

Çocuklara bakmak, kültürlerde farklı biçimlere ve farklı tanımlara sahip olduğu için ihmal ve istismarın tanımına göre neyin kabul edilebilir ve neyin kötüye kullanım içerdiğinin belirlenmesi elzemdir. Tüm kültürlerde çocuklara kötü davranışlarda bulunmanın yeri ve tanımı mevcuttur. Bir kültürde çocuğa karşı kabul edilebilir ve kabul edilemez davranışları birbirinden ayırt etmek için ilgili kültürü iyi bilmek gerekir. Türkiye'de araştırma yapan Emile Olsen isimli bir antropolog, bu

araştırmada Toroslarda bir köyde yaz günü kadınların çocuklarının suda çıplak olarak oynamasına çocuk hastalanır diyerek izin vermemesinin yadırgandığını, bu kadınların çocuk çabuk hastalanır diye yaz günü çocuklarına kalın tulumlar giydirdiğini anlatmaktadır. Kùltürler çocuk istismarının tanımlanmasında önemli yer tutmaktadır(Aydın, 2019, s. 18-19).

Cinsel istismar; ırza geçmeye kalkışma, ırza geçme, sarkıntılıktaki bulunma, cinsel istek amaçlı dokunma, teşhircilik, laf atma ve ensest (aile içi cinsel istismar) eylemlerini içerir. Cinsel istismar, cinsel doyumlarını çocuklar üzerinde arayan, cinsellik açısından yetersiz kişilerce başvuru olan suç türüdür. Çocuk pornografisi, ensest, çocuğa tecavüz en sık görülen cinsel istismar şekillerindendir. Cinsel istismar erişkinin çocukla ilişki kurarak cinsel uyarı için çocuğu kullanmasıdır. Cinsel istismara neden olabilecek aktiviteler, çocukla doğrudan cinsel ilişki kurulması, genital bölgenin okşanması, cinsel organın çocuğa gösterilmesi, oral temas, çocuğun pornografik filmlerde kullanılması ve masturbasyon olarak sıralanabilir. Cinsel saldırıya yönelen aile üyesi, üvey baba, uzak ve yakın akraba, aile ile yakın ilişkisi olan biri, arkadaş, bebek bakıcısı, komşu ve yakınındaki diğer insanlar olabilir(Toydemir, 2019, s. 41-42). Çocuklara cinsel istismardan kendilerini korumaları amacıyla mahremiyet eğitiminin verilmesi önemlidir. Çocukların özel bölgelerini koruma ve istismar durumunda istismarcının suç işlediğini bilmeleri konusunda hem ailelerin hem de çocukların bilinçli olmaları önem taşımaktadır.

Çocuğun cinsel istismarı konusunda birçok tanım vardır. Bazı tanımlar çok kısa ve öz olmakla beraber diğer bazı tanımlar detaylı ve bu formattaki çocuk istismarı konusunda özel bazı faaliyetleri de kapsamaktadır. Cinsel istismar hareketlerinde mutlaka bir vücut kontağının olması gerekmez. Teşhircilik ve röntgencilik de cinsel istismar çeşididir. Özellikle bir yetişkinin çocuğu banyo yaparken ya da çıplıplak izlemesi ya da bir yetişkinin iki veya daha fazla çocuğu birbiriyle cinsel aktivitelerde bulunmaya zorlaması, onları izlemesi ya da videoya kaydetmesi de cinsel istismardır(Polat, 2015, s. 154). Çocuğun cinsel istismarının birçok çeşidi vardır. Çocuğa kötü dokunmanın dışında, çocukların izlenmesi, onlarla ilgili cinsel içerikli hayal kurulması ve bundan zevk alınması da çocuğun cinsel istismarıdır(Polat, s. 154).

Amerikan Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezi'nin 1991 yılında yayınladığı tanıma göre; çocuk ve erişkin arasındaki temas ve ilişki, o erişkinin veya başka birinin cinsel simülasyonu için kullanılmışsa bu da çocuğun cinsel istismarı olarak kabul edilir. Cinsel istismar her zaman bir yetişkin tarafından değil, bazen başka bir çocuk tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu tür durumlarda istismarcı çocuğun diğeri üzerinde belirgin bir gücü veya kontrolü söz konusudur veya bariz bir yaş farkı vardır(Polat, 2007, s. 93). Cinsel istismar, gelişimsel olarak hazır olmayan, kendisine ne yapıldığını anlamayan veya yapıldığını onay verdiğini söylemeyen bir çocukla erişkinin veya diğeri bir çocuğun ya da gencin, toplumsal yasakları ve yasaları çiğneyerek cinsel ilişki kurmasıdır(Topçu, 2009a, s. 42). Çocuğun cinsel istismarı, bir çocuğun başka bir çocuk veya yetişkin birisi tarafından cinsel içerikli cümlelerle duygusal anlamda istismar edilmesi, çocuğu elleme, dokunma gibi cinsel anlamda temas edilmesi, çocuğun üstü çıplakken izlenmesi ya da çocuk ile vücut olarak birleşmede bulunulması gibi pek çok şekilde gerçekleşebilir. Çocukların sözel olarak veya temas yolu ile cinsel istismara maruz kalması, psikolojik olarak travma yaşamasına sebebiyet verebilmekte, çocukta içe kapanma veya saldırgan davranışlarda bulunma gibi sorunlara yol açabilmektedir.

Çocuk cinsel istismarı 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda; a) *“on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış”, b) “diğeri çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır.”* şeklinde tanımlanmıştır(Kuruca, Özer, Kaplan ve Tüysüz, 2019, s. 44).

Cinsel istismar %77 olasılıkla aile, %11 diğeri akrabalar, %5 bakımla ilgisi olmayan kişiler, %2 ise çocuğun bakımı ile ilgilenen diğeri kişiler tarafından uygulanmaktadır. Faillerin çoğu 20-40 yaşları arasında olup hafif derecede kadın üstünlüğü vardır, ancak sadece cinsel istismar açısından bakıldığında erkekler daha ön planda yer almaktadır(Uçan, Ovayolu e Serindağ, 2007, s. 15). Çocuğun cinsel istismara uğraması durumunda, olayın şüphelisinin genellikle aile, akrabalar veya çocuğun tanıdığı kişilerin olduğu söylenebilir. Toplumumuzda yabancı, serseri olarak nitelendirilen kişilerin çocukları cinsel istismara daha çok maruz bıraktığı gibi yanlış

inançlar oluşabilir ama istatistiklerden de anlaşılıyor ki çocukların daha çok tanıdığı kişiler tarafından cinsel istismara maruz kalma riskleri vardır.

Çocukların, cinsel istismarın birçok şekline maruz kalma riski vardır. Tüm istismar biçimleri çocuk üzerinde kalıcı hasarlara sebebiyet verebilir. Bu nedenle aileler başta olmak üzere, kreşlerin, okulların, çeşitli kurum ve kuruluşların çalışmaları ile çocuk istismarı konusunda çocuklara mahremiyet eğitimi verilmesi oldukça önemlidir.

2.2.1.2. Duygusal İstismar

Duygusal istismar, çocuğa bakmak ile yükümlü olan ebeveynler veya çocuğun velayeti kimdeyse o kişiler tarafından çocuğun psikolojik sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyen davranışların sergilenmesi ya da çocuğun sağlıklı büyümesi, gelişimi için gerekli uygun ve destekleyici ortamın sağlanmaması durumunda ortaya çıkabilmektedir.

Duygusal istismar; çocuğun ruh sağlığını ve gelişimini bozan, reddetme, aşağılama, tehdit etme, suçlama, gibi söz ve davranışlara sürekli olarak maruz kalması durumudur. Çocukların duygusal bütünlüğünü ve iç görüşünü bozan, kişiliklerini örseleyen her çeşit kronik hareket veya hareketsizlik duygusal istismara yol açan etkenlerdendir. Sürekli eleştirme, aşağılama, yeteneklerinin ötesinde istek ve beklentiler, olası saldırgan tutumlar, korkutma, davranışların aşırı kısıtlanması ve hoşgörülü olmayan yaklaşımlar çocuklara karşı yapılan duygusal istismarın başında gelmektedir(Emniyet Genel Müdürlüğü [EGM], 2011, s. 89). Çocuklara yönelik sürekli olumsuz cümleler söylenmesi ya da olumsuz davranışlarda bulunulması ve çocukların kişiliklerine zarar verici bir ortam oluşturulması duygusal istismara sebebiyet verebilmektedir. Bazı çocuklar duygusal yapıda olup her olumsuz kelimedenden psikolojik olarak daha çok etkilenebilmekte ve duygusal istismar bu çocuklarda daha ağır sonuçlar doğurabilmektedir.

Çocuğun duygusal bütünlüğünü ve iç görüşünü bozan, kişilik gelişimine zarar veren her çeşit kronik hareket veya hareketsizlik olarak tanımlanan duygusal istismar, tüm istismar çeşitlerine sebep olan bir durum olarak da görülebilmektedir. Duygusal istismar gerek nitelenmesinde ve fark edilmesinde gerekse de engellenmesi ve kanuni

açından ispatlanmasında yaşanan zorluklar sebebiyle en az anlaşılan ve üzerinde daha az durulan istismar çeşididir. Çocuğun duygusal istismarı tek başına olabileceği gibi fiziksel veya cinsel istismar ile beraber de görülebilmektedir. Bu sebeple en çok yaşanan istismar çeşidi olarak düşünülmektedir. Aynı zamanda duygusal istismar öyle basit bir şekilde fark edilebilen bir problem olmadığından görülme oranına dair kesin bir netice verilememektedir(Aydın, 2019, s. 53).

Duygusal istismar, çocuk ve gençlerin, kendilerini etkileyen tutum ve davranışlara maruz kalarak ya da ihtiyacı olan ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılarak toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik hasara uğratılmaları durumudur. Bu davranışlar; yaş, statü, bilgi, konumu gibi özellikleri ile çocuk veya gencin üzerinde etki sahibi olan kişi ya da kişiler tarafından uygulanır. Ebeveynlerin, çocuğu reddetme, tek başına bırakma, yıldırma, suça yöneltme, duygusal tepki vermeyi reddetme, aşağılama, kendi çıkarına kullanma ve vaktinden önce yetişkin rolü verme gibi davranışları duygusal istismara neden olmaktadır(Ayral, 2010, s. 13). Duygusal istismarda, çocuğun içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerine uygun hem ruhsal hem de fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması ile ihmal edilmesi vardır. Kendisini yalnız hisseden çocuk dışlanmışlığın etkisi ile özgüvensiz olabilir ya da daha hırçın ve agresif davranışlar gösterebilir.

1983 yılında toplanan uluslararası duygusal istismar toplantısında şu ortak tanım üzerinde fikir birliği oluşmuştur: *"Duygusal istismar çocuk ve gençlerin psikolojik olarak kötüye kullanılması, yapılan veya yapılması gerekli olan ancak ihmal edilen toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik açıdan zarar verici oldukları saptanan davranışlardır."*(Polat, 2007, s. 230)

Duygusal örselenme bağımsız olarak görülebileceği gibi çoğunlukla fiziksel örselenme ile birlikte görülür. Duygusal olarak örselenmiş çocuklar her zaman fiziksel olarak da örselenmiş değildir. Bununla birlikte fiziksel ve cinsel olarak örselenen çocuklar her zaman duygusal olarak da örselenirler. Fiziksel ve cinsel istismarın somut hasarı, izleri yok olduktan sonra bile duygusal istismarın izleri devam eder(Şirin ve Yenibaş, 2007, 26). Duygusal olarak istismar edilen çocuklarda, fiziksel ve cinsel istismara uğramış olma durumları da olabilir. Çocuğa yönelik istismar, sözel istismar olarak başlayıp daha sonradan öfkesini kontrol edemeyen yetişkin tarafından fiziksel

istismar boyutuna taşınabilir. Daha hafif gibi gözükmesine rağmen çocuk sadece duygusal istismara uğramış olsa dahi ruhsal çöküntü sebebiyle bu istismar türü çocukta kalıcı hasarlar oluşturabilir(Şirin ve Yenibaş, s. 26).

Çocuğun ev içinde duygusal şiddet yaşantısı/deneyimi; çocuğa yüksek sesle ve saldırganca bağırılması, çağırılması veya çığlık atılması; aptal, tembel ya da benzeri kötü sözler söyleyerek aşağılanması; konuşmasının, kendini ifade etmesinin engellenmesi veya reddedilmesi; cep harçlığı ya da benzer bir biçimde ihtiyaçlarını karşılayabileceği olanakların elinden alınması; sevdiği bir şeyin yasaklanması; evden dışarı çıkmasının yasaklanması; izni olmadan günlüğünün, mesajlarının ya da e-postalarının okunması; izni olmadan çantasının, çekmecelerinin, ceplerinin karıştırılması; çocuğun kendini küçük düşürülmüş hissedecek şekilde diğer çocuklarla karşılaştırılması; diğer insanların önünde kasıtlı olarak çok kötü ya da aşağılanmış hissedeceği şekilde utandırılması ya da mahcup edilmesi; çocuğa “keşke ölseydin ya da hiç doğmasaydın” denmesi; çocuğun bırakılmak ya da terk edilmekle, evden atılmak ya da evden uzaklaştırılmakla tehdit edilmesi; eve alınmaması ve ona zarar vermekle tehdit edilmesidir(“Çocuğa Karşı Aile İçi Şiddet”, 2012, s. 23). Çocuklar ev dışında risk altında oldukları kadar evde de aile üyeleri tarafından duygusal istismara maruz bırakılma riski ile karşılaşabilmektedirler. Evde duygusal istismara uğrayan çocuk, kendisini psikolojik açıdan iyi hissetmeyerek evden uzaklaşmanın yollarını arayabilir ve evi terk edip sevgi duygusunu dışarıda arama girişiminde bulunabilir. Ev dışında sevgi ihtiyacı karşılanırsın düşüncesi ile evi terk eden çocuklar, yanlış arkadaşlık ilişkileri kurabilir ve cinsel istismar mağduru olabilirler.

Çocuklar ve gençler, uğramış oldukları sözel saldırıya utanma, suçluluk, değersizlik, kırgınlık ve yetersizlik duyguları ile tepkide bulunur ve saldırının anılarını aradan yıllar geçtikten sonra dahi acı duyarak canlı bir biçimde anımsarlar. Sözel saldırıda kim bulunmuşsa ona olan güven yitirilir ve bu güven kaybı, çocuk ve gencin aşağılık duyguları ve yitirilmiş kendilik değeri ile birlikte kavgalı akran ilişkileri geliştirmesine neden olur(Topçu, 2009, s. 41). Hakaret edilmek, küçük düşürülmek, alay edilmek veya eleştirilmek, kişide sanıldığı gibi unutulup giden etkiler bırakmaz. Çocuklar kendilerine edilen hakareti benimseyip bu hakarete göre davranışlar sergileyebilir.

“Çocuk ve gençlerin psikolojik olarak suistimal edilmesi, yapılan veya yapılması ihmal edilen, bilimsel ve sosyal boyutlara göre ruhsal bakımdan hasar verici oldukları tespit edilen tavırlardır. Şayet erişkin kişilerin tavırları nedeniyle çocuğun bilişsel, fiziksel ve psiko-sosyal gelişiminde duraklama, gerileme, engellenme görülüyor ise erişkin kişilerin tavırları duygusal istismara neden olan tavırlar olarak kabul edilmektedir.”(Aydın, 2019, s. 55)

Çocukların gelişiminde ortaya çıkabilecek bozukluklar, duraksamalar yetişkinlerin çocuk ile iletişimde düşündürücü etmenlere sebebiyet verebilmektedir. Yetişkinin çocuk ile iletişimde kullandığı olumsuz sözler çocuk açısından psikolojik açıdan travmatik an oluşturuyor olabilir. Çocukla iletişimin sağlıklı olması için her anne babanın veya çocuğa bakmakla yükümlü olan kişilerin en azından çocuk gelişimi ve çocukla iletişim eğitimlerini almış olmasında fayda vardır.

Duygusal istismar kavramı, 1983 yılında toplanan Uluslararası Duygusal İstismar Toplantısında *“çocuk ve gençlerin psikolojik olarak kötüye kullanılması, yapılan veya yapılması gerekli olup da ihmal edilen toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik açıdan zarar verici oldukları saptanan davranışlardır”* şeklindeki ortak tanımla açıklanmıştır(Soyer, 2018, s. 12). Bu davranışlar yaş, bilgi ve konum gibi özellikler ile çocuk veya gencin üzerinde güç sahibi olan kişi ya da kişilerce gerçekleştirilmektedir. Bu tür davranışlara maruz kalan çocuklar bilişsel veya fiziksel açıdan hemen veya gelecekte zarar görmektedir(Pişi, 2013, s. 30). Duygusal istismarın temelinde çocuğun psikolojik hasar yaşaması vardır. Bunun oluşumu da iki nedene dayanmaktadır: 1. Kendilerine bakmakla yükümlü kişiler tarafından olumsuz olarak etkilendikleri tutum ve davranışlara maruz kalmaları. 2. Gereksindikleri ilgi, sevgi ve bakımdan mahrum bırakılmaları(Polat, 2007, s. 229). Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisinde yer alan “sevgi” ihtiyacı karşılanmayan çocuklarda depresyon veya başka psikolojik sorunlar oluşabilmektedir(Aydın, 2019, s. 56).

Duygusal istismar iki özellik açısından öteki istismar türlerinden ayrılmaktadır. Bunlar, fiziksel ve cinsel istismarda olduğu gibi görülebilen fiziki semptomların olmayışı, tek başına bulunabileceği gibi pek çok vakada öteki istismar çeşitlerine eşlik edebilme durumudur. Cinsel veya fiziksel istismara maruz kalmış bir çocuğun bunun

devamı olarak aynı zamanda duygusal istismara da uğradığı görülmektedir(Aydın, s. 199). Çocukların bazen duygusal istismara uğradığı anlaşılamayabilir. Çocuk üzerinde herhangi somut bir delilin olmayışı çocuğun duygusal istismarının anlaşılmasını güçleştirebilir. Çocuklarda ortaya çıkan davranış bozukluklarının nedeni duygusal istismardan kaynaklanabilir, ancak ebeveynler bunu başka nedenlerle açıklama girişiminde bulunabilirler. Ebeveynlerin veya başka bireylerin çocuk ile iletişimde kullandıkları her cümle oldukça önemlidir ve çocuk üzerinde psikolojik hasar oluşturabilmektedir.

2.2.1.3. Fiziksel İstismar

Şiddet, günümüzde en önemli sorunlardan birisidir. Hele söz konusu çocuğa yönelik şiddet olunca sorunun boyutu katlanarak büyümektedir. Çeşitli ülkelerde veya toplumumuzda, bazen okul, bazen sokak, bazen ev gibi pek çok yerde ve toplumun farklı kesimlerinde fiziksel, cinsel, duygusal ya da ekonomik şiddetle karşılaşan çocuklar vardır. Bu çocuklar şiddetin bazen tanığı, bazen mağduru, bazen de uygulayıcısı olarak karşımıza çıkabilmektedirler.

Literatürde, fiziksel istismar kapsamında birçok tanımın mevcut olduğu görülmektedir ve bu tanımların birbiri ile ortak noktası bulunmaktadır. Bu ortak nokta, çocuğun sağlığını kötü bir şekilde etkileyen yaralanmaların ve vücudunda iz bırakan lezyonların var olmasıdır(Polat, 2015, s. 42).

Fiziksel istismar, ebeveynlerin kendi bencil duygularından etkilenmeleri sonucunda sürekli çocuklarını dövmesi ve onlara acı vermesidir. Bu tür ebeveynlerin çocuğun gelişimine dair herhangi bir amaçları yoktur. Çocuk onlara sıkıntı vermediği müddetçe çocuğun varlığından haberdar bile olmazlar. Fiziksel istismar, çocukta herhangi bir kaza durumu olmadan yaralanma, morarma, yanma, zehirlenme, kırık-çıkık-çatlak ya da yaşamını yitirme ile sonuçlanabilecek kasti yetişkin davranışlarını içermektedir(Aydın, 2019, s. 41).

Çocuğun fiziksel istismarı, bir erişkin tarafından, cezalandırma, disiplin, öfke boşaltma ya da başka amaçlar için çeşitli yöntemlerle çocuğa uygulanan fiziksel şiddeti içermektedir ve çocukların onlara bakmakla yükümlü kişilerin elinde fiziksel açıdan zarar görerek bedensel bütünlüklerinin bozulmasıdır(Yalçın, 2011, s. 13).

Yetişkinler veya arkadaşları tarafından çocukların vücutlarına vurulması, vücutlarının incitilmesi veya çimdiklenmesi gibi durumların olması, çocuğun fiziksel istismara uğradığının göstergesidir. Aileleri, arkadaşları veya başka bir erişkin tarafından fiziksel olarak hasara uğramış çocukta ruh sağlığı bozukluklarının çıkması söz konusu olabilir.

Fiziksel istismar, duygusal istismar ile beraber çocuk istismarının en çok görülen çeşitlerinden biridir. Bizde olduğu gibi, kültürlerinde dayacağı disiplin şekli olarak kabul etmiş toplumlarda fiziksel istismar vakalarına sıklıkla rastlanmaktadır. Fiziksel istismar çocuğa zorbalık uygulanması durumudur. Fiziksel istismarı anlamadaki en önemli husus çocuğun vücudunda iz bırakan lezyonun var olmasıdır(Polat, 2015, s. 59). Bu lezyonlar doktor muayenesinde sıyrık, çatlak, kırık veya iç organlarda meydana gelen hasarlar şeklinde anlaşılabilir. Ayrıca fiziksel istismara uğrayan çocuk, doktor muayenesinden geçerken fiziksel istismarla beraber cinsel, sözel, duygusal istismarlar da varsa durum ortaya çıkabilmektedir(Aydın, 2019, s. 41).

Fiziksel istismar en geniş anlamda “çocuğun kaza dışı yaralanması” şeklinde tanımlanabilir. En yaygın rastlanılan ve belirlenmesi en kolay olan istismar tipidir. On sekiz yaşından küçük çocuk ya da gencin anne, baba ya da bakımından sorumlu başka kişi tarafından sağlığına zarar verecek biçimde fiziksel hasara uğratılması ya da yaralanma riski taşınmasıdır. Bu hasar, itaati sağlama, cezalandırma ya da öfke boşaltma amacıyla elle ve/veya aletle vurularak, itilerek, sarsılarak, yakılarak ya da ısırılarak çocuğun vücudunun herhangi bir yerinde iz bırakacak şekilde ya da iz bırakmasa da şiddet uygulayarak çocuğa zarar verir. Yaralanma ile gelen her çocukta fiziksel istismar olasılığı akla getirilmelidir. Bundan şüphe duyulduğunda dikkatli öykü alınıp fiziksel muayene yapılmalı, incelemeye rutin radyolojik tetkikler ve kan sayımı da eklenmelidir(Gören ve Tıraşçı, 2007, s. 70). Fiziksel istismarda çocuğun yaralanması söz konusudur ve çocuğun vücudunda meydana gelen hasarlar nedeni ile doktor muayenesinden geçirilip tedavi edilmesinde fayda vardır.

Dayağa maruz kalan çocuklar ileride çeşitli psikolojik sorunlar yaşayabilecekleri gibi kişiliklerinde de ciddi patolojiler geliştirebilir. Saldırgan, bencil, uyumsuz olabilecekleri gibi çeşitli bağımlılıklar da geliştirebilirler. Yine bu çocukların

pasif, özgüveni eksik, başkaları tarafından yönetilmeden tek başlarına hareket edemeyen bireyler haline gelebilmeleri muhtemeldir(Weilburger, 2009, s. 90). Fiziksel istismara uğrayan çocuklar, kendini ifade etmede zorlanabilirler, özgüvenlerinde azalma görülebilir veya başkalarına bağımlı kişilik geliştirme gibi sorunlarla karşılaşabilirler.

Dayağın olduğu bir evde yetişen çocuk da kardeşini veya arkadaşlarını dövecektir. Saldırgan çocuk temelde güvensiz, doyumsuz ve sevilmediğine inanan çocuktur. Kendine özsaygısı azdır. Dürtülerini kontrol etmeyi öğrenememiştir. Böyle çocukların anne babaları ya çok sert ve hoşgörüsüz ya tutarsız davranışlar içinde ya da gevşek bir disiplin anlayışına sahiptir(Weilburger, s. 93). Sosyal öğrenme kuramına göre, ailesinden şiddet gören çocuklar yetişkinlik dönemlerinde aynı davranışları kendi çocuklarına da gösterebilmektedir.

Ekonomik olarak güçlük çeken ailelerde, diğer ailelere nazaran çok daha fazla aile içi şiddet gerçekleşmektedir. Fakirliğin getirdiği sosyoekonomik sorunlar doğrultusunda birey, tepkisini ailesine karşı göstermektedir. Fakir ailelerde yokluğun verdiği eksiklik nedeniyle iç çatışmalar yaşanmaktadır. Fakir ailelerin çocukları zengin olan ailelerin çocuklarıyla ve onların sahip oldukları imkânlarla yüz yüze gelince bir eksiklik hissetmektedirler ve bunu da ailelerine yansıtmaktadırlar ve giderek saldırgan tutum sergilemektedirler. Fakirlik nedeniyle okulunu bitiremeyen bireyler, bilinçsiz ve cahil kalabilmektedir; bu nedenle yanlış yollara sapmaktadırlar. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, şiddetin en çok eğitimden yoksun kalmış aileler ve onlar tarafından yetiştirilmiş bireylerce sergilendiği saptanmıştır(Weilburger, s. 19).

Aile içinde kız çocuklarına yönelik şiddetin bir boyutunu da erkek kardeşler oluşturmaktadır. Kendi kız kardeşinin arkadaşlarıyla dışarıya çıkmasını istemeyen ve kız kardeşine şiddet gösteren erkek kardeş, kız kardeşinin erkek arkadaşını ve bu konudaki herhangi bir dedikoduyu hazmedemeyerek kız kardeşine şiddet uygular. Alt sosyo-ekonomik düzeylerdeki ailelerde erkek çocuk, anne için de şiddet aracı olmaktadır. Babadan çok erkek çocuk anneye kafa tutmakta, onu denetlemekte ve sert davranışlarda bulunmaktadır. Erkek çocuk, evin babadan sonra gelen yöneticisi olarak bu yetkiye sahip olmaktadır. Bu yüzden oğlundan çok korkan anneler de

vardır(Tezcan, 2003, s. 22). Toplumumuzda gelenek ve göreneklerimizimizin etkisi ile bazı yerlerde erkeklerin otoritesi daha ağır basmakta ve bu nedenle başta baba otoritesi olmak üzere, en büyük erkek çocuk aile içinde anneden daha fazla söz ve idare hakkına sahip olabilmektedir.

16 bin çocuk üzerinde yapılan bir çalışmada çocukların yüzde 34'ünün dayak yediği gözlemlenmiş, ceza dosyaları üzerinde yapılan bir çalışmada ise dosyaların yüzde 1.5'inin çocuklara karşı işlenen suçlara ilişkin olduğu bildirilmiştir. Erişkinlerle yapılan bazı çalışmalar neredeyse üç kişiden birinin çocukluğunda ya da gençliğinde dayak yediğini göstermektedir. Çocuğa karşı şiddeti açıklamak için birtakım temel yaklaşımlar geliştirilmişse de bu yaklaşımların hiçbirisi tek başına çocuğa yönelik şiddetin nedenlerini açıklayamamaktadır(Yalçın, 2011, s. 14). Çocukluğunda fiziksel şiddete uğrayan bazı anne-babaların bilinçaltlarına “çocuklara fiziksel şiddet uygulanabilir” şemasının yerleşme riski olduğundan, kendi çocuklarına da bu şekilde davranma ihtimalleri artabilir.

Bahar, Bahar ve Savaş (2009) tarafından yapılan çalışmaya göre, baskıdan ya da diğer sebeplerden kaynaklanan ailede çocuğa karşı yapılan şiddet, bütün kültürlerde sıklıkla yaşanan bir sorun olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizin kültürel özelliklerine ve geleneklerine baktığımızda çocuğa dayak gibi istismar olarak sayılan eylemlerin toplum tarafından kabullenildiğini görürüz. Toplumumuzda sıklıkla kullanılan, “Dayak cennetten çıkmadır”, “Kızımı dövmeven dizini döver”, “Öğretmenin vurduğu yerde gül biter” gibi söylemleri buna örnek olarak gösterebiliriz.

Konuyla ilgili yapılmış çalışmalarda, fiziksel istismara uğramış çocuklarda intihar düşünceleri ve girişimleri, madde kullanımı, kişilik bozuklukları, tehlikeli cinsel deneyimler gibi sorunların yanı sıra bazı psikiyatrik hastalıkların daha sık görüldüğü belirtilmektedir. Fiziksel istismar vakalarının tedavisinde amaç, çocuğu hasardan korumak ve aile ilişkilerini güçlendirmek olmalıdır. Fiziksel istismarı destekleyici cümlelerde ve davranışlarda bulunmak, bu davranışın toplum tarafından normal kabul edilmesine sebebiyet verebilir. Çocuk bir hata yaptığında “Dayak cennetten çıkmadır” şeklinde düşünmek yerine, çocuğu anlayan, ona değer verildiğini gösteren ve yaptığı hatalı davranışı açıklayan cümlelerle çocuğun hatası düzeltilmeye çalışılmalıdır(Aydın, 2019, s. 44).

Çocuğa yönelik şiddet, en temel çocuk hakları ihlali olup karşı karşıya olduğumuz toplumsal ve halk sağlığı sorunudur. Çocuğa yönelik şiddet, ülkelere göre farklı yerel özellikler gösterse de ne yazık ki tüm dünyada karşılaşılan yaygın ve önemli bir problemdir. Yapılan araştırmalar tüm dünyada çocukların ev, okul, çalışma ortamı gibi buldukları tüm ortamlarda şiddete uğradıklarını göstermektedir(UNICEF, 2011, s. 59). Çocuğa yönelik fiziksel istismar durumu ile her an karşılaşılması söz konusu olabilmektedir. Aileler ve okullar tarafından “Çocuk Hakları” konusunda öğrencilere eğitimler verilerek şiddete maruz kaldığında haklarının onu koruyacağı çocuğa öğretilmelidir.

“Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi”nin 19. maddesi uyarınca şiddet, cinsel istismar da dâhil olmak üzere her türlü fiziksel veya zihinsel şiddeti, yaralama ve tacizi, ihmal ve ihmalkâr muameleyi, kötü muameleyi ve suiistimali” içermektedir. Bu tanım, kendi evinde veya ev dışında bir ortamda fiziksel istismara maruz kalan çocukları kapsamaktadır. Şiddet sadece yetişkinlerle çocuklar arasında değil, çocukların kendi aralarında da birbirlerine zarar vermesi şeklinde olabilmektedir.

2.2.1.4. Ekonomik İstismar

Gelişim dönemi içinde olan çocukların duygusal, psikolojik, fizyolojik her türlü gelişimini engelleyici, çocuk haklarını ihlal edici işlerde yardım amaçlı ücretsiz veya az bir ücretle işgücü olarak çalışması veya çalıştırılması çocuğun ekonomik istismarıdır(Aydın, 2019, s. 60).

Çalışma nedenlerine baktığımızda ülkemizdeki çocukların ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar ile yakından ilişkili olduğunu söylememiz mümkündür. Gelir dağılımında giderek artan adaletsizlik, yoksulluğun gitgide yaygınlaşması, hızlı bir biçimde köylerden kentlere yapılan göçler ve bu sebeple meydana gelen sosyal ve ekonomik problemler, yasadışı işçiliğin artması, çocuk emeğinin ucuz olması ve buna bağlı olarak işverenin de ucuz iş gücünü tercih etmesi, çalışan veya çalışma hayatına itilen çocuk sorununu meydana getirmektedir. Ekonomik yönden istismara uğramış çocukların akranları, okullarında eğitimlerine devam edip parklarda oyun oynarken, onlar çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Bu mağdur çocuklar, sokaklarda çiçek, peçete, su, şekerleme ya da sigara satarlar; trafikte tehlikeli bir şekilde canlarını riske

atarak araç camlarını silmeye çalışırlar veya zorla dilendirilirler(Ayral, 2010, s. 11). Çocukların çeşitli nedenlerle ağır işler altında çalıştırılması, ekonomik olarak istismar edilmesi, çocuğun hem bedensel gelişimini hem de psikolojik gelişimini olumsuz etkiler. Örneğin; hamallık yapan çocuklarda sürekli eşya, ürün taşımamasından kaynaklı kemik, kas gelişiminde olumsuz etkilenme söz konusu olabilir veya cam silen, mendil satan çocuklar trafik ışıklarında cam silmek-mendil satmak için arabaya yaklaştıklarında, olumsuz cümlelerle karşılaşma ve sözel istismara maruz kalma riskleri oluşur. Çocukların ekonomik istismara uğramaları beraberinde duygusal istismar veya başka istismar türlerini de getirebilir(Aydın, 2019, s. 60).

Çocuk istismarına ilişkin son kategori ekonomik istismardır. Çocuğun ekonomik istismarı denildiğinde; eğitim ve öğretim süreçlerinden alıkonularak fiziksel, psikolojik, ruhsal ve toplumsal gelişmelerine uygun olmayan koşullarda çalıştırılan çocuklar anlaşılmaktadır(EGM, 2011, s. 89). En fazla ekonomik istismara maruz kalma riski taşıyanlar arasında sokak çocukları bulunmaktadır. Sokak çocukları her türlü istismara açık ve korumasız olan çocuklardır.

Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi–İzmir Projesi Raporu’nda(2005) çocuk işçiliğinin temel nedenleri yoksulluk, göç, geleneksel bakış açısı, eğitim olanaklarının yetersizliği, işsizlik, işverenlerin çocuk işgücüne talebi, mevzuatın yetersizliği ve etkin uygulanmaması olarak sıralanmıştır. Bu nedenlerin her biri, bir diğersinin hem nedeni hem sonucu olabilmekte, böylece bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çocuk işçiliğinin temel nedenlerini, bir bütün içinde değerlendirmek yararlı olacaktır(Karaman ve Özçalık, 2007, s. 33). Çocuk işçiliğinin pek çok nedeni olabilmektedir. Önemli olan bu nedenlerin önleyici tedbirle ortadan kaldırılmasıdır. Ülkemizde de çocuk işçiliğini önlemek amaçlı zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması gibi birçok tedbir alınmıştır. 12 yıl boyunca devam şartı olan ve okula gitmeyi gerektiren bu eğitimi tamamlayan çocuklar eğitim haklarından yararlanmış olurlar. Ancak okul çıkışı ailenin sosyo-ekonomik durumuna yardımcı olmak gibi pek çok amaçtan dolayı çocuk çalışmaya gidebilir ve ekonomik istismara maruz kalabilir.

Yoksulluk ve eğitimsizlik çocukları çalışmak zorunda bırakan nedenlerin başında gelmektedir. Kendi yaşlıları gönülleriyle oynayıp eğlenir, rahat bir şekilde eğitim hayatlarını sürdürürken, çalışan çocuklar ekmek parası kazanmanın peşinde

çocukluklarını yaşayamadan olgunlaşırlar. Bu düzensiz ve adaletsiz yaşam, çocukların geleceğe dair güvensizlik duymalarına sebep olurken onları hem uyum bozukluğuna itmekte hem de çeşitli davranış bozukluklarına yol açmaktadır. Bu nedenle daha küçük yaşlarda suça yönelim ihtimali yüksek olup çalışan çocuklar suçlu grubunun büyük bir kısmını oluşturur. Çalışan çocukların aile eğitimi başta olmak üzere okul eğitiminden de uzak kalması, toplumsal ve ahlaki gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine sebebiyet verebilmekte, bu çocuklarda suça yönelme riski daha fazla oluşabilmektedir.

2.3. Çocuk İşçiliği

Türkiye’de çocuk işçiliği özellikle Anadolu’da geçim biçiminin tarıma ve hayvancılığa dayalı olduğu dönemlerde, çocukların küçük yaşlarda ya ailenin yanında ya da topluluğun işlerine yardım etmeleri ile gerçekleşmekteydi. Bu anlamda özel bir meslek eğitimi söz konusu değildi. Ancak ticaretin gelişmeye başlamasıyla birlikte belli zanaat ve meslek alanlarında özel eğitilmiş insanlara ihtiyaç duyulmaya başlandı. Bu ihtiyaç, büyük ölçüde Ahilik kurumuyla karşılandı. Bu sistemde çırak-kalfa-usta şeklinde bir yetiştirme silsilesi takip ediliyordu. Ahilik düzeninde yetişenler, mesleğin inceliklerinin yanı sıra pek çok etik kurala da uymak zorundaydı(Duyar ve Özener, 2003, s. 26). Anadolu’da ahilik düzeni olarak çocuklara meslek öğretilmesi, aynı zamanda eğitim verilmesi söz konusuydu. Erken yaşta mesleki açıdan eğitilen çocuk, bu işi yerine getirmek için çalışmaya başlayabilmekteydi. Ahilik düzeninde eğitim almayıp evde ailesiyle olan çocuklarda ise ebeveynlerine yardımcı olmak amaçlı, tarım ve hayvancılıkla uğraşma veya baba mesleğinde çalışma gibi durumlar söz konusu olabilmekteydi. Günümüzde de baba mesleğini erken yaşlarda öğrenip devam ettiren çocuklar, çocuk işçiler mevcuttur.

Sokakta çalışan çocukların, %90’ı bulan büyük bir kısmı erkek çocuklarından oluşur. Bu çocuklar genel olarak ayakkabı boyacılığı, kâğıt mendil, sakız, su, simit, milli piyango bileti, kırtasiye malzemesi gibi satıcılık, araba camı silme, mezarlıklarda su taşıma, mezarların temizlenmesi, çöp toplama, çiçek, dini kitap ve malzeme satma gibi işlerde çalışmaktadırlar. Çocuklar, dengeli ve yeterli beslenememektedir. Bir kısmı geceyi sokakta ya da çöplüklerde geçirmektedir. Çocukların %72’si yorgunluktan şikâyetçidir. Çoğunluk olarak uzun süre ayakta durmak, ağır yük taşımak, saatlerce yürümek zorunda olmak, sıcak ve soğukta dışarıda kalmak temel

şikâyet nedenlerini oluşturmaktadır. Birçoğu halk tarafından kötü muameleye maruz kalmaktadır ve temel eğitimleri aksamaktadır(Erol, 2007, s. 26). Gelişim dönemindeki çocukların bedensel güçlerini aşan işlerde sürekli çalışmaları, gelişimlerinin sağlıklı olarak ilerlemesini engellemektedir.

Çocukların çalıştırılması, hem biyolojik gelişim hem de psikolojik gelişim gibi çocuğun her türlü gelişimini olumsuz etkileyecek faktörlere sahiptir. Ayrıca çocukların erken yaştan itibaren çalıştırılmaya başlatılması demek çocuğun her türlü istismara (ekonomik, duygusal-sözel, cinsel, fiziksel gibi) açık olması, risk altında olması demektir.

Ekonomik ve sosyal nedenlerle buldukları yerden başka yörelere 3-7 ay arasında değişen sürelerle mevsimlik olarak aileleri, kardeşleri veya yakınları ile birlikte çalışmaya giden çocuklar işin niteliği ile ilgili olarak çok çeşitli risklere maruz kalmaktadır. Bu çocuklar sağlıksız, derme çatma çadırlarda elektrik, su vb. altyapı hizmetlerinden yoksun biçimde yaşamlarını sürdürmektedirler(“Çocuk İşçiliğine Hayır”, 2006, s. 27). Geçici süreli, mevsimlik çalışan çocukların tarım işçisi, inşaat işçisi gibi sıfatlarla çalıştırılması her türlü gelişimlerini, eğitim haklarını olumsuz etkilemektedir.

Çalışan çocuklar, çalışma ortamlarında fiziksel risklerle karşılaşmaktadırlar. 6-17 yaş grubunda çalışan çocukların %1,6'sının bir iş kazası veya mesleki hastalık geçirdiği görülmektedir. Bu iş kazası veya mesleki hastalıklarda ilk sırayı %26,1 ile kırık veya çıkık, ikinci sırayı %19,5 ile burkulma veya incinme, üçüncü sırayı ise %15 ile enfeksiyon hastalıklarının aldığı görülmektedir(“Çocuk İşçiliğine Hayır”, s. 19). Çocuk işçiliği, çocukların fiziksel olarak gelişimlerini de olumsuz yönde etkileyip kırılma, incitme, mikrobik durumla karşılaşılması gibi olumsuz yaşantılar oluşturabilmektedir. Çocukların bu durumlardan kaynaklı bakıma ihtiyaçları vardır ve ebeveynlerinin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi oldukça önemlidir. Çocuğa bakım verilmezse, hastane tedavisi yaptırılmazsa çocuk ihmali durumunun ortaya çıkması söz konusu olur ve çocuklarda ciddi hastalıklar oluşabilir.

TÜİK Çocuk İşgücü Anketi 2016 yılı sonuçlarına baktığımızda; 15-17 yaş grubunda olan çocukların işgücüne katılım oranı %20,8'dir. Hane Halkı İşgücü

Anketi sonuçlarına göre; 15-17 yaş arası çocukların 2016 yılında işgücüne katılım oranı %20,8, istihdam edilme oranı %18 ve işsizlik oranı %13,5'tir. Çocukların cinsiyetleri açısından işgücüne katılımının farklı olduğu görülmektedir. Erkek çocukların işgücüne katılım oranı 2015'te %28,6 olup 2016'da %27,8'e düşmüştür. Kız çocukları arasında bu oran 2015'te %13 olup 2016'da %13,4'e yükselmiştir(Aydın, 2019, s. 65-66).

Çocuk işçiliğinin bir başka şekli, çocukların kiraya verilmesidir. Özellikle Güneydoğu illerinde son yıllarda artan bir şekilde görülmektedir. Aileler ekonomik sebeplerin ardına sığınıp elçi adı verilen kişilere herhangi bir güvence olmaksızın bir tek sağ-salim getirileceklerini söylemelerine inanarak çocuklarını kiralamaktadırlar. Elçilerin bir aracılık rolü oynayarak çocukları tarla sahiplerine kiraladıklarını veya sabit oranda çalışmalar alarak ciddi kazançlar elde ettiklerini söyleyebiliriz(Akbiyık ve Görücü, 2010, s. 213). Çocukların kiraya verilmesi, onların sağlıklarına önem verilmemesinin göstergesidir. Ayrıca bu durum çocukların ruh sağlığının, anne-baba ile olan iletişimlerinin, güveninin bozulmasına sebebiyet verebilmektedir(Aydın, 2019, s. 66).

Türkiye'de 1990 yılından itibaren başlayan çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar, 1992 yılında Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Programa (IPEC) katılmak üzere imzalanan Mutabakat Zaptı ile belirli bir ivme kazanmıştır(“Çocuk İşçiliğine Hayır, 2006, s. 7). Dünyada çocuk işçiliği ile mücadelede yaşanan yasal gelişmeler ve programlara, ülkemiz de dâhil olmuştur.

Yoksulluk ve eğitimsizlik nedeniyle yaşlılarından farklı olarak sokaklarda çalışan veya çalıştırılmak mecburiyetinde olan çocukları bekleyen bazı sonuçlar vardır. Sokaklarda bu çocukları bekleyen tehlikeler nedeniyle çocuklarda davranış bozuklukları ortaya çıkabilir, çocuklar suç işlemeye yönelebilir ve emniyet müdürlüklerine bağlı çocuk şube müdürlüklerinde işlem görerek yasal sicil tutanakları oluşabilmektedir. Netice itibariyle hem istismara uğramış bir çocuk işçi hem de suç işlemeye sürüklenmiş dezavantaja sahip bir topluluk meydana gelmiş olur.

Çocuk emeğinin kullanımının sınırlandırılması adına yapılan mücadelelerde ilk ciddi başarılar 1833 yılında İngiltere'de elde edilmiştir. Bu başarılarla Fransa'da

çıkarılan fabrika yasaları da örnek teşkil etmiştir. Bu yasalara göre İngiltere’de dokuma fabrikalarında dokuz yaşından küçük çocukların çalışması yasaklanmıştır. Fransa’da da 8-12 yaş arası çocukların günde 8 saatten fazla çalışmasının önüne geçilmiş ve 12 yaşına kadar zorunlu eğitime tâbi tutulmaları gündeme gelmiştir. 1874’te İngiltere’de yeni bir adli düzenlemeye gidilmiş, dokuma fabrikalarında yarım gün çalışmaya başlama yaşı 8’den 10’a, tam gün çalışma yaş sınırı ise 13’ten 14’e çıkarılmıştır. Belçika’da çocuk işçiliğini düzenleyen ilk adli atılımlar 1848 yılında başlamış ve 10 yaşın altındaki çocukların çalışmalarına kanuni engeller getirilmiştir. Ayrıca 10-14 yaş dilimi arasındaki çocuklar için çalışma süresi günde 6,5 saat olarak sınırlandırılmıştır. Çocuk işçiliği ile mücadelede yasal girişimler oldukça önemli yer edinmiştir. Çocuk hakları ile ilgili birçok mevzuat düzenlemesi, sosyal politika planlaması yapılmış olup bu konuda dünyadaki duyarlılık giderek artmıştır(Aydın, 2019, s. 67).

2.4. Çocuk İhmali

Çocuk ihmali, içinde birçok olumsuz duygu ve davranışı barındıran bir kavramdır. Çocuk ihmalinin sınırlarının belirlenmesi, çocuk istismarına göre daha güçtür. Kültürel farklılıklara göre farklı şekilde algılanabilmektedir. Çocuk ihmali, sayılabilecek tutum ve davranışların sonuçları daha geç ve güç görülebilmektedir.

Çocuk ihmali, çocuğa bakmakla yükümlü kişinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi, beslenme, giyim, tıbbi, sosyal ve duygusal gereksinimler ya da yaşam koşulları için gerekli ilgiyi göstermeme gibi, çocuğu fiziksel ya da duygusal yönden ihmal etmesidir(Polat, 2015, s. 250).

İhmal, çocuğun gereksinimlerinin fark edilmemesi, yeterince önemsenmemesi, görmezden gelinmesi ya da gereksinimlerinin giderilmesinde önemli düzeyde yetersizlik olması ile ilişkili bir konudur(Ögel, 2007, s. 167-185).

Çocuğun ihmal edilmesi, istismardan daha fazla karşımıza çıkmasına karşın istismar kadar ciddiye alınmamaktadır, ancak pek çok çalışma tarafından ortaya konmuştur ki çocuk ihmali istismar kadar örselidir. İhmalin etkileri yaşam boyu

incelendiğinde fiziksel, psikolojik ve toplumsal sonuçlar doğurduğu görülmektedir(Uslu, Kendirci, Şaylık ve Yılmaz, 2008, s. 198-202).

İhmal etme davranışı çocukların psiko-sosyal açıdan gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. İhmalin görülebilir sonuçlarının yanı sıra çoğu zaman çocuğun tüm yaşamını etkileyebilecek görülemeyen sonuçlar da doğuran, çocuğa hasar verebilme ihtimali olan ciddi bir durum olduğunu bilmek gerekmektedir. İhmal bir kere gerçekleşirse uzun süreli etkilerinden dolayı sürekli bir hal alması muhtemeldir. Çocuk ihmali istismardan daha sık görüldüğü halde, istismara nazaran da az zararlı ve etkileyici olarak kabul edildiği için aşırı vurgulanmamaktadır. Bu sebeple, ihmalden kaynaklı çok önemli bir yaralanma veya ölüm yoksa ihmal durumu genellikle önemsenmemektedir. Toplumda alışlagelmiş bu ön kabule rağmen şunu da söylemekte fayda vardır ki yapılan detaylı araştırmalar sonucunda, bir çocuğun ihmalinin, çocukların ölüm nedenleri arasında önemli bir yer tuttuğu ve bu sayının da yıllar içinde arttığı gözlenmektedir(Çamurdan, 2006, s. 35-46).

İhmal durumuna maruz kalan çocuklarda genel olarak aşağıdaki belirtiler görülür(“Çocuk İhmal ve İstismarı”, 2020):

- İyi beslenmeme ve açlığa dair belirtiler
- Yaşlıları gibi olmayıp olması gereken kiloyu koruyamaması ya aşırı zayıf ya da aşırı kilolu olması
- Uyku bozukluğu
- Büyümede gerilik
- Benlik saygısının düşük seviyede olması ve kendisini değersiz görme
- Arkadaşlık ilişkileri kurmada güçlük
- İnsanlara veya nesnelere yönelik yaşadığı bağlanma problemi
- İlgiye muhtaç olmasından kaynaklı hayır diyememek

Çocuk ihmaline dair sınıflandırmayı keskin çizgilerle ayırt etmek mümkün olmamaktadır. Uygulamada bir çocuğun çoğunlukla ihmalin birden fazla çeşidine maruz kaldığı görülmektedir. Bu tez çalışmasında literatürde en çok kullanılmakta olan duygusal, fiziksel ve eğitimsel ihmal konuları ele alınacaktır.

2.4.1. Duygusal İhmal

İnsan duygu sahibi bir varlıktır. Duygu, hem bir ihtiyaç hem de doyumamız gereken psikolojik bir boyuttur. Sevgi, çocuk için en temel gıdadır.

Çocuğa sevgi ve ilgi göstermeme gibi hallerde duygusal ihmal meydana gelebilir. Duygusal ihmal, ailelerin çocuklarının duygusal ihtiyaçlarına ilgisiz oldukları, çocuklarını duygusal anlamda reddettikleri, görmezden geldikleri, okula göndermedikleri ve onları okula gönderseler dahi çocukların sorunları ve başarısızlıklarıyla ilgilenmemeleri durumunda ortaya çıkar(Şahin, 2002, s. 103-106).

Tüm çocukların, durumları ne olursa olsun ilgiye, sevgiye, saygıya, değer görmeye, güvene, beğenilmeye, takdir edilmeye, önemsenmeye, onaylanmaya, ait hissetmeye, sahip çıkılmaya, kabullenilmeye, fark edilmeye gereksinimleri ve hakları vardır. Yetişkinlerin çocukları bütün bunlardan mahrum bırakmaları, duygusal ihmaldir. Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan'ın 2001 yılında yaptıkları bir araştırmada annelerin çocuklarına sevgilerini belli etmemeleri %81, evde onlar yokmuş gibi davranmaları ise %19 oranında çıkmıştır(Kural, 2014, s. 47).

İhmal davranışı, ülkemizdeki birçok anne-baba tarafından isteyerek veya istemeyerek yapılan bir davranıştır. Mesela annelerin çocuklarına olan sevgilerini açığa vurmamaları çocukların davranış kalıplarını bozmamak ve onları şımartmamak için bir yöntem olarak kabul edilir. Bu nedenle, anneler genelde çocuklarına olan sevgilerini ifade etmemekte, azarlama ve bağırma davranışlarını çocuklarının eğitimi yönünden gerekli davranışlar olarak kabul etmektedirler.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda, duygusal ihmalden mustarip çocukların gelecekte kendileri ebeveyn olduklarında, ebeveynleri tarafından onlara dayatılan olumsuz duygu ve davranışları kendi çocuklarına da gösterebilecekleri belirtilmektedir.

2.4.2. Fiziksel İhmal

Fiziksel ihmal; çocuğun beslenme, barınma, giyinme, sevilme gibi temel fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması; sağlık hizmetinden yararlanma ve temizlik ihtiyaçlarından yoksun bırakılması; uygun olmayan koşullarda yaşatılarak ev içi ve ev dışı kazalara karşı korunmaması durumudur(Şahin, 2002, s. 103-106).

Fiziksel ihmalin çocuklar üzerindeki etkisini incelerken, sağlık ve güvenlik konularına dikkat etmek gerekir. Çünkü fiziksel ihmalin çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimlerini etkileyen daha az görünür sonuçları vardır. Örneğin, yeterince giyinmemiş çocuklarla düzenli ve temiz bir şekilde okula yollanmayan çocuklar, yaşlıları tarafından dışlandıklarında baskıdan mustarip olabilirler ve bu acı verici deneyimlerinden kurtulmak için okuldan kaçabilirler. Ebeveynleri tarafından fiziksel ihtiyaçları ve sorunları görmezden gelinen çocuklar, öğrenme güçlüğü yaşayabilirler.

Ayrıca ev içi ve ev dışı kazalar yoluyla kendilerine zarar verebilecek ortam ve durumlara karşı ailelerin ya da çevrenin duyarsız kalması, gereken tedbirleri almaması da fiziksel ihmaldir. Bunların sonucunda ciddi yaralanmaların, kalıcı hasarların, hatta ölümlerin görülmesi yaygın bir durumdur. Türkiye’de 1-4 yaş arası çocuk ölümlerinin nedenleri arasında kazalar üçüncü sırada yer almaktadır. Toplam çocuk ölümlerinin 1/3’ünü ev kazaları oluşturmaktadır. Ev kazalarının görülme sıklığı çocuğun yaşı arttıkça azalmaktadır(Altundağ, 2005, s. 12).

Polat(2007)’ye göre, fiziksel ihmal ile ilgili bulgular doğrudan ve dolaylı olarak iki şekilde analiz edilmektedir. Dolaylı semptomlar davranış bozuklukları, büyüme geriliği ile gelişim eksikliği iken, doğrudan semptomlar çocuklarda bakım eksikliği olduğunu belirten kriterlerdir. Bu kriterler, bir çocuğun giysilerinde olan temizlik eksikliği, yetersiz ve hijyenik olmayan yiyecekler ve çocuğun vücudunda görülen temizlik eksikliğinden kaynaklanan döküntüler olarak gösterilebilir. Bunlara ek olarak, fiziksel ihmal aşağıdaki şekillerde de ortaya çıkabilir(Şahin, 2002, s. 103-106);

- **Rahim İçi İhmal:** Bu durum daha dünyaya gelmemiş bebeğin ihmaldir. Anne adaylarının hamileliği sırasında ilaç, sigara ve alkol gibi bebeğe zarar verebilecek maddeleri kullanmaları; doğumdan önce ihtiyaç duydukları tıbbi bakımı almamaları; bebeğin anne karnındaki yetersiz beslenme ve sağlıksız gelişiminden kaynaklanır.
- **Kazalara Yönelik Tedbirlerin Alınmaması:** Evde çocuklar için yetersiz koşulların var olması durumu çocukların kazaya maruz kalmaları için alan

hazırlar. Anne-babaları tarafından gözetim dışında tutulan çocuklar, yeteri kadar koruyucu önlemler olmadan ortalıkta bırakılan kablolar, zehirleyici etkisi olan maddelere, ilaçlara ve oldukça tehlikeli olan ateşe kolayca erişebilirler.

- **Yetersiz Ev Koşulları:** Kötü ev şartlarında yaşayan çocuklar, genellikle merdivenleri korkuluksuz, bakımı yapılmayan, toz ve kir içinde, kırık pencere, her yerde çöplerin olduğu ve böceklerin ortalıkta dolaştığı harap ve yıkık evlerde yaşarlar. Bu tür evler genellikle kalabalıktır ve birçok insan bir odada yaşar. Çocuğun uyuması için elverişli bir yatak yoktur ve evler genellikle gürültülü olduğu için çocuklar yeterince uykularını alamazlar.
- **Uyumsuz Giysiler:** Çocukları çok küçük veya büyük kıyafetlerle giydirmek ve mevsim koşullarına aykırı bir şekilde dolaştırmak bir tür ihmaldir. Bu çocuklar genel olarak kışın çok ince giysiler, yıpranmış ve açık ayakkabılar giyerler, hatta ayakkabı veya mont giymezler.
- **Yetersiz Temizlik:** İhmale uğramış çocuklarda sıklıkla görülen başka bir durum da çocukların kendilerinin ve giysilerinin temiz olmaması sebebi ile çocuğun oldukça kötü kokmasıdır.
- **Yetersiz Beslenme:** Bu çocukların büyüme hızı, beklenen seviyenin altındadır. Yetersiz beslenen çocukların zekâ gelişimi de etkilenir ve çocukların baş çevresinin büyümemesine sebep olur. Çocuklarda bu geri kalmışlığı açıklamak için başka organik bir sebep yoksa ihmal kesinlikle düşünülmelidir.

2.4.3. Eğitimsel İhmal

Eğitimsel ihmal, çocuğun eğitim gereksinimlerini görmezden gelmek, eğitim imkânlarından yararlanması için yeterli gayreti göstermemek, çocuğun okulla ilgili sorunları karşısında duyarsız ve ilgisiz davranmaktır. Çocuğu okula göndermeme, okuldan kaçmasına göz yumma, çocuğun özel eğitim gereksinimi var ise karşılamama gibi durumlar söz konusu ise eğitimle ilgili ihmal akla gelmelidir(Dağlı ve İnanıcı, 2010,s. 29).

Eğitim, her kişinin sosyal hakkıdır. Düşük gelirli insanlar ve ekonomik olarak elverişsiz koşullarda yaşamak durumunda olanlar, içinde buldukları bu şartlar nedeniyle eğitim maliyetlerini karşılayamadıkları için bu haktan mahrum bırakılmamalıdır(Bequele, 1991, s. 65-80). Bununla birlikte, okul idarelerinin çeşitli nedenler göstererek birtakım eğitim materyalleri, ek yayınlar, kılık kıyafetler için ebeveynlerden talep ettikleri ücretler, maddi durumu iyi olan aileler için önemli bir sorun gibi görünmemekte, ancak az gelirli ailelere bunları karşılamak çok zor gelmektedir. Bu durum, ebeveynlerin düşük gelirleri yüzünden çocuklarını okula gönderememeleri nedeniyle okul devamsızlıklarını ve çocukların eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamasını ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomik nedenlerden dolayı eğitim ihmalinin yanında okullarda uygulanan aşırı baskı, korku aracıyla denetim altında tutmanın ve utandırma yöntemlerinin de çocukların güven duygularını ve fizyolojik ihtiyaçlarını kötü bir şekilde etkilediği söylenebilir. Çocukların yaşlarına ve gelişimlerine uygun olmayan becerilerinin ve kabiliyetlerinin üstünde veya altında ders verilmesi, ezberci sisteme dayalı eğitim, analize yönelik, sorgulayan ve değerlendirci güçleri körelten eğitim, çocukların duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişimlerine engel olmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların bireysel gereksinimlerini ve bireysel gelişimlerini önemsemeyen ders planları da çocuklarda olumsuz etkilere sebep olmaktadır. İncelendiğinde bütün bu durumların genel olarak ülkemizdeki okullarda da olduğunu görmek mümkündür(Erkman 1991, s. 163).

2.5. Çocuk İhmal ve İstismarının Nedenleri/Risk Faktörleri ve Olası Sonuçlar

Çocuğun istismar ve ihmal edilmesine yol açan etkenler iç stres faktörleri ve dış stres faktörleri olarak ikiye ayrılabilir:

2.5.1. İç Stres Faktörleri

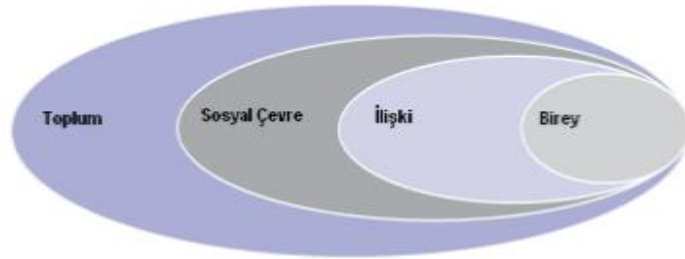
İç stres faktörleri; ebeveynin kişilik yapısı, çocuğun özellikleri ve çevreyle ilintili olarak çocuktan potansiyelini aşan isteklerde bulunulması olarak sınıflandırılabilir. Ebeveyn tarafından istismar ve ihmale uğrama, ebeveynler arasında yaşanan şiddete tanıklık etme, parçalanmış aileden gelme veya farklı aile

problemlerinin çocukta oluşturduğu duygular çocuğun hayat şekline ve ilişkilerine büyük oranda etki ederek çocuğun bunları öğrenip taklit etmesine, bunun sonucunda da istismarcı bir kişilik edinmesine sebep olabilmektedir(Bal, 2010, s. 27).

2.5.2. Dış Stres Faktörleri

Bazı toplumsal, ekonomik, kültürel ve çevresel özellikler aile içinde sıkıntıya yol açmakta ve çocuğun ihmal ve istismar edilmesine neden olabilmektedir. Ailede en büyük stres nedenlerinden biri ekonomik yetersizlik olup bu yetersizlik işsizlik, fakirlik, borçlu olma gibi şekillerde kendini gösterebilmektedir. Ayrıca kötü beslenme, yeterli olmayan ev şartları ve sağlık problemlerini de beraberinde getirebilmektedir(Deniz, 2006, s. 89-99). Sosyo-ekonomik düzeyleri aynı olmayan ailelerin, çocuk yetiştirmeye dair davranışları, çocuklarına uyguladıkları otorite tarzları da değişiklik göstermektedir. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin otorite tarzı olarak daha çok fiziksel ceza, paylama, alay etme, bağırma, haklarından mahrum bırakma gibi cezalar kullandıkları görülmüştür(Aral ve Gürsoy, 2001, s. 36-39).

Her toplum fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı bireylere sahip olmak ister. Ancak, çocuk ihmal ve istismarı bireyin gelişimini olumsuz etkileyerek sağlıklı bir toplum yapısının oluşmasına engel olur. Çocuk istismarı ve ihmali birçok faktörün neden olduğu bir sonuçtur. Bu faktörler toplumsal yapı, aile yapısı, ana-baba özellikleri ve çocuğun özelliklerinden kaynaklanabilir(Yalçın, 2011, s. 7-12). Dünya Sağlık Örgütü, Şiddet ve Sağlık Raporu(WHO 2006)'nda çocuk ihmali/istismarına uğrama ihtimalini “Ekolojik Model” ile açıklar; Ekolojik sistemler modelinde, çocuğun içinde yaşadığı sosyal yapı ve toplumsal kurumların çocuk üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkisi bulunduğu düşünülmektedir.

Şekil 1. Ekolojik Model

Kaynak: Yıldırım, Ş, (2019, s. 19)

1999 yılında WHO, çocuk istismar ve ihmalinin farklı etkenlere bağlı olarak gerçekleşmiş olduğunu belirterek bu etkenleri aşağıdaki gibi ebeveynlerdeki risk faktörleri, toplumsal risk faktörleri, çocuğa ilişkin risk faktörleri ve ailesel risk faktörleri olarak gruplandırmıştır:

Tablo 1. Çocuk İstismarına Yol Açan Risk Faktörleri

<p>Ebeveynlerdeki Risk Faktörleri</p> <p>Erken yaşta anne-baba olma</p> <p>İstem dışı hamilelik</p> <p>Eğitimde eksiklik</p> <p>Madde bağımlılığı</p> <p>Küçük yaşta şiddet görme</p> <p>Anne ya da babanın öz olmaması</p> <p>Fiziksel veya psikolojik rahatsızlık</p> <p>Öfke kontrolünde düşüklük ve zayıf dürtü</p> <p>Benlik saygısında düşüklük</p>	<p>Toplumsal Risk Faktörleri</p> <p>Çocuğu koruyan yasalarda yetersizlik</p> <p>Çocuğa az değer veren toplumlar</p> <p>Toplumsal eşitsizlikler</p> <p>Savaşlar, terör, yüksek suç oranı gibi organize şiddet</p> <p>Şiddetin toplum tarafından kabul edilebilir olması</p> <p>Şiddetin basında önemli yer tutması</p> <p>Kültürel kurallar</p>
<p>Çocuğa İlişkin Risk Faktörleri</p> <p>Cinsiyet</p> <p>Prematüre doğum</p> <p>İstenmeyen çocuk</p> <p>Engellilik durumu</p>	<p>Ailesel Risk Faktörleri</p> <p>Çocuk sayısının fazla olduğu aile</p> <p>Sosyo-ekonomik durumun düşük olması</p> <p>Aşırı baskı kuran aileler</p> <p>Aile içinde şiddet ve istismarın var olması</p> <p>Toplumsal destek sisteminden mahrum yalıtılmış aileler</p>

Kaynak: Turan A ve Traş Z, (2016, s. 53)

2.5.3. Risk Faktörleri

2.5.3.1. Toplumsal Risk Faktörleri

Bir çocuğun ihmal ve istismarında etkili olan risk faktörlerinde aile ve çocukla ilgili sebeplerin yanı sıra toplumsal nedenler de çok önemlidir.

Toplumsal faktörlerin birçok etkeni mevcuttur. Bu etkenleri toplumsal etkenler işsizlik, kalabalık nüfus olması, uyuşturucu kaçakçılığı, boşanmalar ile gayrimeşru ilişkiler, ev koşullarının iyi olmaması, şiddetin disiplinde araç olarak kullanılması ve bunun toplumda desteklenmesi, anne-baba-çocuk ilişkisinde çocuğun statüsünün çok düşük olması, cinsiyete bağlı eşitsizlik, çocuk istismarını ve ihmalini önlemeye yönelik politika ve çalışmaların bulunmaması, kültürlerin engeli olan kişilere bakış açıları, medyanın çocuk yaşta evliliklere karşı bakış açısı, çocuk işçiliği olarak örneklendirilebilir(Karaçor, 2019, s. 34).

Bazı toplumlar çocukların erken yaşta evliliğini sosyal ve kültürel normlardan kaynaklı olarak normal kabul ederken bazı toplumlar ise bu durumu çocuk ihmal ve istismarı olarak kabul etmektedir. Durumu normal gören toplumlara göre çocuğun erken yaşta evlendirilmesinin ilk nedeni çocuk 15-16 yaşında olsa bile yetişkin gibi görülmesidir. Bunun dışında yoksulluk, namus anlayışı, eğitim seviyesinin düşüklüğü, insan hakları ve toplumsal cinsiyet kavramlarının tam olarak bilinmemesi, başlık parası gibi etkenler de bu durumun diğer nedenleri arasında sayılmaktadır. Çocuğun henüz biyolojik olarak gelişimini tamamlamadan erken yaşta evlendirilmesi hem tıbbi hem de psikolojik açıdan birçok rahatsızlığa neden olabilmektedir.

Teknolojik gelişmeler sayesinde birçok iletişim aracı hayatımıza girmiştir. Telefon, televizyon, bilgisayar, tablet, internet bu iletişim araçları arasındadır. Özellikle İnternet'teki her bilgi elimizin altındaki birçok cihaz aracılığı ile rahat ve sıkıdenetim olmaksızın erişilebilir hale gelmiştir. Çocuklar günümüzde bu durumla karşı karşıya kalabildiği için onların baş edemeyeceği problemler de beraberinde gelmeye başlamıştır.

Günümüzde en önemli risk, çocukların dünyası ile yetişkinlerin dünyasının arasına perde çeken medyadır. İletişim araçlarının yaygınlığı ve internet, çocukları,

okul ve okulun amacından, aileden ve toplumdan uzaklaştırmıştır. Çocuğu, yetişkinler açısından bilinmez ve anlaşılmaz kılmıştır. Aynı durum istismarı yapan büyük için de geçerlidir. Medyada yer alan şiddetin ve olumsuz örneklerin, ilgili kurumlarca kontrol edilmesi, gerekirse engellenmesi, ailelerin de medya araçlarına karşı çocuklarına sınırlama getirmeleri gerekmektedir(Polat, 2015, s. 84-466).

2.5.3.2. Ailesel Risk Faktörleri

Aile, toplumun geleceğini şekillendiren çocukların sağlıklı bir şekilde büyüyerek yetişmesi ve gelişmesini sağlamakta bireyler ve toplumlar adına büyük bir öneme sahiptir. Çocuğun ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olan aile, çocukta yaşanacak herhangi bir istismar ve ihmal olayında genellikle ilk sorumlu olarak görüldüğünden ailedeki kişilerin özelliklerinin araştırılmasına yönlendirilmiştir.

Aydın (2019), Türkiye’de Çocuk İstismarı, Çocuk İstismarını Önleyici Sosyal Politikalar ve Diyarbakır Örneği adlı tezinde ailesel risk faktörleri konusunda çocukların ihmali ve istismarında çocuğa karşı yapılan her çeşit istismarda, kötü davranışlarda ailenin etkisinin çok fazla olduğundan bahsetmiştir. Aydın’a göre çocukların gelişimi, tavırları ve davranışları anne-babaların çocuklarına yönelik olan davranışlarını belirleyebileceği gibi, anne-babaların çocuklarıyla ilgileniş biçimleri de çocukların davranışlarını etkilemektedir. Öte yandan ebeveynlerin yaşının genç olması henüz psikolojik olarak olgunlaşmadan çocuk sahibi olmaları, hatta çocuk istismarı olarak nitelendirilecek olursa çocuk evlilikler de bu kapsama dâhil edilebilir. Çocuğun beklenilmedik ve istenilmediği bir zaman diliminde dünyaya gelmesi gibi durumlarda ebeveynin çocuğuna istismarda bulunduğu görülmektedir. İstenmeyen bir çocuk olarak dünyaya gelen çocuklara ebeveyninin yaklaşımı kötü davranışlar içerisinde olabilmektedir. Ebeveynin çocuğun gereksinimlerini karşılamak yerine ihmal etmesi söz konusu olabilmektedir(Aydın, 2019, s. 72).

Çiftler arasında cinsel problemlerin olduğu ailelerde cinsel istismar olaylarının daha çok yaşandığını söyleyebiliriz. Enstest vakalarının yaşanma sebepleri arasında ailedeki kişilerin geçmiş aile yaşantılarında enstest ilişkinin var olması, ailedeki kişilerin alkol ve uyuşturucu kullanması, yetişkin kişilerle çocukların aynı odada kalması veya aynı yatakta yatması gibi risk etkenlerinin bulunması gösterilebilir.

Aileye ait risk faktörleri arasında anne-babanın uyuşturucu kullanımı, herhangi bir suç işlemiş olması, anne-babanın olmaması, ailedeki kişilerde görülen psikolojik hastalıklar ve ailede yüksek seviyede stres olması da bulunmaktadır.

2.5.3.3. Çocuğa İlişkin Risk Faktörleri

Çocuğa ilişkin birtakım özellikler de onun istismara ve ihmale uğramasına neden olabilmektedir. Kars (1996) ve Polat (2001), her yaş ve özellikteki çocukların istismara ve ihmale uğrayabildiğini ancak çocukların ihmal ve istismara uğrama risklerini arttıran belli ortak özellikler olduğunu belirtmişlerdir. Çocuğun beklenmedik ve istenmedik bir zamanda dünyaya gelmesi, bebeğin prematüre doğması ve özel bakıma ihtiyaç duyması gibi faktörlerin yanında, cinsiyetinin beklenenden farklı olması, çocuğun kronik bir hastalığının olması, çok çocuklu bir ailede dünyaya gelmesi, çok sayıda kardeşinin olması, çocukta davranış sorunlarının görülmesi, çocukta öğrenme güçlüğüünün ve dürtü kontrolü zayıflığının bulunması, çocuğun doğum sırası gibi etkenlerin risk faktörü olduğunu iddia etmişlerdir.

Çocuklar için bir diğer risk faktörü ise çocuğun içinde bulunduğu yaş dönemidir. Çocuğunun yaşının büyük veya küçük olması istismara ve ihmale uğramasına pek etki etmese de oransal bakımdan incelendiğinde en fazla küçük yaş gurubundaki çocukların istismar ve ihmale maruz kaldıkları görülür. Küçük yaştaki çocukların kendilerini anlatmakta yeterli olmadıkları, kendilerini savunma becerilerinin gelişmemiş olması ve çok fazla korunmaya ihtiyaç duydukları dönemde bulunmalarından kaynaklı olarak istismar ve ihmalle daha fazla karşılaştıkları söylenebilir. Konuyla ilgili yapılmış olan incelemeler 12 yaşından büyük çocukların istismarlarının gözle görülür bir şekilde azalmış olduğunu gösterirken, çocuğun yaşının küçülmesiyle istismar olayıyla karşılaşma ihtimalinin de arttığını belirtmektedir(Karaçor, 2019, s. 33).

Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenden dolayı engelli olan kişiler, toplum ile ilişki içerisinde olmalarına engel teşkil eden birçok davranışla uğraşmak durumunda kalmaktadırlar. Amerika’da yapılmış olan bir araştırmada, engelli kişilerin %49’unun normal insanlara oranla 10 veya 10’dan daha fazla defa istismara uğradıkları saptanmıştır. Bu nedenle engeli olan insanlar bireysel bakımları noktasında başka kişilere bağlı olmaları, yatılı kurumlarda yaşamaları, kendilerine uygulanan tavır

ve davranışları idrak edememeleri ayrıca bunları ifade edebilecek elverişli koşullara sahip olmamalarından kaynaklı istismar ve ihmal hususunda ciddi risk taşımaktadırlar(Karaçor, s. 33).

Çocuklarda görülen davranış problemleri de onların istismar ve ihmale maruz kalmalarına sebebiyet verebilmektedir. Dikkat süresi oldukça kısa, aşırı derecede hareketli olan ve dürtüsel davranışlardan bir ve birkaçını taşıyan yani Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) olan çocuklar hem ev içi veya dışı kazalara daha çok uğramakta hem de istismar ve ihmale daha açık bir hale gelmektedir(Evinç ve Özdemir, 2015, s. 171).

Cinsiyet de bir diğer risk etmeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kız çocukları istismar konusunda erkek çocuklarına göre neredeyse 2 veya 3 kat daha çok tehlike altındadır. Bunun temelinde yatan birçok neden bulunmaktadır. Bunlardan biri, toplumda erkek çocuklarının kız çocuklarına nazaran daha değerli ve önemli görülmesidir. Nitekim ataerkil toplumlarda soyun erkekten devam ettiği inancı hâkimdir. Elbette ki bu durum erkek çocukların da istismara ve ihmale uğradığı gerçeğini değiştirmemektedir. Yapılan araştırmalar kız çocuklarına göre erkek çocukların daha küçük yaşta istismara maruz kaldığını, ancak kız çocuklarının da bu durumla daha sık karşılaştığını göstermektedir(Karaçor, 2019, s. 33-34).

Çocuğa yönelik istismar ve ihmalin farkına varmak oldukça güçtür. Bunun sebeplerini aşağıdaki maddelerle açıklamak mümkündür:

- *Çocuğa yönelik fiziksel istismar %75'i ebeveynlerden, %15'i diğer akrabalarından kaynaklanmaktadır ("Mor Çatı", 2020). Bu nedenle çocuğu ilgili kuruma götüren şahıs, aslına bakıldığında çocuğu istismar eden şahıs olabilir ve çocuğa bu istismardan bahsetmemesi hususunda tembihte bulunmuş olabilir.*
- *Toplumun aile ve cinselliğe dair mutlak görüşleri çocuğun herhangi bir istismar durumunda sessiz kalmasına yol açmaktadır. Özellikle bizim toplumumuzda cinselliğin "ayıp" görülmesi, doğruyu yalnızca büyüklerin söylemesi, özellikle aile içinde istismar yaşanmış olsa bile her olayın aile içinde kalması ve dışarıdan duyulmaması gerektiği gibi zihniyetler çocuğun susması ile istismarı yapan kişinin bu durumdan pay çıkararak istismarını sürdürmesine sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte istismarda bulunan kişi*

çocuk üzerinde baskı kurabilir ve onu tehdit edebilir. Bu şekilde çocuk korkacak, dolayısıyla susmak durumunda kalacaktır. Bununla ilgili olarak çocuk yaşanan istismardan ötürü kendini suçlayabilir ve ceza çektiği düşüncesiyle susmayı sürdürebilir.

- *Çocuğun içe kapanması istismar sonrası oldukça normal bir durumdur. Ancak genellikle çocuğun ailesi, öğretmenleri ve sosyal çevresi bu içe kapanma durumunun normal olduğunu düşünürler ve istismardan şüphelenmezler. Çevresinden içe kapanıklığına dair bir tepki almayan çocuk da bu şekilde davranmaya devam eder.*
- *İstismara uğrayan çocukla ilgilenen uzman kişilerin istismara ilişkin yeteri kadar bilgi ve deneyimleri olmayabilir. Bu nedenle çocuğun istismara maruz kalmış olabileceğinden şüphe etmezler. Buna ek olarak kültür yapısı ve toplum da istismarı fark eden uzman kişilerin bu durumu görmezden gelmelerine sebep oluşturmaktadır. ("Mor Çatı", 2020)*

2.6. Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması

Koruma tedbirlerini birincil, ikincil ve üçüncül koruma olarak gruplandırmak mümkündür. İhmal ve istismarın ortaya çıkışını engellemeye yönelik faaliyetleri birincil koruma, erken teşhis ve tedavi faaliyetlerini ikincil koruma, ihmal ve istismara uğramış bireyin iyileştirilmesi çabalarını ise üçüncül koruma olarak sınıflandırabiliriz.

2.6.1. Birincil Korunma

Şiddet olaylarının görülmemesi adına uygulanan faaliyetleri kapsar. Birincil koruma; sağlık bakımı, tehlikeli toplulukların belirlenmesi, doğumdan önce ve sonra izlemde kalınması, aile planlaması, ebeveynlere çocuk bakımına dair eğitim verilmesi gibi sağlık imkânlarından ziyade, yuva ve anasınıfı gibi ailelere destek verebilecek toplumsal kurumların yaygınlaştırılması, işsizlik ve fakirlikle mücadele gibi birçok konuyu kapsar. Sokakta yaşamakta ve çalışmakta olan çocuklar sıklıkla ihmal ve istismara uğrarlar. Dahası bunların ciddi bir bölümü evde istismara maruz kaldığından sokakta yaşamayı seçiyor olabilir. Bu durumda bahsi geçen risk topluluklarını bilmek ve bu toplulukları öncelikli olarak incelemek gerekmektedir. Ebeveynleri destekleyen nitelikteki yaklaşımlar geliştirmelidir. Doktor, hemşire ve ebe, ev ziyaretlerinde ilk önce aileyi tehlikeler bakımından değerlendirmeye alıp problemlerin saptanmasında ve neticelendirilmesinde destek olabilmelidir. Doğum öncesi ve doğum sonrası

dönemde istenmeyen gebelik, evlilik dışı doğumlar, genç anne baba, anne babanın ruh sağlığı ve ailede engellilik gibi özellikler yönü ile aile değerlendirilerek riskler belirlenebilir ve riskin fazla olduğu ailelere destek ziyaretleri yapılabilir. Bu ziyaretlerde ailelerin gereksinimleri saptanarak buna yönelik girişimler geliştirilebilir. Örneğin genç anne babalara çocuk yetiştirme konusunda eğitim programları sunulabilir. Anne baba ayrı ya da ekonomik sorunları bulunan aileler için sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar ile iş birliği yapılarak, psiko-sosyal destek programları geliştirilebilir(Turhan, Sangün ve İnandı, 2006, s. 153-157).

2.6.2. İkincil Korunma

İkincil koruma; ihmal ve istismara uğrayan çocukların erken tanısını, uygun tedavisini ve izlemine içerir. İstismara uğrayanların erken tanı ve etkin tedavisi çocukların görecekleri zararın boyutunu azaltacaktır. İlk başvuruda saptanmayan istismar olgularının %30-50'si yeniden travmaya uğramakta, %5-10'u yinelenen travma sonucu kaybedilmektedir(Ayvaz ve Aksoy, 2004, s. 27-33). Erken teşhis için sağlık personellerinin eğitimi ve konuya duyarlılığı sağlanmalıdır. Herhangi bir sebeple sağlık kuruluşuna getirilmiş olan çocuk, istismar belirtileri bakımından da değerlendirmeye alınmalıdır. İstismar olguları genelde dikkate alınmaz. Travma ancak çok önemli büyüklükte olduğu zaman çocuk istismarı düşünülmektedir. Aynı zamanda delillerin eksik olması, kültürel ve geleneksel değerler ile yanlış bilgiler, istismarın göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple çocuk istismarının tanı ve tedavisinde ahlaki ve kanuni sorumlulukları olan hekimlerin çocuk istismarının semptom ve emarelerini çok iyi bilmelerinin erken teşhis bakımından oldukça önemli olduğu söylenebilir(Kara, Biçer ve Gökalp, 2004, s. 140-151). Kanunlarımıza göre; *“Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına karşın, durumu yetkili makamlara bildirmeyen ya da bu konuda gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Sağlık mesleği mensubu ifadesinden, doktor, diş hekimi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler anlaşılmalıdır(Türk Ceza Kanunu [TCK], 2004). Çocuk istismarı kanuni olarak suçtur ve kamu davası açmayı gerektirmektedir. Bu sebeple, bu durumun hiç zaman kaybetmeden adli mercilere bildirilmesi gerekmektedir. Yetişkine yönelik istismarın aksine çocuğa yönelik istismarın soruşturulmasında şikâyet aranmamaktadır.

2.6.3. Üçüncül Korunma

Üçüncül koruma, istismarın gerçekleşmesi durumunda zararın hafifletilmesine yönelik, istismarın yinelenmesini önleyici, tedavi edici ve rehabilite edici çabaları kapsar. İstismara uğrayanlarla birlikte istismar edenlerin de tedavi ve rehabilite edilmeleri gerekir. Ayrıca daha önce istismar ile ihmal olayıyla karşılaşan çocuğun yine ihmal ve istismara uğraması ve ölüm gibi neticelerin olmasının önüne geçilmesi, çocuklar ile ailelerine yönelik olarak iyileştirme planlarının gerçekleştirilmesi faaliyetlerini kapsar. Birçok ülke, istismar ve ihmale karşı faaliyetler kapsamında özellikle üçüncül koruma merkezli olmakta, ailelere ve çocuklara vakanın gerçekleşmesi neticesinde kaynakların önemli bir kısmını sunmaktadır.

Çocukla temas halindeki yetişkin kişilerin çocuk gelişimi, çocuk istismar ve ihmali ile bunun etkileri, tehlike etkenleri ve çocuk hakları gibi konularda bilgili olması gerekmektedir. Bu farkındalık, çocuğun istismar veya ihmale maruz kalması halinde ne yapılacağına bilinmesi hususunda bilinçli olmak ve çocukları bu konular hakkında bilgilendirmek gibi koruyucu ve caydırıcı faaliyetlerin de desteklenmesini sağlayacaktır(Uslu, 2019, s. 16).

2.7. Olası Sonuçlar

Yıldırım, Ardahan ve Öztornacı'nın (2016) "Çocuk ihmal ve istismarına ilişkin son 10 yılda yapılan sistematik derlemeler" adlı çalışmalarında ihmal ve istismarın olası sonuçları şu şekilde açıklanmıştır:

İhmal ve istismar mağduru olan çocuklar, kısa ve uzun dönem iyiliklerini zayıflatan duygusal, sosyal ve davranışsal sorunlar yaşamaya çok daha eğilimli olurlar. Çocuk yaşta kötü muameleye uğramış olanların erken-orta çocukluk dönemlerinde sosyal ilişkilerinin zayıf olduğu görülmüştür. Kötü muameleye uğramış çocuklar uğramamış yaşlılarına kıyasla kişisel ilişkileri çok daha tehdit edici ve acı verici olarak tanımlamışlar ve zararlı düşüncelerini sosyal ilişkilerindeki kişilere yöneltmişlerdir. İstismar veya ihmal edilen çocukların edilmeyenlere göre çok daha az tanınan oldukları ve sınıf arkadaşları tarafından arkadaş olarak görülme oranlarının az olduğu belirtilmektedir. İstismar öyküsü olan çocukların yakın arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde daha fazla çatışma, daha az yakınlık yaşadıkları ve en yakın arkadaşlarıyla

olan etkileşimlerini tanımlarken bile yüzlerinde hoşnutsuzluk yansıtan ifadelerin olduğu açıklanmıştır. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada intihar dışı kendine zarar verme girişiminde bulunmanın anne-baba-çocuk etkileşimi ve çocukluk döneminde kötü muameleye uğrama ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bir araştırmada çocukluk döneminde istismara maruz kalmanın yetişkinlik döneminde kendine ya da başkalarına şiddet uygulama ve psikolojik hastalıklarla ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Önemle üzerinde durulmalıdır ki ihmal ve istismar sonucu çocukta oluşan etkiler; ihmal ve istismarın biçimi, ne sıklıkla olduğu, çocuğun cinsiyeti, yaşı, çocuğun yakın çevresinin verdiği tepkiler, çocuğun çevresinde bulunan kişilerden destek görüp görmediği gibi pek çok farklı faktör tarafından belirlenir. Tabii ki içeriği her ne olursa olsun istismar veya ihmal, çocuk açısından travmatik bir hayat tecrübesidir. İstismar ve ihmalin, çocuğun fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimini bozan, onu sekteye uğratan önemli etkileri bulunmaktadır.

Bu etkiler her istismar ve ihmale uğramış olan çocukta aynı şekilde ve şiddette görülmektedir. Dikkat edilmesi gereken temel konu, ihmal ve istismarın çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileme riskinin çok önemli olduğudur (İçağasıoğlu, 2014, s. 107-108). Bu belirtiler fark edildikten ne kadar kısa süre içerisinde belirlenir ve gerekli müdahalede bulunulursa istismar ve ihmale uğrayan çocuğun ilerleyen dönemlerinde daha sağlıklı bir insan olarak hayatını sürdürmesi ve topluma kazandırılması mümkün olabilmektedir.

İhmal ve istismar edilen çocuklarda birçok olumsuz davranış görülmektedir. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2006 yılında hazırlanan araştırma komisyon raporuna göre bu çocuklarda görülebilecek olumsuzluklar şöyle sıralanmıştır:

Tablo 2. Çocuk İstismarının Olası Sonuçları

Fiziksel Sonuçları Karın ve göğüs kafesi yaralanmaları Kafa travması Çürük, ezik ve sert cisimlerin oluşturduğu izler Yanıklar ve haşlanmaya bağlı izler Merkezi sinir sistemi yaralanmaları Özürlülük Kırıklar Yırtık ve kesikler Göz içi yaralanmaları	Psikolojik ve Davranışsal Sonuçları Alkol ve madde kötüye kullanımı Bilişsel fonksiyonlarda yetersizlik Çocuk suçluluğu, şiddet ve diğer risk alma dav. Depresyon ve anksiyete Gelişme bozuklukları Yeme ve uyku bozuklukları Utanç ve suçluluk duyguları Hiperaktivite İletişim bozuklukları Okul başarısında düşüklük Azalmış benlik saygısı Post travmatik stres bozukluğu Psikosomatik bozukluklar İntihar ve kendine zarar verme davranışı
Cinsel Sağlık Sonuçları Üreme sağlığı sorunları Cinsel fonksiyonlarda bozukluk Cinsel yolla bulaşan hastalıklar /HIV /AIDS İstenmeyen gebelikler	Diğer Uzun Dönem Sonuçları Kanserler Kronik akciğer hastalıkları Karaciğer hastalıkları İskemik kalp hastalıkları

2.8. Çocuk İhmal ve İstismarının Önlenmesi

Sağlıklı nesillerin yetişmesi ve daha sonra gelen nesillerin korunması için çocukların ihmal ve istismardan korunması çok önemlidir. Konuya ilişkin alınacak tedbirler sadece bireyi korumakla kalmamaktadır. Aynı zamanda ailenin ve toplumun da korunması noktasında işlevsel olup yaşanması muhtemel sorunların oluşmasının önüne geçmektedir.

Çocuğun istismar ve ihmale karşı korunması, hem çocuğa insani yaklaşımın oluşması hem de erken müdahalenin daha ekonomik olmasından dolayı çok önemlidir. Bununla birlikte, ihmal ve istismardan sonra yapılacak faaliyetlere kıyasla önleme faaliyetleri çok daha kolay ve daha başarılı neticeler vermektedir. Ayrıca yapılması planlanan çalışmalar çocukları olduğu kadar toplum ve aileyi de içermelidir(Karaçor, 2019, s. 36).

2.9. İhmal ve İstismar Yaşayan Çocukların Ergenlik Döneminde Yaşadığı Sorunlar

İhmal ve istismar konusu gerçek boyutları tam olarak bilinmeyen çok önemli ve geniş kapsamlı bir problemdir. Son yıllarda bu konuya dair yapılan araştırmaların artmasıyla ihmal ve istismarın ülkemizdeki yaygınlığının küçümsenmeyecek seviyelerde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, ihmal ve istismara uğramış çocuk ve ergenler için çok hızlı bir şekilde harekete geçmeyi zorunlu kılmaktadır.

Ergenlik kavramı, tanımı, gruplara ayrılması ve yaş aralıkları içindeki yerinin tespit edilmesi bakımından farklı toplumlarda ve dönemlerde, farklı yaklaşımlarla incelenmiştir. UNESCO'ya göre ergenlik dönemi 15-25 yaş aralıkları arasında gerçekleşmektedir. Bu dönem, ülkemizde kız çocuklarda ortalama olarak 10-12 yaş, erkek çocuklarda ise 12-14 yaşları arasında başlar(Yavuzer, 2003, s. 263-325).

Benlik sorunları, kendine saygı duymama, depresyon ve intihar düşünceleri, kendine zarar verme, kötü beden ve kötü benlik imajı, bellek kaybı, unutkanlık, fantezi ve düş kurma, hayali arkadaşlarla konuşma, boş bakışlar, dissosiyasyon ve çoğul kişilik bozukluğu ihmal ve istismarın çocuk ve ergenlerde yarattığı sorunların en tipik örnekleridir(Topçu, 2009, s. 173).

Birçok araştırmacınının dikkat çektiği nokta, ergenlerde gözlenen evden ve okuldan kaçma, başıboş ve düzensiz bir hayat yaşama, alkol ve uyuşturucu kullanma ile kendini ihmal ve tahrip edici bir hayat yaşama gibi tavırların ardında cinsel istismar öyküsünün olduğudur(Johnson, Rew ve Sternglanz, 2006, s. 221-234). Ayrıca cinsel istismara uğramış ergenlerde görülen alkol ve uyuşturucu yönelim, ergenlerin

hatırlamak istemedikleri şeyleri unutmak için bir nevi kendilerini uyutmaları (self-medication) olarak yorumlanmıştır(Bulut, 2007, s. 146).

İstismar edilen çocuklar duyulmadıklarında ya da görülmediklerinde zarar görme konusunda daha az risk taşıdıklarını öğrenmektedirler. Bunun sonucu olarak da geri çekilmeye, kendi duygu ve düşüncelerini inkâr etmeye ve daha duygusuz tepkiler göstermeye başlamaktadırlar(Turan, 2014, s. 33). İstismar edilen ergen bilişsel açıdan gelişmiş bir seviyede olduğu için alternatifler ve seçenekler olabileceğinin farkındadır, istismar eden kişinin de seçim yaptığını ve onu istismar etmeyi seçerek güvenine ihanet ettiğini algılamaya başlamaktadır. İhanete uğrama hissi ergenin içinde çok büyük yer etmekte, yıkıcı ve isyankâr davranışlara dönüşebilmektedir(Turan, s. 33). Fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan çok hızlı bir gelişim ve değişimin yaşandığı ergenlik döneminde gençler, duygusal iniş çıkış, ayrılma ve bağlılık gibi zıt duyguları bir arada yaşama ve kimlik oluşturma çabaları içinde bulunmaktadır(Turan, s. 33). Bu süreçte fiziksel, duygusal, cinsel ya da birkaç kötü muamele türünü bir arada yaşaması ergenin hem içinde bulunduğu dönemde hem de gelecekte hayatında birçok olumsuz sonuç yaratmaktadır. Çevresine ve kendisine uzlaşma sağlama konusunda gayret gösteren ergenlerin duygusal istismarın olumsuz vasıflarından etkilenerek sağlıklı, üretken, yapıcı vasıflarının gelişimini engelleyeceği düşünülmektedir(Turan, s. 33).

Ergen bireyler kendilerini yalnız ve anlaşılmaz hissettikleri zaman, kendi içlerinde aniden ortaya çıkan değişikliklere uyum sağlamaya çalışırlar ve bu bağlamda ailelerinin, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin daha anlayışlı, sabırlı olmalarını bekleyip onlardan destek istemektedirler. Bir yönden bağımsızlık gayretine giren ergen birey, bir yönden çevresindeki yakın kişilerin desteğinden de eksik kalmamak ister. Yaşamın, onun için daha çok mücadelede bulunmak ve ciddi kararlar almak anlamına gelen bu döneminde ailesi, yakın çevresi, öğretmenleri, etnik ve ideolojik gruplar sosyal destek kaynaklarını oluşturmaktadır. Yine de unutulmamalıdır ki sosyal desteğin ana kaynağı ailedir(Karadağ, 2007, s. 2).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Çocuk Hakları ve Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Yeri

Hak ile hukuk arasında yakın ilişki vardır. Hak, en basit deyişle bir şeyi yapma veya başkalarından bir şeyi yapmalarını, belirli bir şekilde yapmalarını, belirli bir şekilde davranmalarını isteme yetkisidir. Bu yetkiyi teminat altına alan ise hukuktur(Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, 1949).

Yürürlükte olan hukuk açısından çocuk hakları, çocuk hukukunu ilgilendiren kanunlar tarafından düzenlenmiştir. Bu haklar sayesinde çocuklar fiziksel, psikolojik, duygusal, toplumsal, ahlaki ve iktisadi yönlerden korunur ve gelişir. Öyleyse çocuk hakları; çocuğun fiziksel, psikolojik, duygusal, toplumsal ve ahlaki açılardan hürriyet ve saygıdeğerlik içinde, sağlıklı ve standart bir şekilde gelişebilmesi adına hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır(Gülşen ve Eren, 2014, s. 4-5). Çocuk haklarını korumakta olan hukuk kuralları, çocuğun önemini ve erdemini korumak için bir vesiledir. Bu haklar ve bunları koruyan kurallar vasıtası ile çocuk, kuvvetsizliği ve özel gereksinimleri ön planda tutularak korunur ve kollanır. Böylece çocuklar hayatlarının en güzel ama en hassas bölümünü oluşturan çocukluk dönemini gerektiğince yaşama olanağına kavuşturulur.

Çocuk hakları en geniş boyutuyla *Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*'nde bulunmaktadır. Sözleşmede bulunan çocuk hakları; yaşama, gelişme, korunma ve katılma hakları olmak üzere dört temel grupta toplanabilir(UNICEF, 2007, s. 17):

3.1.1. Yaşama Hakları

Taraf devletler sözleşmenin 6. maddesi uyarınca bütün çocukların yaşama hakkına sahip olduklarını kabul etmektedirler. Buna ek olarak 24. madde uyarınca taraf devletler; çocuğun sağlığını üst seviyede tutma, tedavi edici hizmet ve iyileştirme imkânları tanıyan kurumlardan faydalanma haklarını sunarlar. Hiçbir çocuğun bu tür tıbbi olanaklardan faydalanma hakkından mahrum bırakılmamasını garanti etmek için taraf devletler çaba sarf ederler(Uslu, 2019, s. 17-18).

3.1.2. Gelişme Hakları

Öncelikle gelişme hakkı, yaşama hakkı ile ilişkili olarak değerlendirilmelidir. Çocuğun gelişme hakkının sağlanması; sözleşmeye taraf olan devletlerin her çocuğun eğitim, sağlık ve güvenlik hizmetlerinden yararlanıp zihinsel, bedensel, sosyal ve ahlaki gelişimini yeteri kadar sağlayarak hayatta kalması için uğraşmasını içermektedir(Uslu, s. 17-18).

3.1.3. Korunma Hakları

Sözleşmede çocuğun korunma hakkıyla ilgili olarak aşağıdaki maddeler yer almaktadır:

20. Madde: Aile çevresinden mahrum kalmış her çocuğun devletten özel koruma ve yardım alma hakkı,

21. Madde: Taraf devletlerin çocuğun yüksek yararını temel olarak tanıdığı bir evlat edinme sistemini kabul etmesi,

32. Madde: Çocuğun ekonomik sömürüye, güvensiz iş, eğitime ya da sağlığına zarar verebilecek veya fiziksel, zihinsel, psikolojik, ahlaki ya da sosyal gelişimi için zarar teşkil eden nitelikte çalıştırılmasına karşı korunması,

34. Madde: Çocuğun her türlü cinsel sömürü ve cinsel istismarına yönelik olarak korunması,

35. Madde: Sebepler ve şekiller ne olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuş konusu olmalarını engellemek adına ulusal düzeyde ve ikili ve çok taraflı ilişkilerde gerekli tüm önlemleri almak,

36. Madde: Çocuğun korunması, sağlığına herhangi bir şekilde zarar verebilecek diğer sömürü biçimlerine karşı esastır.(Uslu, s. 17-18)

3.1.4. Katılma Hakları

Her çocuğun kendi düşüncelerini ifade etme hakkı vardır. Bu doğrultuda sözleşmede bu hakkı destekleyen maddeler vardır:

12. Madde: Kendi fikirlerini oluşturma becerisine sahip olan çocuğun kendini ilgilendiren her hususta fikirlerini rahatça sunma hakkı olması, bu fikirlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesi dikkate alınarak gerekli özenin gösterilmesi,

13. Madde: Çocuğun, fikirlerini rahat bir şekilde açıklama hakkına sahip olması; bu hakkın, ülke sınırlarıyla kısıtlı olmaksızın yazılı, sözlü, basılı,

sanatsal şekilde ya da çocuğun seçeceği farklı bir araçla bütün bilgi ve fikirlerin araştırılması,

14. Madde: Çocuğun din, vicdan ve fikir özgürlükleri hakkına saygı duyulması,

31. Madde: Çocuğun dinlenme, boş vakit değerlendirme, oyun oynama, yaşının elverdiği eğlence faaliyetlerinde yer alma ile sanatsal ve kültürel yaşama rahatça katılma hakkıdır.(Uslu, s. 17-18)

Freeman'a göre, "Çocuk Hakları Hareketi", çocuğu koruma anlayışından çocuğun özgür iradesini, bütünlüğünü ve kişiliğini oluşturma ve geliştirme anlayışına yönelik evrim geçirmiştir.1970'li yılların *Çocuk Özgürlük Hareketi*, Richard Farson ve John Holt'un çalışmalarıyla kesişen, karar vermede katılım konusuna önem veren baskın bir sistemdir. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 12 maddesi uygulamada bu ideolojinin yöntemidir. Hem çocukluk sosyologları hem de çocuk hakları uzmanları, çocukları aile, okul ve sosyal çevresi tarafından inşa edilen pasif varlıklar olarak ele almaktaydı. Mevcut araştırmalar çocukların kendi bağımsız toplumsal hayatlarını yaratma şekillerine odaklanmalıdır. Literatürde çocuğun iyelik değil, kişi; toplumsal denetim nesnesi değil, özne; toplumsal sorun değil, toplumsal sürekliliğe dâhil olan kabulü vardır. Çocuğu ortaklaşa ve farklılaşmamış bir sınıf olarak kategorilendirmek yerine bir birey olarak ele almak gerekir. Burada toplumsal cinsiyet, ırk, etnik soy, cinsel yönelim, engellilik ve bütün kültürel değişimler önemlidir. Sosyoloji bilimi, çocuğun konumunu iyileştirecek tedbirleri haklar bağlamında ortaya koyar. Çocuk hakları konusundaki görüş açısı, çocukların yaşamlarını daha iyi anlama, onların toplumsal hayatlarını nasıl yarattıklarını ve idrak ettiklerini, onlar için neyin önemli olduğunu anlamamızı gerektirmektedir(Güçlü, 2016, s. 8-9).

Çocuk hakları, ahlaki ve yasal olarak dünyadaki bütün çocukların doğuştan sahip olduğu eğitim, sağlık, barınma olanaklarından yararlanma ile ihmal ve istismara karşı korunma gibi haklarının tanımlanmasında kullanılan evrensel bir kavramdır. Bu kavram temelinde "Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi" ile çocukların yetişkinlerden ayrı bir fiziksel, psikolojik, hareket ve işlevsel özelliklerinin olduğu, devamlı olarak bir büyüme ve gelişme gösterdiği bilincinin yerleşmesi, çocuk bakımının toplumun bir problemi olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla bütün insanların bu sorumluluğu üstlenmesi gerektiği fikri şekillenmiştir. Günümüzde çocuk hakları, Birleşmiş Milletler tarafından

20 Kasım 1989’da kabul edilmiş ve 193 ülke tarafından onaylanmış olan “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” ile resmîlik kazanmıştır. Ülkemiz bu anlaşmayı 1994’te 4058 sayılı kanun ile onaylamıştır.1995’te de Resmî Gazete’de yayınlanarak faaliyete geçirilmiştir. Sözleşmenin ilk maddesi, “0-18 yaş arasındaki tüm bireyler çocuk olarak kabul edilecek ve doğuştan sözleşmede belirtilen haklara sahip olacaktır” şeklindedir(Dirican, 2018, s. 45-46).

Çocuk hakları, bir boyutu ile çocuklar adına yetişkinlere karşı yetişkinler tarafından savunulan haklardır. Çocuk hakları tartışmaları etrafında iki görüş şekillenmektedir. Birinci görüş, refah odaklıdır ve çocuklara daha fazla koruma talep eder. Buna göre yetişkinler çocuklara daha fazla bakım, eğitim ve koruma sağlamalıdır. Çocukların refahı, kadınların refahı ve sosyal konumuyla ayrılmaz biçimde ilişkilidir. Çocukların refahını geliştirmek anne-çocuk ilişkisi bağlamında düşünülmüştür. İkinci görüş, kendi kaderini tayin hakkı odaklıdır. Çocukların özgür sosyal aktörler olmasını ve kendileriyle ilgili kararları alabilmesini hedefler. Görüldüğü gibi çocuk hakları söylemi önemli belirsizliklere sahiptir. Çocuk hakları söylemindeki belirsizliklerden bir tanesi de çocuk haklarının ihtiyaca mı yoksa ilgiye mi öncelik vereceği konusundadır. Çocuk hakları kavramına ilişkin belirsizlikleri gidermek için bu hakları daha geniş bir tasnifle dört başlık altında toplayabiliriz:

Çocukların Refah Hakları: Çocukların beslenme, barınma, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını kapsar.

Çocukların Korunma Hakları: Çocukların yetersiz ilgiden, aile içi ihmâlden, fiziksel ve duygusal şiddetten ve diğer tehlikelerden korunmasını kapsar.

Çocukların Bağımsız Olma Hakları: Çocukların çocukluk yaşları sona ermeden önce, salt kendileriyle ilgili (ne yenileceği, ne giyileceği, saçın uzunluğu ve biçimi, hangi TV programlarının izleneceği gibi) konularda anne-babalarından daha fazla bağımsız olmalarını kapsar.

Çocukların Hukuksal Özne Olma Hakları: Şu anda sadece yetişkinlerin sahip olduğu (oy kullanma, çalışma, araba kullanma gibi) hakları kapsar.(Özyurt, 2017, s. 155-156)

Çocuk hakları konusunda uluslararası birçok sözleşme imzalanmıştır. İmzalanan bu uluslararası sözleşmelerle çocukların hakları garanti altına alınmıştır. Bu sözleşmeleri ülkemiz de imzalamıştır.

Türk hukukunda uluslararası anlaşmalar yönünde çocuk hakları tanınip kabul edilmesine karşın toplum yapısında farklı toplumsal, kültürel ve ekonomik sebeplerden kaynaklı çocuklar hoş olmayan durumlar ile karşı karşıya kalabilmekte, haklara uymama meydana gelebilmektedir. 1990’da yapılan “*Dünya Çocuk Zirvesi*”ne katılmış olan ülkeler, çocuklar adına önemli gelişmeler sağlamışlardır.1990’dan bu yana 117 ülke çocuklara dair ulusal eylem tasarısı hazırlamış, Güney ve Orta Amerika’da on yedi ülke çocuk hakları için kayda değer faaliyetlerde bulunmuştur(Güçlü, 2016, s. 14, *Müktesebat: Kazanım, edinç, edinilen). Edinilen bütün bu müktesebatlara* rağmen hala dünyadaki pek çok yerde “*Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*”ye göre davranılmadığı görülmektedir. Çocukların çalışma hayatında olması, sağlık haklarından mahrum kalmaları, önlenmesi mümkün olan birçok rahatsızlıktan kaynaklı hayatlarını kaybetmeleri, göç ve savaş şartlarında yaşayan çocukların problemleri, beslenme ve temiz su olanaklarının olmaması, okula gidememeleri halen çocukların ciddi risk grubu olduklarını gözler önüne sermektedir.

“*Çocuk Hakları Sözleşmesi*” verili dünya düzeni, krizler, çekişme ve çatışmaların sonucu, var olan otorite ve iktidar ilişkilerinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Çocuğun birey olarak korunması, güvenliği, yararı, yaşamı, eğitimi, sağlığı, dünya görüşü, din, köken ayrımı yapılmaması gibi haklar verili dünya düzeni, otorite, iktidar, denetim ilişkilerinden bağımsız değildir. Çocuk hakları ve ilkeleri var olan düzen içinde birey düzeyinde çocuk-toplum çelişisini ve sorunlarını gidermek yönünde eğitimden sağlığa kadar farklı düzeylerde yeni düzenlemeler öngörmektedir. Koşulların gitgide farklılaşması, gelişme, ilerleme anlayışı ve umudunun sona ermesiyle “*Çocuk Hakları Sözleşmesi*” varlığını devam ettirse dahi uygulamada sorunların çözümünde etkisi ve inandırıcılığı olmayan araçlara dönüşmüştür(Eğribel, 2019, s. 55).

Çocukların yaşamış oldukları problemlerin yok olabilmesi için yüksek öneme sahip sosyal politikaların oluşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla bu konuda

dünyadaki bütün ülkelerin yöneticilerine, bilim insanlarına ve STK'larına büyük vazifeler düşmekte olduğunu söyleyebiliriz.

3.2. Çocuk İhmal ve İstismarının Türk Hukukundaki Yeri

Çocukların istismar ve ihmaliyle toplumlarda birçok problem görülmeye başlamıştır. Meydana gelen bu problemler birçok ülkede dikkate alınmaya başlamış ve bu bağlamda sadece milli ölçekte değil milletlerarası düzeyde faaliyetlerde bulunulmuştur. Çocukların karşı karşıya geldiği bu tarz olumsuz durumları önlemeye dair yapılan milletlerarası faaliyetlere ülkemiz de katılarak alınmış olan hükümler doğrultusunda kanunlar düzeyinde birtakım revizyonlara girişmiştir.

Türkiye’de 1949 yılında 5387 no.lu “*Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun*” ile çocuklara yönelik istismar ve ihmalin engellenmesi yönünde, çocuğun korunması adına en sağlam faaliyetlerin ilk adımı atılmıştır. Ancak bu kanun, dönemin şartlarında uygulanması açısından sorunlarla karşılaşınca yaklaşık 7 yıl sonra yürürlükten kaldırılmıştır(Korkmaz, 2019, s. 42).

Çocuk istismar ve ihmaline dair kanuni düzenlemeler Türk hukukunda; *Türk Ceza Kanunu*, *Türk Medeni Kanunu*, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu*, *Ceza Muhakemesi Kanunu*, *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* ve *Çocuk Koruma Kanunu*’nda işlenmiştir. Aynı zamanda çocukların karşı karşıya kaldıkları olumsuz durumların engellenmesine dair *Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Yönelik Kanun* ve *İş Kanunu* gibi birçok kanun ve talimatnamelerde de düzenlenmiştir(Karaçor, 2019, s. 38).

5395 Sayılı, 03.07.2005 kabul tarihli ve Resmî Gazete’de yayımlanan, *Çocuk Koruma Kanunu*’nda yer alan korunma ihtiyacı olan çocuk kavramı; suç mağduru olan ya da ihmal ve istismar edilen, bedensel, zihinsel, ahlaki, duygusal ve sosyal gelişimi ile bireysel güvenliği tehlikede olan çocuğu tanımlamaktadır. Bu çocukların koruyucu ve destekleyici tedbirler ile hakları koruma altına alınmaktadır. Koruyucu ve destekleyici önlemler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya dair danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak önlemlerdir. Bunlardan danışmanlık önlemi, çocuğun bakımıyla yükümlü olan kişilere çocuk yetiştirme konusunda, çocuklara da eğitim ve gelişimleriyle alakalı sorunlarının

neticelendirilmesinde yol göstermeye; eğitim önemi, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü ya da yatılı olarak devamına, iş ve meslek edinmesi maksadıyla bir meslek ya da sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut herhangi bir işyerine yerleştirilmesine; bakım önemi, çocuğun bakımıyla yükümlü olan kişinin herhangi bir sebeple görevini yapmaması durumunda, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine; sağlık önemi, çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığının korunması ve tedavisinde gereken geçici veya sürekli tıbbî bakım ve iyileştirilmesine, bağımlılık yapan maddeleri kullanan bireylerin tedavi edilmesine; barınma önemi, barınacak yeri bulunmayan çocuklu kişilere ya da hayatı tehlikede olan gebe kadınlara elverişli barınacak yer temin etmeye dair önlemlerdir(Çocuk Koruma Kanunu, 2005).

Türk Ceza Kanunu'nda fiziksel istismar; kasten adam öldürme, kasten yaralama, işkence, eziyet, kötü davranış suçları olarak cinsel istismar ise isimleri farklı olmakla birlikte ırza geçme, ırza tasaddi, söz atma, sarkıntılık, teşhircilik, röntgencilik, fuhşa teşvik, çocuğun pornografide kullanılması olarak düzenlenmiştir. Çocuk istismarı ve ihmali niteliğindeki olaylarda gönüllü bildirim oluşturduğu sorunları gidermek için 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren *Türk Ceza Kanunu* ile gönüllü bildirim sisteminden zorunlu bildirim sistemine geçilmiştir(Bekçi, 2006, s. 39). Çocuk istismarı ve ihmalinin kanunlarda ayrı bir başlık altında yer alması da durumun ülkemizdeki önemini ve ciddiyetini göstermektedir.

3.2.1. Çocuk İhmal ve İstismarının Bildirim Yükümlülüğü

İstismar edilen çocuk “korunma ihtiyacı olan çocuk” olup hakkında 03.07.2005 tarihli ve 5395 sayılı “*Çocuk Koruma Kanunu*”nun 5. maddesinde belirtilen “koruyucu ve destekleyici tedbirlerin” uygulanmasına karar verilebilecektir(Koca, 2012, s. 116).

İstismarın ihbar yükümlülüğüne konu olabilmesi için duygusal, fiziksel ya da cinsel olarak suç teşkil eden bir fiil şeklinde gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Nitekim TCK'ya göre yetkili makamlara suç teşkil eden bir fiilin bildirilmemesi suç olarak görülmektedir. Eğer istismar suç düzeyine ulaşmamışsa yetkili makamlara bildirilmemesi suç sayılmamaktadır(Koca, s. 116).

Bununla birlikte, bazı kişi ve kurumlar için “Çocuk Koruma Kanunu”nun 6. maddesinin 1. fıkrasında daha geniş bir bildirim yükümlülüğü öngörülmektedir. Bu hükme göre, “Adli ve idari makamlar, kolluk kuvvetleri, sağlık ve eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, korunmaya muhtaç çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bildirmek zorundadır.”(Koca, s. 116)

Korunma ihtiyacı olan çocuk, ihmal veya istismar edilen, zihinsel, bedensel, ahlaki, duygusal ve sosyal gelişimi ile bireysel güvenliği tehlikede olan çocuklar olabileceği gibi bir suçun mağduru olan çocuklar da olabilir. Bu durumda bir çocuğa ÇKK'nın 6. maddesinin 1. fıkrasında sayılan görevlilerden biri rastlar ve bildirim sorumluluğunu yerine getirmez ise eylemi TCK'nın 278., 279. ve 280. maddelerini bozmadığı takdirde, kamu görevlileri açısından TCK'nın 257. maddesinin 2. fıkrasına göre görevin ihlali davranışla kötüye kullanılma suçu oluşmuş olacaktır.

TCK'nın 278. maddesi çocuğa karşı işlenen suçların bildirilmesi konusunda bütün kişileri sorumlu tutmaktadır. Bu kapsam çerçevesinde TCK'da işlenen suçun ihbar etmeyen bireylere karşı işleme alınacak cezai işlemleri 278. ile 279. ve 280. yasa maddelerinde düzenlenmiştir. TCK'nın 278. maddesi 3. fıkrası uyarınca mağdur on beş yaşından küçük bir çocuk, zihinsel ya da bedensel olarak engelli ise verilecek ceza yarı oranlı olacak şekilde artırılmaktadır. Kamu görevlilerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verileceği ve adli kolluk kuvvetlerine ek olarak uygulanacak cezanın yarı yarıya artırıldığı ve sağlık personelinin bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmektedir(Karaçor, 2019, s. 39).

TCK 232. maddesine göre çocuğa yönelik fiziksel, cinsel veya duygusal istismar teşkil eden davranışların birçoğu suç olarak tanımlanan fiilleri oluşturmaktadır. Örneğin çocuğun aç veya susuz bırakılması, uykusuz bırakılması, zor koşullarda çalışmaya mecbur edilmesi gibi ona karşı merhamet ve şefkatle bağdaşmayacak nitelikte kötü muamelede bulunulmasıdır. TCK madde 86, 94, 96, 109: Bedeninde sigara söndürülmesi veya diğer ağır yaralamalarda bulunmak, günlerce bir odaya kapatmak gibi kötü muamele boyutunun ötesine geçen davranışlara maruz kalması gibi maddeler, çocuğun fiziksel yönden istismarını cezalandıran suç tanımlarına örnek olarak gösterilebilir. Çocuğun cinsel yönden istismar edilmesi de ceza kanununun çeşitli maddelerinde suç olarak tanımlanmıştır. Örneğin çocuğun cinsel istismarı suçu (TCK m. 103), reşit olmayanla cinsel ilişki suçu (TCK m. 104), müstehcenlik suçu (TCK m. 226), fuhuş (TCK m. 227) gibi suçlar bu niteliktedir. Çocuğun duygusal istismarını cezalandıran maddelere örnek olarak çocuğu dilencilikte araç olarak kullanmayı cezalandıran TCK m. 229'daki tanım gösterilebilir. Keza

aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali (TCK m. 233) ve çocuğun kaçırılması veya alıkonulmasını (TCK m. 234) cezalandıran suç tanımları da çocuğun psikolojik istismarına yaptırım öngören hükümler arasında sayılabilir.(Demiriz, B. (2016, 21 Nisan). Çocuk istismarını bildirmezseniz suç işlersiniz. Hürriyet. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/dr-basak-demiriz/cocuk-istismarini-bildirmezseniz-suc-islirsiniz-40092475>

3.3. Çocuk İhmal ve İstismarının Önlenmesi ile İlgili Yapılanlar ve Yapılacaklar

Ülkemizde UNİCEF tarafından yapılan (2010) çocuk istismarı ve aile içi şiddet konulu araştırmaya göre 7-18 yaş grubu çocuklarda duygusal istismarın %51, fiziksel istismarın %45, cinsel istismarın %3 oranında görüldüğü tespit edilmiştir(Bakır ve Kapucu, 2017, s. 14). Türkiye’de çocukluk çağında yaşanan ihmal ve istismar vakalarının genelliğine dair toplumsal tarama faaliyetlerinin sayısının az olduğu ve bunun sebebinin de vakanın tespit edilmesinin güçlüğü ve rapor edilmesindeki eksiklikler olduğu düşünülmektedir(Bahar, Savaş ve Bahar, 2009, s. 51-56). Fiziksel istismarın halen anne-babalar açısından bir baskı yöntemi olarak kullanılması da bildirim engel teşkil etmektedir(Kılınçoğlu, Bilge, Taşar, Özmen ve Tıraş, 2013, s. 27-35). Bildirilen olaylar ise çoğunlukla ağır yaralanmalar veya ölüm olarak hastanelere ulaştırılmaktadır(Yalçın, 2011, s. 90-94).

Çocuk ihmali ve istismarı konusundaki çalışmalar, ülkemizde 1980’lerde başlamış olmasına rağmen halen çok sınırlı sayıda yayın bulunmaktadır. Dolayısıyla sistemli bir karşılaştırma olanağı bulunmamaktadır. Çocukluk çağında ihmal ve istismar yaşantılarının yaygınlığına ilişkin toplumsal tarama çalışmalarının da sayısı azdır(Bahar vd., 2009, s. 55).

Ülkemizde Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde çocuk hakları adına yapılan yıl bazlı ilerleme raporları bulunmaktadır. Bu raporlarda çocuk ihmal ve istismarı da inceleme altına alınmış olup eksik ve yetersiz olduğumuz noktalar belirtilmiştir. Bu bağlamda aldığımız eleştiriler doğrultusunda çalışmalarımızı daha da yoğunlaştırıp aksiyonlar almalıyız. Örneğin 2016 İlerleme Raporu’na göre;

TBMM’de çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarını incelemek üzere Komisyon oluşturulması önemli bir adım olarak kabul edilmiş ancak bu konuda daha

çok çaba gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. On beş yaşını doldurmamış çocuklara yönelik her türlü cinsel davranışın cinsel istismar sayılıp cezalandırılmasına yönelik hükmün Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesinin tepki ile karşılandığı ve bu kararın* çocuk istismarının artmasına sebebiyet vereceği endişelerine yol açtığı belirtilmiştir. Tutuklu yargılanan çocuk sayısının arttığına ve çocuklara sağlanan adli yardım ve rehabilitasyon sürecinin kaygı uyandırdığına değinilmiştir. Çocuklar için adaletin uygulanmasında uluslararası standartlardan sapma olduğu belirtilmiştir(Türkiye Cumhuriyeti [TC] Dış İşleri Bakanlığı Türkiye Raporu, 2016).

Bu bağlamda sosyal hizmet çalışmaları önem arz etmektedir. Çocuk ihmal ve istismarı vakalarında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kurumlar hizmet vermektedir. Mağdur çocukların iyileştirilme sürecinde sosyal çalışmacıların da önemli payları bulunmaktadır.

3.3.1. Çocuk İhmal ve İstismarı ve Sosyal Hizmet Kurumları

Ülkemizde çocuğa yönelik ihmal ve istismarda yeri en önemli olan kurumlar hiç şüphesiz Adalet Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve onlara bağlı kurumlardır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı sosyal hizmet kurumları, bakım ve korunmaya muhtaç olan çocuklara hizmet ve destek sağlarken çeşitli kurum ve kuruluşlar ile eş güdümlü olarak çalışma yapmaktadır. Bunlardan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), çocuk yuvaları ve evleri, sevgi evleri, yetiştirme yurtları gibi kurumlar 2828 ve 5395 sayılı kanunlar gereği mahkeme kararıyla koruma altına alınmış çocuklara yatılı bakım ve koruma hizmeti sağlarken, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri (BSRM) cinsel tacize uğramış çocuklara, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM) suça sürüklenmiş ya da suç mağduru çocuklara yatılı iyileştirme hizmeti sunmaktadır. Engelli rehabilitasyon ve özel eğitim merkezleri ise fiziksel ya da zihinsel engellilik durumu olan çocuklara hizmet vermektedirler(Taş, 2017, s. 34). Görüldüğü gibi AÇSHB'na bağlı kurumlar çocukların bakımı ile barınması ve iyileştirme hizmetlerini sunması yönünden önemli bir yere sahiptir. Ancak buna rağmen çocuk ihmal ve istismar vakalarının tam olarak önlenemediği de görülmektedir. Bu tür durumlarda çocuk, istismar olayına uğradıktan

sonraki ifade almadan yargısal süreçlere varan dönemlerde de ayrıca problem yaşayabilmektedir. Bu nedenle istismar vakası yaşandıktan sonraki süreçler de çocuk açısından zarar verici olabilmektedir. Dolayısıyla çocukların istismar vakasından sonraki süreçlerde daha çok hasara uğramaması için yeni uygulamalar hayata geçirilmiştir(Taş, s. 35).

3.3.1.1. Çocuk İzlem Merkezleri

Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM), her şehirde Sağlık Bakanlığına bağlı hastane veya kurumların bünyesinde kurulması amaçlanan, cinsel istismar şüphesi olan mağdur çocukların ifadelerinin alınması, adli muayeneleri ve bütün soruşturma işlemlerinin tek merkezde yapılması için kurulması planlanan yerlerdir(Çocuk İzlem Merkezleri Türkiye Raporu, 2015).

Türkiye’de Çocuk İzlem Merkezleri’nin kurulmasını öngören ilk düzenleme 04.10.2012 tarih ve 28431 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi’dir. Bu genelgede Çocuk İzlem Merkezleri’nin kuruluş amaçları aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Ülkemizde istismara uğrayan çocuk ve/veya ailesi, yaşanan olumsuzlukları pek çok sebeple gizleme eğilimindedir. Bu sebeple de istismara uğrayan çocuğa verilmesi zorunlu olan hukukî, tıbbi, ruhsal ve sosyal destek aksayabilmektedir.”(Çocuk İzlem Merkezleri Türkiye Raporu, 2015)

“Mağdur çocukların; kolluk kuvvetleri, adli merciler ve sağlık kurumları tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu süreçte yaşadıklarını defalarca dile getirmek zorunda bırakılması, gizliliğin yeterince sağlanamaması, ilgili kurumlarda çocukla görüşme yapanların çocuğun ruhsal durumunu gözeterek görüşme yapabilecek yeterlikte eğitime sahip olmaması halinde, çocuğun uğradığı travma daha da şiddetlenmektedir.”(Çocuk İzlem Merkezleri Türkiye Raporu, 2015)

“Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, öncelikli olarak cinsel istismara uğramış çocukların ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin bu

alanda eğitimli kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezleri'nin (ÇİM) kurulması ve bu merkezlerin işleyişinin Sağlık Bakanlığınca koordine edilmesi gerekli görülmüştür.” (Çocuk İzlem Merkezleri Türkiye Raporu, 2015)

Çocuk İzlem Merkezleri istismara maruz kalan çocukların bu olayı yaşadktan sonraki süreçte daha az yıpranması ve yaşadığı travmanın sürekli tekrar ettirilip çocuğa hasar vermesinin önüne geçilmesi açısından da çok önemli bir konumdadır. Ancak henüz yeterli bir başarı sağlanabildiğini söyleyemeyiz. Bu nedenle bu çalışmaların daha istikrarlı bir biçimde ilerleyen süreçlerde de sürdürülmesi gerekmektedir beraber Çocuk İzlem Merkezleri ve bünyesini incelemek yapılan çalışmaları ve yapılması gerekli olan çalışmaları çözümlene bakımından da yararlı olacaktır(Taş, 2017, s. 35).

3.3.1.2. Çocuk Koruma Merkezleri

Çocuk Koruma Merkezleri (ÇKM), Çocuk İzlem Merkezleri'nden ayrı olarak sadece cinsel istismara uğramış çocuklardan ziyade istismarın diğer çeşitlerine de uğramış olan çocuklarla ilgili gerekli inceleme ve raporlamayı yapan hastanelere bağlı birimlerdir(“Türkiye’de Çocuk Koruma”, 2016, s. 91-92). Birimin kuruluşundaki amaç, ihmal veya istismara uğramış olan çocukları değerlendirilmek, tedavileri için gerekli birimlere yönlendirilmek ve izlemlerini sağlanmaktır. İhmal veya istismara uğramış olan çocuklarla sadece küçük boyutta çalışma değil aynı zamanda ailelerle, gruplarla orta ve toplumla büyük boyutta çalışmalar da yapılmaktadır.

Çocuk Koruma Merkezleri genel itibariyle sosyal hizmetin çocuk refahı alanındaki çalışmalarını yürütmekte ve hizmet vermektedir. Hastane formatında olması ve ihmal veya istismara uğramış olan çocukların değerlendirilmesi, tedavilerinin yapılması ve takiplerinin sağlanması bakımından tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet alanına odaklanmaktadır. Bu bakımdan çocukların yüksek yararı ilkesini gözeterek çocuklara yönelik bireysel sosyal hizmet, aileleri ile çalışma, gruplarla çalışma ve toplumla çalışma şeklinde fonksiyonelliğini devam ettirmektedir(Uslu, 2019, s. 24).

Sosyal hizmet mesleği sosyal değişimi, sorun çözmeyi ve kişilerin kuvvetlenmesini sağlar ve farklı kuramları kullanarak müdahalede bulunur. Sosyal hizmetin temeli insan hakları ile sosyal adaletin ilkeleridir. Bu bağlamda Çocuk Koruma Merkezleri'nin insanı incelemesi, ona bir bütün olarak yaklaşması, insan davranışı ve sosyal çevreyle ilgili olarak sistem kuramı, ekolojik kuram, krize müdahale yaklaşımı, sorun çözüme yaklaşımı gibi temel kuramları kullanarak sosyal hizmetin insanın özel ve farklı olduğu, bir birey olarak saygın ve değerli olduğu, gereksinimlerinin karşılanması ve problemlerinin çözüme kavuşturulması gerektiği, sosyal fonksiyonelliğinin artırılması ve kuvvetlendirilmesi gibi temel değerlerini esas alarak ve gizlilik, bilgilendirilmiş onam, savunuculuk gibi temel sosyal hizmet etik kurallarına bağlı kalarak ihmal veya istismara uğramış olan çocuklara ve ailelerine hizmet sunması ve müdahalede bulunması merkezin sosyal hizmetle olan ilgisini somut bir biçimde göstermektedir(Uslu, s. 24).

Kurumda yukarıda da belirtildiği gibi yerleşmiş bir sosyal hizmet uygulaması yürütölmektedir. İstismar veya ihmale uğramış olan çocuklara ve ailelerine yönelik verilen hizmetlerin tümü sistemli bir şekilde etkili ve verimli olarak sunulmaktadır. Aynı zamanda hastane içinde bulunan Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Psikiyatri Anabilim Dalı ve Adli Tıp Anabilim Dalı olmak üzere diğer bölümlerle de disiplinler arası bir ekip çalışması yürütölmekte ve müracaat edenlere en iyi bir şekilde hizmet verilmesi hedeflenmektedir(Uslu, s. 24).

ÇKM'ler hastane bünyesinde hizmet veren kuruluşlardır. ÇKM'ler dışında çocuk ihmal ve istismarına yönelik Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar da mevcuttur. Aşağıda bu kuruluşlardan bahsedilecektir.

- **Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi:** Suça yönelmiş çocukların bu davranış bozukluklarının giderilmesi için rehabilitasyon sürecinin tamamlanmasına kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı; bu süre içinde de aile, sosyal çevre ve toplumla olan ilişkilerinin düzenlenmesi için çalışmaların yürütöldüğu; 7-18 yaş arasındaki kız ve erkek çocuklara ayrı ayrı yapılandırılmış olan yatılı sosyal hizmet kuruluşudur("Koruma Bakım ve Rehabilitasyon", 2009).

- **Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi:** Fiziksel, duygusal ve/veya cinsel istismara maruz kalan çocukların travmalarının giderilmesi amacıyla rehabilitasyon sürecinin tamamlanmasına kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı; bu süre içinde de aile, sosyal çevre ve toplumla olan ilişkilerinin düzenlenmesi için çalışmaların yürütüldüğü 7-18 yaş arasındaki kız ve erkek çocuklara ayrı ayrı yapılandırılmış olan yatılı sosyal hizmet kuruluşudur(“Koruma Bakım ve Rehabilitasyon”, 2009).

3.3.2. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmet; birey, aile, grup ve topluluklara toplumsal fonksiyonelliklerini arttırma, yeteneklerini yenileme ve elverişli toplumsal şartları oluşturmak adına yardımı kapsayan mesleki bir çalışmadır. Sosyal hizmetteki temel amaç; birey, aile, grup ve topluma sorunları ile başa çıkmaları ve toplumsal fonksiyonelliklerini arttırmak için var olan kuvvetlerini geliştirmelerine dair yardımcı olmaktır. Sosyal hizmet uzmanları, müracaat edenlerini “*çevresi içinde birey*” merkezinde görür ve bu merkez çerçevesinde destekleyerek güçlendirir(Uslu, 2019, s. 27).

Şu ana kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere çocuk ihmal ve istismarı çok yönlü bir konudur. Bu nedenle bu konunun çözüme kavuşturulması ancak çok yönlü bir yaklaşımla disiplinler arası bir şekilde çalışılarak sağlanabilir. Problemin çözümünde çocuk, aile ve sosyal çevre beraber incelenmeli, çocuk ve aile bireylerinin psikolojik durumları değerlendirilmeli, belirlenen psikopatolojiler tedavi edilmeli, zorlayıcı yaşam hadiseleri üzerinde çalışılmalıdır(İşeri, 2006, s. 33). Bu konuyla ilgili yapılacak olan bir çalışmanın birkaç evresi bulunmaktadır. Bunlar genel olarak öncelikle koruyucu-önleyici çalışmalar, teşhis evresi, değerlendirme evresi, tedavi evresi ve izlem evresi olacak şekilde sıralanabilir. Bu evrelerde yapılan çalışmalar disiplinler arası bir çalışmayla yapılmalıdır. Bu şekilde kapsamlı çalışmalar doğru ve sağlam bir grup çalışması ile desteklenmediği takdirde yeterli başarı elde edilemez. Bu açıdan bu alanda çalışan meslek çalışanlarının grup içinde eşgüdümlü olarak çalışma konusunda istekli ve bilgili olmaları gerekmektedir.

Bu nedenle bir çocuk veya gencin ihmal ya da istismar kuşkusuyla ilgili birime gelip tedavi ve takibinin de dâhil olduğu evrelere ulaşmaya dek olan değerlendirme ve teşhisi de kapsayan süreçte disiplinler arası bir grubun beraber çalışması çok mühim

bir konudur(Önen, Erkuran, İşcanlı, Şahin ve Gencer, 2009, s. 14). Çözüme ilişkin yapılacak çalışmalarda en önemli ekip çalışanları olarak doktor, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk psikolojisi uzmanı, hemşire, öğretmen gibi çalışanlar sayılabilir. Bu çalışanların birlikte eşgüdümlü olarak çalışması yapılan uygulamaların daha başarılı olmasını sağlayacak önemli maddelerin başında gelmektedir. Çocuğa yönelik ihmal ve istismar alanında tıp, hukuk, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet gibi disiplinler gerek terimler (ihmal ve istismarın tanımlanması) gerekse uygulamalar (ihmal ve istismarın önlenmesi, tedavi ve iyileştirme evreleri) gibi konularda çeşitli görüşlere sahiptirler. Bu ekipte probleme kanuni, tıbbi, psikolojik, toplumsal gibi bütün boyutlarıyla en detaylı biçimde yaklaşacak ve çocuğun yüksek yararını en önemli ilke olarak görüp değerlendirmeler yapacak olan meslek çalışanı hiç şüphesiz sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bundan kaynaklı sosyal hizmet uzmanlarının problemin meydana geldiği ilk andan itibaren olay ile bağlantılı olarak çalışmaya başlaması ve problemin çözümünden izleme evresine kadar bütün evrelerinde olay yöneticisi olarak çalışma yapması gerekmektedir(Taş, 2017, s. 50).

Kolaylıkla incinebilecek durumdaki çocuklar, sosyal hizmet uzmanlarının karşısına bazen karmaşık ve kolay belirlenemeyen problemlerle çıkabilmektedir. Bu problemlerden biri de istismardır. Bir çocuğun istismara maruz kalması sonucu alınabilecek önlemler yasalar ile kesin bir şekilde belirlense de vakayla birebir çalışan sosyal hizmet uzmanı, bazen vakanın uğradığı istismara sebep olan hareketleri açık bir biçimde belirleyememekte, bazen de oldukça aşikâr istismar vakalarında alınması gereken önlem konusunda ikilemler yaşayabilmektedir(Uluocak ve İçağasıoğlu, 2011, s. 171). Sosyal hizmet uzmanları bu ikilemlerin çözümünde doğru karar verebilmek adına vakayla ilgili bilgileri çok doğru bir şekilde saptamalı ve vakayla çalışan diğer meslek çalışanlarıyla bilgi alışverişini doğru bir şekilde yapmalıdır.

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ihmal ve istismarı vakalarında kararlarını verirken üzerinde durdukları ve göz önünde bulundurdıkları değişkenleri sorgulayan bir dizi araştırmada, uzmanların genellikle vakada ilk olarak fiziksel istismar belirtisi olup olmadığını, çocuğun gelişim durumunu, aileye dair izlenimleri ve anne-çocuk arasındaki ilişkiyi değerlendirerek vakayı her yönüyle kapsamlı bir şekilde inceleyip kararlarını bu incelemenin neticelerine göre verdikleri tespit edilmiştir(Uluocak ve İçağasıoğlu, s. 166). Bütün bu alanlara dair kaliteli ve yeterli bilgi birikimine sahip

olup çocuk için en doğru ve faydalı kararı verebilmek, pek çok değişkeni dikkate alarak çok boyutlu düşünmeyi gerektirmektedir(Uluocak ve İçağasıoğlu, s. 166). Tabii yalnızca bu bilgilere sahip olmak karar vermede yeterli olmamaktadır. Karar verilirken ilerleyen süreçler de dikkate alınarak yaşanan olay kadar bundan sonra ne olabileceğine dair önsezide bulunulması ve çocuğun ilerleyen süreçlerde yeniden ihmal ve istismara uğramasının önüne geçilmesi de gerekmektedir.

Çocuk istismarı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bu alanda çalışırken uygulaması beklenen bazı önemli prosedürler vardır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İstismar olayının kanuni olarak ilgili kurumlara bildirilmesi
- Çocuğun acilen himaye altına alınması
- Çocuğun yaşadığı çevrede hangi çeşit risklerin bulunduğu tespit edilmesi
- Çocuğun ve ailenin gereksinim duyduğu en temel hizmetlerin hangileri olduğunun belirlenmesi
- Şayet elverişli şartlar sağlanabiliyorsa çocuğun lüzumsuz yere koruyucu bakımı altına alınmasının önüne geçilmesi ve ailenin yeniden birleşmesi veya anne-babalık haklarının sona erdirilmesi konularına dair karar almak(Taş, 2017, s. 51)

Öztürk' ün (2009), Çocuğun Cinsel İstismarı ve Aileyle Çalışma adlı tezinde bu prosedürler şu şekilde sıralanmıştır:

“Bu prosedürler daha detaylı olarak sıralandığında sosyal hizmet uzmanları; çocuk ve aileyle olan ilk görüşmeyi yaparak yaşanan olaya dair ön bilgiyi alma, çok yönlü bir psiko-sosyal değerlendirme yapma, görüşmenin kayıtlarını tutma, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk İzlem Merkezleri ve ilgili adli makamlara bildirim yapma, yaşanan olay ile alakalı olarak en yararlı uygulamayı belirleme ve süreci planlama, sağlık birimleri ve hukukî makamlar ile irtibata geçme ve durumun izlenme sürecinde belli aralıklarla ev, okul veya çocuğun yaşadığı kurumlara ziyarette bulunma gibi önemli vazifeleri yürütmektedirler. Çocuklara karşı istismar ve ihmal durumlarında aile ile çalışma sırasında öncelikli olarak istismarda bulunan ebeveynlerle veya çocukları başka insanlar tarafından cinsel istismara maruz

birakılan ebeveynlerle çalışmaya, ailenin ve çocuğun detaylı bir psiko-sosyal değerlendirmesi yapılarak başlamak gerekmektedir. Ailenin detaylı hayat hikayesi, ebeveynlik görevleri, ebeveynlerin ruhsal olarak değerlendirmesi, ailenin dinamik bünyesi, ailenin toplumsal çevresi ve değer yargıları, sosyal destek sistemleri ile çocuğun fiziksel, kognitif, psikolojik ve sosyal gelişim düzeyi ve problemleri tespit edilmelidir.”(Öztürk, 2009, s. 93)

Çocukların kişisel güven duygusunun geliştirilmesi için çocuğa güven duygusu aşlamak gerekmektedir(Öztürk, s. 94). Sosyal hizmet uzmanları, bu prosedürleri her çeşit istismar ve ihmal durumlarında uygulamakla birlikte bazı özel istismar vakalarında bundan başka tedbirler ve çalışmalar uygulamak durumunda da kalabilmektedirler.

Çocuğa karşı cinsel istismarın en önemli türü ensesttir ve ayrı olarak üzerinde durulması gereken bir olaydır. Ensest durumunda, ilk önce istismara maruz çocukla görüşülmeli ve eğer çocuk olayı işleyen aile üyesi ile aynı evi paylaşıyorsa bir tarafın evden uzak tutularak istismar olayının tekrarlanmasının engellenmesi gerekmektedir. Tabi bu noktada üzerinde durulması gereken konu Doyle (1990) ve Berg'in (1994) çalışmalarında da belirtildiği gibi çocuğun evden uzak tutulmasının birtakım sorunlara yol açabileceğidir. Çocuk evinden ayrı bırakıldığında ve sosyal çevresinden uzak tutulduğunda kendisini cezalandırılmış hissedebilir ve bu durum çocuğun kendisini suçlamasına neden olabilir. Bunu engellemek adına ailenin bünyesi ve destek sistemleri ele alınmalı ve bunun neticesinde ek olarak çocuğa karar hakkı verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ensest, olayı işleyen aile içinden ya da ailenin yakın bir üyesi olması nedeniyle bütün aile bünyesini etkilemesi bakımından aileye ayrı olarak özen gösterilmesi gerekli olan bir problemdir(Öztürk, s. 94-95). Bu sebeplerle ensest olgusuyla çalışırken ailenin vaziyeti ve çocuğun olaya dair görüşleri ve yaşananlara dair gösterdiği tepkiler iyi bir şekilde ele alınmalı ve çocuğun ileriki zamanlarda kendisi ile alakalı kararları herhangi bir kişinin zorlaması olmadan verebilmesi için desteklenmesi sağlanmalıdır. Çocuk ailesiyle kalıp kalmayacağını ya da kurum bakımı gibi seçenekleri kendi psiko-sosyal durumuna göre kendisi seçebilmelidir. Yalnızca bu şekilde yapılan bir uygulama sağlıklı netice verebilir ve çocuğun yaşamının ileriki zamanlarında yaşadığı olayın izleri azaltılabilir. Böylelikle yapılmış olan uygulamalar sağlıklı neticeler vererek başarıya ulaşılabilir(Taş, 2017, s. 52).

3.4. Ailenin Fonksiyonelliği

Gökçe (1976) Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İncelemesi'nde aileyi; “*ana-baba çocuklar ve tarafların kan akrabalarından (aile biçiminin gereğine göre) meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birliktir*” şeklinde tanımlamıştır. Bunun içindir ki toplumlardaki değişim aile bünyesine de birebir etki etmektedir. Bu değişim toplumun şekillenmesini sağlayan kültürel ve sosyo-ekonomik şartlar ile aileyi de şekillendirmektedir(Gökçe, 1976, s. 48).

Aile temel anlamda çocuğu, toplumda fonksiyonel bir yetişkin olarak yer etmesi açısından hazırlamaktadır. Anne-baba-çocuk ilişkisinden beklenen; istikrar ve uyum, ekonomik güvence, eğitim, sağlık, adap ve saygıyı sağlamasıdır. İstikrar ve uyum, çocukların ümitlerini dayayacakları bir temel, gelecekte yaşayacakları ilişkilerine örnek teşkil edecek güvenli, istikrarlı, uzun süren ilişki sağlamaları anlamına gelmektedir. Bu sebeple çocuk ihmal ve istismarının farklı risk etkenleri arasında ilk sıralarda yeri olan aile etkeni üzerinde ciddiyle durulması gerekir. Anneler ile çalışmak bilhassa hane içinde gerçekleşen istismar olaylarının engellenmesi adına çok önemlidir. Çocuk ihmal ve istismarına engel olma konusunda ilerleme kaydetmek için yapılması gereken, anneyi farklı özellikleri, problemleri, geçmiş ve şimdiki hayatı ile değerlendirerek çocuğu ile ilişkisini araştıran çalışmaların ilerletilmesidir. Ne yazık ki özellikle ülkemizde bu çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmektedir. Hangi annelerin ne tür yardıma ihtiyacı olduğunu, çocukların ne gibi durumlarda daha çok istismar riski taşıdığını ortaya koymak için konu ile ilgili daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır(Mete, 2015, s. 7-8).

Ailelerin çocuklarının bakımını ihmal etmesi konusunda en uygun şekilde raporlanan risk etkeni, yüksek orana sahip sosyo-ekonomik zorluklardır. Özellikle bu konuya dair problemler anneler tarafından daha sık kendini göstermektedir. Çocuk ihmal ve istismarı konusunda annelere dair diğer önemli risk etkenleri; gebelik süresince ya da çocuğun doğumunun ilk zamanlarında uyuşturucu kullanmak, annenin düşük eğitim seviyesine sahip olması ve doğum zamanlarındaki işsizliği, herhangi bir evinin olmamasıdır. Görülmektedir ki annenin durumu çocuk ihmal ve istismarında çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü anne sosyo-ekonomik olarak ne kadar güçlü olursa

çocuğun da ailesinin içinde kendini daha güvende hissetmesi ve ailesi dışında daha sağlıklı bir sosyal çevrede bulunduğu için desteklenmesi artmaktadır.

İstismarda bulunan ailelerin değişken, düzensiz bir bünye ile sabit ve gelişigüzel değişimler olmak üzere karmaşık bir yapıları vardır. Burada bahsi geçen karmaşıklıktan kastedilen, kişinin ait olduğu ailenin ifade edilmesindeki güçlüktür. Bu durum genç yaşta evlenmeler, boşanma, tek ebeveynlik, devamlı taşınma gibi problemleri ortaya çıkarmaktadır. Değişimler ailenin kaynaklarını tüketmekte, aile yaşamını güçleştirmekte ve aileyi tanımlayıp şekillendirmek güçleşmektedir. Çözümüne kavuşmamış sorunlar, sessizlik, düşünce ayrılıkları ve sürekli olarak şiddet, çocuk istismarının olduğu ailelerin anne-babalarında görülen özelliklerdir. Çiftler tartışma, yanlış anlaşılmalara gibi sorunları çözüme kavuşturmada güçlük yaşamakta, dolayısıyla da çatışma artmaktadır. Çiftler böyle durumlarda birbirleriyle konuşmak yerine fiziksel veya psikolojik şiddeti ya da ikisini birlikte tercih edebilmektedirler. Minuchin (1974), aile fonksiyonelliğinin odağında aile bünyesinin ve aile bireyleri arasında iletişimin bulunduğu üzerinde durmuştur. İstismarcı ailelerde bulunan en önemli ve istikrarlı etkileşim biçimlerinden biri, öteki aile fertlerine karşı negatif ve itici duygu ve fikirlerin yerinde olmayan şekillerde ifade edilmesidir(Mete, s. 27).

Çocuk istismarının yapısına bakıldığında istismarcı anne-babaların yalnızca bireysel değil, aile fonksiyonelliğinde de dağılma yaşadıkları görülür. Kimi araştırmalar belirli aile özelliklerinin yalnızca fonksiyonel olmayan ailelerde değil yüksek risk grubunda olan ailelerde de görüldüğünü ortaya koymuştur. Böylece çocuklarına istismarda bulunan ve bulunmayan aileleri birbirinden ayıran pek çok nitelik olduğu söylenebilir(Mete, s. 27).

Bu tür durumlarda aileye dair meydana getirilecek çalışmada sosyal hizmet uzmanı kaynak bulucu ve güçlendirme yaklaşımı kapsamında güçlendirici taraflarını açığa çıkararak çocuk ile ailesinin yaşanan süreçten daha güçlü ve sağlıklı çıkmaları ve yaşanan problemlerin yinelenmesinin engellenmesine dair alınacak tedbirlerin planlanması evrelerinde vaka yöneticisi görevlerini yüklenmelidir. Böylelikle yapılan çalışma, kısa sürede değil tedavi sonrası takip evresi dahil daha sonrasındaki uzun sürede de etkisini göstererek çocuk ve ailesinin psiko-sosyal iyilik durumunun kuvvetlendirilmesi, korunması ve kalıcılığının sağlanması bakımından daha başarılı

olmasını sağlanacaktır. Bu müdahalelerin yanında stres yönetimi, sosyal beceri eğitimi ve sözel olarak ebeveynin çocuğu uygun davranışlarla ele alması konusunda incelenmesi sürecinde bilişsel davranışçı yaklaşım ve müdahaleler de kullanılabilir (zbeşler ve İçağasıoğlu oban, 2013, s. 150).

ocuklarına istismarda bulunan ebeveynlerle ve çocukları başka kişiler tarafından istismar edilen ebeveynlerle çalışmaya, ailenin ve çocuğun içeriği sağlam bir psiko-sosyal değerlendirmesini yaparak başlamak gerekmektedir. Çalışmada ailenin geçmiş yaşantısı, ebeveynlik görevleri, ebeveynlerin ruhsal ve psikiyatrik değerlendirmesi, ailenin bünyesi, hareketleri, toplumsal değerleri, toplumsal destek sistemleri ile çocuğun fiziksel, bilişsel, ruhsal ve sosyal gelişim düzeyi ve problemleri tespit edilmelidir. Bu tamamlayıcıların biri veya birkaçı üzerinde durulurken bunların dışında olan faktörler de ayrı bir Şekilde ele alınmalıdır.

ocuk istismar ve ihmal konusu ile çalışacak meslek çalışanlarından biri olan sosyal hizmet uzmanlarının bu alanda çalışırken zen göstermeleri gereken pek çok önemli konu bulunmaktadır. Öncelikle olaya maruz kalan çocuğun durumunun doğru bir Şekilde çözümlenmesi ve ileriki zamanlarda daha çok hasar görmemesi adına alınması gereken tedbirler ele alınmalıdır. Bir diğer önemli konu ise çocuğun ailesinin yaşanan bu olayla alakalı olarak durumlarının ve bakış aıllarının ne olduğudur. Zira bilindiği üzere ocuk istismar ve ihmal vakalarının pek çoğu çocuğun ailesi veya yakın çevresi tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle ilerleyen zamanlarda çocuğun ailesiyle yaşayıp yaşamama durumuna dair karar alınırken çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Cinsel istismar vakaları bakımından en önemli konulardan biri olan ensestte bu durum, ayrı olarak üzerinde durulması ve çalışma yapılırken değerlendirilmesi gereken bir konudur. Çocuğun yaşanan olaydan sonra ailesi ile beraber yaşayıp yaşamayacağı ile ilgili karar alınırken çocuğun yüksek yararı gözetilmeli ve aynı zamanda çocuğun vakaya bakışı ve ailenin istismar olayına dair tavırları, istismarı yapan kişinin aile içinde yaşamaya devam edip etmeme durumu gibi konuların tümü göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle ocuğun yeniden bir cinsel istismara uğramasının önlenmesi en önemli önceliklerden biri olarak üzerinde en çok çalışma yapılması gereken konudur. Sosyal hizmet uzmanı ocuk ile çalışırken bu durumların tümünü bir bütün olarak değerlendirmeli ayrıyeten bunları birer birer sebep

ve sonuçlarıyla ele almalı ve karar alma sürecini bu verilerin hepsine göre biçimlendirmelidir.

3.5. Adli Görüşme Odaları (AGO)

Adli Görüşme Odaları sadece çocuklarla sınırlı kalmayıp kadın, engelli ve göçmen gibi diğer kırılgan gruplara da hizmet vermek üzere yapılandırılmıştır. AGO'ların kuruluş amacı; adli sisteme dâhil olan kırılgan grupların sorgu/araştırma aşamasında ikincil mağduriyetlerini engellemek ve elverişli fiziki ortamda ifadelerinin alınmasını sağlamaktır. AGO'lar görüşme, bekleme ve teknik oda olmak üzere üç odadan oluşan bir yapıdadır. Görüşme odasında yalnızca psikolog veya sosyal hizmet uzmanı olarak görüşmeyi yapan kişi ve görüşülen kişi bulunmakta, görüşmeler kamerayla kaydedilmektedir. Teknik odada hâkim veya cumhuriyet savcısı görüşmeyi izlemekte ve sormak istediği soruları mikrofon ve kulaklık aracılığıyla görüşmeyi yapan uzmana iletmektedir. Aynı zamanda Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) de bu odalarda kullanılabilir (‘‘Çocuk Bakım Kuruluşları’’, 2017).

SONUÇ

Çocukluk döneminde ihmal ve istismara uğramış bireyler ağır travmalara maruz kalmakta ve bu bireylerin yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde depresyon, anksiyete, intihar eğilimi, uyuşturucu bağımlılığı gibi rahatsızlıklara rastlanabilmekte, bu da çocuğun bütün geleceğini kötü bir biçimde etkilemektedir.

Çocuk ihmal ve istismarı toplumsal bir sorundur ve ülkemizde bu sorunun gün geçtikçe arttığını söylemek mümkündür. Soruna yönelik önleyici kanunlar, anlaşmalar, çalışmalar yapılmış olsa bile bu çalışmaların yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların hukuktan sağlığa, eğitimden sosyal hizmetlere kadar yaşamın her alanında kapsamlı bir şekilde yapılması daha uygun olacaktır. Bunun yanı sıra hem çocuklara ve anne-babalarına yönelik hem de çocukla çalışma halinde olan meslek gruplarına yönelik bilgilendirme, bilinçlendirme ve önleme çalışmaları yapılması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle çocukla çalışan kişilerin de bilgilendirilerek önleme çalışmalarına yönelik yeteri kadar donanıma sahip olması koruma ve önleme çalışmalarına olumlu etkide bulunacaktır.

Türkiye’de çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı konusunda kesin rakamlar bulunmamaktadır. Toplumdaki gelenek göreneklerin etkisi, toplum baskısı gibi birçok nedenden kaynaklı çocuk istismarı konusunda emniyet veya adli birimlere yansımaya vakalar bulunabilmektedir. Ailelerin kendi aralarında sorunu çözmesi, konunun başkasına yansımaması için gizli tutulması veya çocuğun korkarak bu durumu kimse ile paylaşmaması söz konusu olabilmektedir. Ailelerin bu konuda bilinçlenip olayı Çocuk Şube Müdürlüğü, Çocuk İzlem Merkezi, okul rehber öğretmeni veya adliye gibi resmi birimlere taşınması gerekmektedir. Fiziksel, duygusal ya da cinsel istismarın yaygınlığını belirlemek, özellikle kapalı toplumlarda çok mümkün olmamaktadır. Yaygınlığı konusunda kesin bilgiler elde etmekten daha da önemlisi, çocukların istismar durumlarda ne yapmaları gerektiği (çılgık atıp ortamdan uzaklaşma, güvendiği kişiye söyleme gibi), yaşadıkları istismara ilişkin neler hissedebilecekleri ile ilgili bilgiler verilmelidir. Çocuk istismarı konusunda dünyada ve toplumumuzdaki duyarlılık ile bilinçlenmenin artması ile oranın azalması beklenilebilir. Ancak

toplumdaki töre cinayetleri veya toplumdan dışlanma korkusu gibi risklerle kişiler bu durumu ortaya çıkarmadan kapatmaya çalışabilirler.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalayalı 30 yıl, meclisten geçmesinin üzerinden 25 yıl geçmesine rağmen hala sözleşme ilkelerinin çocukların hayatında yeteri kadar bulunmadığı görülmektedir. İmzacı taraf devletin çocuğunun her türlü hakkını korumak mecburiyetinde olduğu ilkesini hatırlayacak olursak istismara uğrayan çocukların sayısının bu denli artıyor olması bu durumla bağdaşmamaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, insanlık sahip olduğu iyilikleri gelecek nesillere vermekten sorumludur. Dünyanın pek çok ülkesinde mağdur edilen, haksızlık ve hukuksuzluğa uğratılan yüzbinlerce çocuk bulunmaktadır. Bu çocuklara kaybettikleri yılları geri veremsek de onların sorunlarını çözmek için bir an evvel çalışmaya başlayabiliriz.

Türk hukuk sistemindeki düzenlemeler incelendiğinde, uluslararası metinleri onaylayarak bu düzenlemeleri kendi iç hukukumuzda uyarlayan hukuk sistemimiz bazı eksikliklerinin olmasına rağmen çocuk hakları açısından yine de iyi durumdadır. Kanuni bağlamda, milletlerarası alanda çocuklara tanınmış olan hakların birçoğu Türk çocuklarına da verilmektedir. Son zamanlarda ülkemizde yasal sistemde yapılan düzenlemelerle hem çocuklara hem de suça itilmiş çocuklara karşı işlenen suçlar açısından birçok yeni yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen, hala iç hukuk hükümlerinde düzeltilmesi gereken maddeler bulunmaktadır.

Türk hukuk sisteminde istismara uğrayan çocuğun bedenine ve bedensel bütünlüğüne zarar verilmeme olasılığını hala göz önünde bulundurularak dava sürecinde ayrı bir incelemenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde suç kabul edilen cinsel harekete maruz kalan çocukların, önemli yaralanmalar haricinde sağlık kurumuna ve yasal mercilere başvurmadan çekindikleri bir gerçektir. Şu anda Türkiye'de bu suç unsurlarına maruz kalan çocukların uygun teşhis, tedavi, koruma ve iyileştirme imkânlarından yararlanabilecekleri ve tıbbi delillerin güvenli ve elverişli bir biçimde toplanabileceği bağımsız birimler mevcut değildir. Çocukların suç olarak kabul edilen cinsel hareketlerden korunmaları ile bu hareketler ve konuya yönelik hakları noktasında bilgilendirilmeleri ne kadar önemliyse; çocukların maruz

kaldıkları travmanın şiddetinin delil toplama sürecinde artırılmamasına imkân sağlayacak ve bilgili personel ile müdahale edilebilecek özel merkezlerin açılması ve sayılarının artırılması da aynı oranda önemlidir.

Ülkemiz açısından Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin onaylanması ve ona uygun yasal çerçeve oluşturulması kadar uygulamaya dökülmesi de bir o kadar önemlidir. Çocuğun ihmal ve istismardan korunması noktasında ülkemizin yasal mevzuatının iyi ancak uygulamada yetersiz olduğu görülmektedir. Bu durumu örneklendirecek olursak; yapılan bazı araştırmalar, okulların suçun önlenmesi konusunda önleyici olmaktan çok ceza yönelimli olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca şu da bilinmelidir ki öğretmenler ihmal ve istismar olayını kanıtlamakla değil, bu konuyla ilgili şüpheleri bildirmekle sorumludur. Bu durumun kaynağı öğretmenlerin lisans döneminde çocuk ihmal ve istismarına yönelik ders almasının zorunlu olmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla çocuk ihmal ve istismarına karşı öğretmenlerin yanlış tavrı mesleki açıdan eksiktir ve kendileri bu eksikliklerini gidermelidir. Bunu da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı konuya ilişkin yayınlar ve kurum içi eğitimlerle yapabilirler.

Çocuklara karşı ihmal ve istismar ile çocuklara karşı şiddetin kadına yönelik şiddetten ayrılamayacağı bir gerçektir. Bu nedenle, korunma önlemlerinin kadın ve çocukların korunması ve toplumdaki eğitim olanaklarından yararlanarak hakları hakkındaki bilgilerinin artırılmasından geçtiği düşünülmektedir. Bu noktada kamuoyunun daha sık bilgilendirilmesi gerekmektedir. Toplumumuzda farkındalık konusunda hala eksiklikler vardır.

Ülkemizde çocuğun önemi alanında yapılan her türlü bilimsel çalışmada kültürel değerlerimiz ile örf ve adetlerimizin daha çok vurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Hizmet içi çalışmalarda da sosyal çalışmacılarımıza çocukla iletişimin, çocuk haklarının ve çocuk mahremiyetinin önemi sık sık bahsedilmelidir. Çünkü çocuklar toplumun en dezavantajlı grubudur ve her ne yaşarlarsa en çok onlar etkilenirler. Bu noktada değerlerine ve geleneklerine hâkim sosyal çalışmacı toplumun en hassas varlığı olan çocuklara da daha farklı bir gözle yaklaşır.

Türkiye’de çocuk ihmal ve istismarını önlemeyi ele alan çalışma sayısının oldukça az olduğu dikkat çekmiştir. Çalışma sayısındaki bu yetersizliğe karşın medyada çok fazla vaka gündeme gelmektedir. Bu durumun toplumumuzda infial yaratabileceği unutulmamalı, konuya daha ehemmiyetli yaklaşılmalıdır. Çalışma sayısının artırılması bilinçlenmenin ve konuya ilişkin bilgi düzeyinin artmasına olanak sağlar. Böylece vaka sayısında düşme olabileceği gibi vakalara yaklaşımda da iyileşmeler gözlenebileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Ahioğlu, N. (2004). *Yayınlara ve Yargı Kararlarına Göre Türkiye’de Çocuk İstismarı*, Eğitim Bilimleri ve Uygulama 3, (6), Ankara.

Akyüz, E. (2018). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*, Ankara: Pegem Yayınevi.

Altundağ, S. (2005). *Ev Kazalarına Yönelik Eğitimin, Güvenlik Önlemleri Alınması ve Kaza Görülme Sıklığına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Aral, N., ve Gürsoy, F. (2001). *Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı*, Ankara: Milli Eğitim Dergisi.

Aslan A., Çelik, Z., Sönmez, S., Çalışkan, M. ve Sünbül, A. M. (2012). *Yaşam Kalitesi Temelinde Toplumsal Şiddet, Göç ve Yoksulluğun İncelenmesi*, Araştırma Raporu, Konya: T.C. Mevlana Kalkınma Ajansı.

Asuma ve İmdat (2018), *Türkiye’de Çocuk İstismarı Raporu-2*, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Suç ve Şiddetle Mücadele, Uygulama ve Araştırma Merkezi, Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği.

Aydın, İ. (2019). *Türkiye’de Çocuk İstismarı, Çocuk İstismarını Önleyici Sosyal Politikalar ve Diyarbakır Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Ayral, F. (2010). *Çocukların Cinsel İstismarı Suçu ve Bu Suçla Mücadele*, İstanbul: Yalın Yayıncılık.

Ayvaz, M. ve Aksoy, M. C. (2004). *Çocuk İstismarı ve İhmali: Ortopedik Yönleri*, Ankara: Hacettepe Tıp Dergisi.

Bahar, G., Savaş, H. A. ve Bahar, A. (2009). *Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme*, Elazığ: Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, Elazığ.

Bakır, E. ve Kapucu, S. (2017). *Çocuk İhmali ve İstismarının Türkiye’de Yapılan Araştırmalara Yansımaları: Bir Literatür İncelemesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi.

Bal, S. (2010). *Çocukluk Örselenme Yaşantıları, Ana-Baba-Ergen İlişki Biçimleri ve Sosyal Destek Algısının, Kural Dışı Davranışlarla İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Baltacı, A. (2019). *Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), Kırşehir.

Bekçi, B. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Aile İçi Çocuk İstismarı ve Öfke Tetikleyicileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Belsky, J. (1980). *Child Maltreatment: An Ecological Integration*, American Psychologist, California.

Bequele, A. (1991). *Çocuk Emeği: Bu Konuda Ne Yapılabilir. Çocuk İstismarı ve İhmali*, 65-80. Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi, Ankara.

Bulut, S. (2007). *Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme*, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt(3), Sayı: 28.

Carlebach, A. Ve Baskın, J. R. (2007). *Barraness and Fertility*, Encyclopaedia Judaica, Usa.

Çakmut, Ö. Y. (2016). *Cinsel Şiddet Mağduru Çocuk Kavramı ve Türk Ceza Kanunu'nun Çocuğa Yönelik Cinsel Şiddet Düzenlemelerine Genel Bakış*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1), İstanbul.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2006). *Çocuk İşçiliğine Hayır, Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.

Çamurdan, A. (2006). *Çocuk İhmali. Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Çinpolat, S. (2017). *Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Önemi*, Dini Araştırmalar Dergisi.

Çocuğa Karşı Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi (2012). *Çocukların Ev İçinde Yaşadıkları Şiddet Araştırması*, İstanbul: Genç Hayat Yayınları.

Çocuk Koruma Kanunu (2005). T. C. Resmi Gazete, 5395, 3/7/2005.

Çocuk İzlem Merkezleri Türkiye Raporu (2015). Trabzon Barosu Çocuk Hakları Komisyonu.

Dağlı, T. ve İnancı, M. A. (2010). *Üniversiteler İçin Hastane Temelli Çocuk Koruma Merkezleri El Kitabı*, Ankara.

Demiriz, B. Erişim Tarihi: (02.04.2020) Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/dr-basak-demiriz/cocuk-istismarini-bildirmezseniz-suc-islirsiniz-40092475>

Deniz, M. E. (2006). *Ergenlerde Bağlanma Stilleri İle Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Arasındaki İlişki*, Ankara: Eğitim Araştırmaları Dergisi.

Dirican, R. (2018). *Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları*, Ankara: Çocuk ve Gelişim Dergisi.

Duyar, İ. ve Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler, Çarpık Gelişen Bedenler*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

EGM, (2011). *Çocuk Polisi Temel Eğitimi Kursiyer El Kitabı*, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara.

Eğribel, E. (2019). *Batı Modernliğinin Sınırı ve Çocuk Hakları Sözleşmesi: Kaotik Dünyada Küresel Çocuk Hakları Simulasyonu*, Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 4(8).

Eren, G. S. (2019). *Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Sosyal Adalet Savunuculuğu Yetkinlikleri İle Çocuk İhmal ve İstismarına Bakış Açıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Erkman, F. (1991). *Çocukların Duygusal Ezimi, Çocuk İstismarı ve İhmali, Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi*, Gözde Repro Ofset, Ankara.

Erol, D. (2007). *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin, Çocuklardaki Fiziksel İstismar Belirtilerine İlişkin Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Evinç, Ş. G., ve Özdemir, D. (2015). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğunda Risk ve Sonuçları Açısından Çocuk İstismarı*, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar.

Freeman, M. (1998). *The Sociology of Childhood and Children's Rights, The International Journal of Children's Rights*, Netherlands.

Gelnes, R., ve Cornell, C. (1990). *Intimate Violence in Families*. Beverly Hills, CA: Sage.

Gıl'adı, A. (2001). *İslam Uygarlığında Bir Çocukluk Kavramı Var mı?*, 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Gökçe, B. (1976). *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi.

Gören, S. ve Tıraşçı, Y. (2007). *Çocuk İstismarı ve İhmali*, Diyarbakır: Dicle Tıp Dergisi.

Güçlü, S. (2016). *Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları*, Sosyoloji Dergisi.

Gülşen, İ. A., ve Eren, Z. U. (2014). *Çocuk Hakları ve Hukukî Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması*, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm> Erişim tarihi: 4 Ocak 2020.

<https://www.cadempsikoloji.com/makale/3-cocuk-gelisim-donemleri> Erişim Tarihi: 26.03.2020.

Tarihi: 04.01.2020.

Herbert, K., ve Brown, R. (1997). Patterns as tools for algebraic reasoning. Teaching Children Mathematics.

Hutchison, D. E. (1990). *Child Maltreatment: Can it Be Defined?*, Social Services Review.

Hümanistik Büro (2016). *Türkiye’de Çocuk Koruma ve Önleme Sistemleri Haritası*, İstanbul.

İçağasıoğlu Çoban, M. A. (2014). *Çocuk İhmal-İstismarında Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli*, Türkiye’de Çocuğun Refahı ve Korunması “Kapsayıcı Bir Yaklaşım Arayışı”, Uluslararası Katılımlı Sosyal Hizmet Sempozyumu, Ankara: Gündem Çocuk Derneği Yayınları.

İşeri, E. (2006). Duygusal İstismar, Çocuk İstismarı ve İhmaline Multidisipliner Yaklaşım, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Johnson, R. J., Rew, L. ve Sternglanz, R. W. (2006). *The Relationship Between Childhood Sexual Abuse and Sexual Health Practices of Homeless Adolescents*, Adolescence, Sayı: 162.

Kara, B., Biçer, Ü., ve Gökalp, A. S. (2004). *Çocuk İstismarı*, Kocaeli: Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi.

Karaçor, Ö. (2019). *Rehber Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi (Tarsus İlçesi Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Karadağ, İ. (2007). *İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Sosyal Destek Kaynakları Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

Karaman, B., ve Özçalık M. (2007). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü*, Manisa: Yönetim ve Ekonomi Dergisi.

Kars, Ö. (1996). *Çocuk İstismarı: Nedenleri ve Sonuçları*, Bizim Büro, Ankara.

Kılınçoğlu, B., Dallar, B. Y., Taşar, M. A., Özmen, S., ve Tıraş, Ü. (2013). *Alt Sosyoekonomik Düzeye Sahip Anne-Babaların Çocuk İstismarı ve İhmali Hakkındaki Bilgi Düzeyleri*, Deneyimleri ve Kullandıkları Disiplin Yöntemleri, Sivas: Anadolu Psikiyatri Dergisi.

Koca, M. (2012). *Çocuk İstismarında İhbar Yükümlülüğü*, Malatya: İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

Kocaer, Ü. (2006). *Hekim ve Hemşirelerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Koçak, C., ve Büyükgönenç, L. (2011). *Toplumdaki Bireylerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Bilgi ve Görüşleri*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Çorum.

Konuk, G. (2019). *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Çocuk Suçluluğu* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Korkmaz, B. C. (2019). *Korunmaya Muhtaç Çocukların Kaldıkları Kurumlara İlişkin Memnuniyet Düzeyleri ile Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği (2009). http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_diger/korunabakim.pdf
Erişim Tarihi: 06.05.2020.

Kural, D. (2014). *Çocuk İstismarı Ve İhmaline Yönelik Diş Hekimlerinin Farkındalık Düzeyleri* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kurt, S. L. (2016). *Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması*, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi.

Mete, B. K. (2015). *Çocuk İstismarı: Stres, Aile İşlevselliği, Sosyal Yalıtım, Kabul/Red*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Mor Çatı, *Çocuk İhmalini ve İstismarını Önlemek Elimizde! Sessiz Kalma, Suca Ortak Olma!* <https://morcati.org.tr/yayinlarimiz/brosurler/186-cocuk-ihmalini-ve-istismarini-onlemek-elimizde-sessiz-kalma-suca-ortak-olma/> Erişim Tarihi: 15.4.2020.

Ögel, K. (2007). *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler: Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler*, İstanbul: Yeniden Yayın Evi.

Önen, Ö., Erkuran, Ö. H., İşcanlı, L., Şahin, Ü., ve Gencer, Ö. (2009). *Cinsel İstismara Uğrayan Ergenlerde Bireysel, Ailesel ve İstismara Ait Özelliklerin Tanımlanarak, İstismara Uğrama ve Psikiyatrik Bozukluk Oluşumu Üzerine Etkilerinin Araştırılması: Kontrollü Bir Çalışma*, İzmir.

Özbeşler, C., ve İçağasıoğlu Çoban M. A. (2013). "İhmal ve İstismar Mağduru Çocuklarla Sosyal Hizmet", Hakan Acar, Nilüfer Negiz & Elvettin Akman, (ed.), *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*, Ankara: Maya Akademi.

Özmen, S. K. (2004). *Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Ankara.

Öztan, G. G. (2009). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, A. B. (2009). *Çocuğun Cinsel İstismarı ve Aileyle Çalışma*, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.

Öztürk, H. K. (2017). *Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler*, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Iğdır.

Öztürk, S. (2007). *Çocuklarda Duygusal İstismar* (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Özyurt, C. (2017). *Eğitim Sosyolojisi Yazıları*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Pişi, D. (2013). *İstismar ve İhmale Uğrayan Çocukların Psiko-Sosyal Özellikleri* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Polat, O. (2001). *Çocuk ve Şiddet*, İstanbul: Der Yayınları.

Polat, O. (2007). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 1*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Polat, O. (2015). *Şiddet*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Sağlam, M., ve Aral, N. (2016). *Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları*, İstanbul: Çocuk ve Medeniyet Dergisi.

Siyez, D. M. (2003). *Duygusal İstismara Maruz Kalan ve Kalmayan Ergenlerin Benlik Algıları ile Depresyon ve Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Soyer, C. (2018). *Okul Yöneticisi ve Öğretmelerinin Görüşlerine Göre Duygusal İstismar ve İhmalinin Değerlendirilmesi*, Lefke-K.K.T.C.

Şahin, F. (2002). *Çocuk İhmali, Tanı ve Tedavide Hekimler İçin İpuçları*, Klinik Pediatri Dergisi.

Şimşek, F., Ulukol, B., ve Bingöler, B. (2004). *Çocuk İstismarına Disiplin Penceresinden Bakış*, Ankara: Adli Bilimler Dergisi.

Şimşek, S. (2010). *Ergenlerde Davranış Problemlerinin Anne-Babadan ve Öğretmenlerden Algılanan Duygusal İstismar Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Şirin, A., ve Yenibaş R. (2007). *Ailede Çocuğun İstismarı ve Umutsuzluk*, Ankara: Nobel Basımevi.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar ile Mücadele*, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/13310/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf> Erişim Tarihi:30.04.2020.

T.C. Dış İşleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2016 Türkiye Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi:10.03.2020.

T.C. Gülnar Kaymakamlığı, <http://www.gulnar.gov.tr/demokrasi-ve-insan-haklari> Erişim Tarihi:10.04.2020.

T.C. Resmî Gazete. *Türk Ceza Kanunu*. 12 Ekim 2004. Sayı: 25611, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Tahiroğlu, B., ve Erdoğan, B. (2014). *Roma Hukuku Dersleri*, İstanbul: Der Yayınları.

Taş, A. (2017). *Hacettepe Üniversitesi Öğrencilerinin Çocuk İhmal Ve İstismarı Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tezcan, M. (2003). *Türkiye’de Töre (Namus) Cinayetleri “Sosyo-Kültürel Antropolojik Yaklaşım”*, Ankara: Naturel Kitap.

TOCEV, *Türkiye’de ki Risk Altındaki Çocuklar Raporu* (2019). İstanbul. <https://www.tocev.org.tr/Uploads/Documents/TOCEV%20Rapor%5B2%5D.pdf?fp=2608929755> Erişim Tarihi: 22.04.2020.

Topçu, S. (2009a). *Cinsel İstismar*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Topçu, S. (2009b). *Silinmeyen İzler, Çocuk, Genç ve Engellilerin İstismar ve İhmali*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Toydemir, A. (2019). *Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Tuğrul, A. C. (2010). *Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar*, Enstest İlişkiler, Ankara: Ütopya Grafik Yayınları.

Turan, A., ve Traş, Z. (2016). *Çocuk İhmal ve İstismarı, Eğitimden Psikolojik Yansımalar*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Turan, A. (2014). *Ergenlerde Çocukluk Örselenme Yaşantıları ve Yılmazlık Düzeyinin Algılanan Sosyal Destek Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Turhan, E., Sangün, Ö., ve İnandı, T. (2006). *Birinci Basamakta Çocuk İstismarı ve Önlenmesi*, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi.

Türk Ceza Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 25611, 12 Ekim 2004, Madde 280. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> Erişim Tarihi: 25.12.2019.

Uçan, Ö., Ovayolu, N., ve Serindağ, S. (2007). *Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri*, Elazığ: Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi.

Uluocak, G. P., ve İçağasioğlu oban, M. A. (2011). *ocuk İstismarı Alanında alışan Sosyal Hizmet Uzmanları Açısından Profesyonel Karar Verme*, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.

UNICEF (2007). *ocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları, Hak Temelli Perspektif*, Dublin: Teknoloji Enstitüsü.

UNICEF (2010). *Türkiye’de ocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara.

UNICEF (2011). *Türkiye’de ocukların Durumu Raporu*, Türkiye.

Uslu, G. (2019). *ocuk İhmal ve İstismarı Alanında alışan Profesyonellerin Sunulan Hizmetlere İlişkin Değerlendirmeleri* (Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uslu, R., Peltek Kendirci, N., Şaylık, F., ve Yılmaz, G. (2008). *Bir ocuk İhmali Vakası*, Türkiye Klinikleri J Pediatr, Ankara.

Weilburger, L. (2009). *Baba Sakın Bize Vurma, ocuk ve Aile İçi Şiddet*, İstanbul: Ekinoks Yayıncılık.

Yalçın, N.(2011). *Türkiye’de ocuk İstismarı ve özüm Önerileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yamaner, N. (2015). *ocuk İhmal ve İstismarı*, https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_15120.htm Erişim tarihi:15.04.2020.

Yavuzer, H.(2003). *ocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, Ő. (2019). *Sağlık alışanlarının ocuk İhmal ve İstismarı Konusunda Bilgi ve Risk Tanılama Düzeylerinin Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Karabük.

Yıldırım, Y. (2003). *İslam Öncesi Arap Yarımadasında ocuk Öldürme Olgusu*, İstanbul: Darülfünun İlahiyat (İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi).

Yıldırım, H. S., Ardahan, E., ve Öztornacı, B. Ö. (2016). *ocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Son 10 Yılda Yapılan Sistemik Derlemeler*, TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(6).

Yörükoğlu, A.(1989). *Değişen Toplumda Aile ve ocuk*, İstanbul: Özgür Yayınevi.

Zengin, B. Y. (2014). *9-17 Yaş Grubunda Cinsel İstismar Olgularının Adli Süreçte Yaşadıkları Örselenmenin Değerlendirilmesi ve özüm Önerileri* (Tıpta Uzmanlık Tezi), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul.